

Академія наук вищої освіти України

Науково-інформаційний вісник

*№ 4(75)
Вересень-жовтень*

У номері: * Офіційні матеріали
* З подій сьогодні
* Нові публікації
* З мандрів
* Постаті
* Хроніка
* Ювіляри
* Некролог
* Хіба не ганьба?

Київ – 2011

Редакційна колегія: Зозуля І.С., д.м.н., проф. (голова); Александров Є.Є., д.т.н., проф.; Андрейцев В.І., д.ю.н., проф.; Андрущенко В.П., д.філос.н., проф.; Говоров П.П., д.т.н., проф.; Горбачук І.Т., д.ф.-м.н., проф.; Грицаєнко З.М., д.с.-г.н., проф.; Дейнега І.І., д.ф.н.; Дубина М.І., д.філол.н., проф.; Жеребко В.М., д.с.-г.н., проф.; Зіменковський Б.С., д.фарм.н., проф.; Євтушенко С.К., д.м.н., проф.; Ільницький І.Г., д.м.н., проф.; д.і.н., проф.; Кирилів Я.І., проф.; Кузнєцов Ю.М., д.т.н., проф.; Курило В.І., д.ю.н., проф.; Литвин В.П., д.в.н., проф.; Мартиненко М.А., д.ф.-м.н., проф.; Михайленко В.Є., д.т.н., проф.; Мірошніченко С.І., д.т.н., проф.; Ніколайчук В.І., д.б.н., проф.; Падалка О.С., д.пед.н., проф.; Поляков М.В., д.ф.-м.н., проф.; Попов М.В., д.філос.н., проф.; Процюк Р.Г., д.м.н., проф.; Рудик С.К., д.в.н., проф.; Сминтина В.А., д.ф.н., проф.; Стецюк В.В., д.г.н., проф.; Табачніков С.І., д.м.н., проф.; ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., д.т.н., проф.; Тугай А.М., д.т.н., проф.; Хомич В.Т., д.б.н., проф.; Шакун В.І., д.ю.н., проф.; Шпак В.І., д.ф.н., проф.; Шевчук С.В., проф. (відповідальний секретар).

Друкується за ухвалою Президії АН ВО України від 09 вересня 2011 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ №6664

від 31.10.2002 р.

© АН ВО України, 2011

№ 4(75) 2011
Засновник і видавець:
Академія наук вищої освіти України
Голова редколегії – акад. Зозуля І.С.
Редактор – акад. Шевчук С.В.
Набір та верстка – Серeda Н.Ф.

Видання зареєстроване у Державному
комітеті інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України
свідцтво серія KB №6664
від 31.10.2002 р.

Видається українською мовою
Загальний тираж – 450 прим.

Адреса редакції: 01054, м. Київ-54,
вул. Тургенєвська, 11
офіс 1.1
т/факс: 486-89-16
Е-пошта: anvuz@ukr.net
сайт: www.anvou.org.ua

Редакція може не поділяти
поглядів авторів

*Друкується за ухвалою
Президії АН ВО України
від 09 вересня 2011 р.*

© АН ВО України, 2011р.

ЗМІСТ

Офіційні матеріали	4	Горбачук І.Т., Дослідження на великому	
До українців	4	адронному колайдері	81
Дубина М.І., Пісня перемоги	6	Ярмиш Ю.Ф., Українізми «Магабгарати»	87
Зруйновані ДОТи	9	Журналісти звітуються	91
Указ Президента України	10	Сотнік Л.Ю., Легендарний Севастополь	93
Оголошення	11	Руденко Ю.Д., Криза освіти України	98
З подій сьогодні	13	Обговорюємо підручники	104
Іван Верба, Банкет серед чуми	13	Булда А.А., Дейнега І.І., Нові підходи	104
Погребенник В.Ф., Велетень думки	15	Постаті	114
Вже й букварик у дефіциті	24	Косів М., Митрополит	
Шкода в гарній оправі	24	Андрей Шептицький	114
Дорога ложка до обіду	25	Пам'ятник старшинам Армії УНР	121
Ліки від раку	25	Дубина М.І., Син полтавської землі	123
На Парламенті масонський знак	26	Хроніка	132
Баранівський В.Ф., Діяльність УПЦ		Будні АН ВО України	132
Московського Патріархату	28	Резолюція учасників круглого столу	
З мандрів	35	зав. кафедр філософії вишів м.Києва	143
Подільський Афон	35	Приймальна комісія – 2011	145
Рудик С.К., Край козацьких звичаїв	39	Рецензуємо	149
Нові публікації	42	Дубина М.І., Педагог від народження	149
Зубок М.І., Інновації у навчальному процесі	42	Впроваджено, апробація лікарських засобів	152
Шостак А.В., Щодо інтелектуальної		Увага! Чи не час подумати про партію	
інформаційної оцінки	47	вчених?	151
Про що мовчала Марієтта Шагінян	52	Наші ювіляри	154
Михасюк І.Р., Освіта і молодь	55	Некролог	155
Білинський В., Демократична декларація		Євген Коршак, Олександр Горбул,	
про мови народів Росії	64	Віталій Яцимирський, Олександр Загорулько	155
Зеленько А.С., До переоцінки спадщини		Хіба не ганьба?	160
академіка Марра М.Я.	69	Боржники Академії АН ВО України	160
Дейнега І.І., Україна у зовнішній		Не хотілося б навіть згадувати	161
політиці СРСР і фашистської Німеччини	77	Заєць В., Молочні брати Бузина і Задорнов	161

ДО УКРАЇНЦІВ

Віктор Баранов, письменник,
голова Київської організації національної
Спілки письменників України,
головний редактор журналу «Київ».

Я запитую в себе, питаю у вас, у людей,
Я питаю в книжок, роззираюсь на кожній сторінці:
Де той рік, де той проклятий тиждень і день,
Коли ми, українці, забули, що ми українці?
І що є в нас душа, повна власних чеснот і щедрот,
І що є у нас дума, яка ще од Байди нам в'ється,
І що ми на Вкраїні – таки український народ,
А не просто населення, як це у звітах дається.

І що хміль наш – у пісні, а не у барилах вина.
І що щедрість – в серцях, а не лиш у крамничних вітринах.
І що є у нас мова, і що українська вона,
Без якої наш край – територія, а не Вкраїна.
Як до себе кажу і до кожного з вас: «Говори!»
Говорімо усі, хоч ми й добре навчилися мовчати!
Запитайте у себе: «Відколи, з якої пори
Почали українці себе у собі забувати?»

Запитаймо й про те, як ми дружно дійшли до буття,
У якому свідомості нашій збагнути незмога,
Чим солодший од меду нам видався чад забуття
Рідних слів, і пісень, і джерел, і стежок від порога.
Українці мої! То вкраїнці ми з вами, чи як?
Чи в «моголах» і вмерти судила нам доля пихата?
Чи в могили й забрати судилось нам наш переляк.
Що розцвів нам у думах смиренністю «меншого брата»?

Українці мої! Як гірчать мені власні слова...
Знаю добре, що вам вони теж – не солодкі гостинці.
Але мушу казати, бо серце, мов свічка, сплива,
Коли бачу, як люто себе зневажають вкраїнці.
Я вже й сам ладен мовить: «Воно тобі треба?.. Стерпи!»
Тільки ж хочу, вкраїнці, спитати у вас нелукаво:
Ради кого Шевченкові йти було в Орські степи?
Ради кого ховати свій біль за солдатську халяву?

То хіба ж не впаде, не закотиться наша зоря,
І хіба не зотліє на тлін українство між нами,
Коли навіть на згарищі долі й зорі Кобзаря
Ми і досі себе спокійно відчуваєм хохлами?
Українці мої! Дай вам, Боже, і щастя, і сил.
Можна жити й хохлом, і не згіркне від того хлібина.
Тільки хто ж колись небо нахилить до Ваших могил,
Як не зраджена, зневажена вами Вкраїна...

ПІСНЯ ПЕРЕМОГИ

Не знаю, як було в інших містах. 9 травня 1945 року врзалося мені у пам'ять незвичайним людським розливом на майданах і вулицях. Було це у невеликому волинському містечку Олика. Кажу: врзалося у пам'ять. Не певний, що все зберіглося в деталях. Їх переповнило загальне почуття радості і тріумфу. Людськими ніхто не керував, ніхто на вселюдні місця не запрошував – веліло зібратися всім разом сильне почуття щастя, коли не можна наодинці з ним залишатися у стінах свого приміщення.

Чи лунала тоді музика на майдані? Пам'ятаю чітко: музика лунала тоді скрізь – в небі і на землі, віддзвонювала у мене в грудях солодким трепетом. Мабуть, це бравурно гриміли підняті на високі стовпи гучномовці, простужені, осаністі баяни і зовсім прості хаптиві гармоніки-дворядки, а злитий їхній гуркіт якимись веселими переборами пробивався скрізь. Кожна людина подумки співала. У загальному дружньому хорі, оточивши гармоніста, німо, не володіючи від щастя голосом. Здавалося, скільки на вигоні людей, стільки і різних пісень. І водночас, лунала одна пісня – пісня торжества, пісня Перемоги.

Чи хтось організував людей. Не знаю. Але в русі, у безперервному у плині знаходився весь майдан. Відтоді це свято – свято 9 Травня – назавжди приголомшує своєю величчю і силою закладеного у нього почуття звільненості. Від чорного чавунного неба літаків з хрестами, готовими кожної миті звільнитись від смертоносного тягару і впасти на землю, придавивши людей своїм злочинним вантажем, недоброю звісткою з передових ліній безперервних боїв. І нема більше тих чорних потвор, а пливуть у вільній небесній висі білі хмаринки, і дихається якось особливо легко. І це звільнення прийшло звідти, з-за спалених війною невимовно великих просторів. Його своїм тривалим ратним трудом, поєднаним зі зневагою до смерті, принесли рідній землі її вірні сини і дочки.

І тут, у цих тріумфальних натовпах, де пролунав останній постріл, хіба не ті фронтовики? Тилові фронтовики! Вони чесно воювали разом з усім народом. Тому і славу, і радість, і щастя цього дня розділяли з чистою совістю.

Ніби мимохіть спливали радість і щастя. Таким справді був цей день. А придивившись пильно – обличчя у багатьох були затуманені печаллю, сльозами. Люди співали і веселились разом з іншими, адже радість була справді загальною – стримати гарячих сліз не могли. Згадаймо, кого не вдарила своїм безжалісним крилом війна, кому не принесла в родину незабутнє горе? І сльоза печалі, яку несли в душі вже до кінця ті, кому випала така доля – поєдналися з світлою впевненістю, ця війна остання! Не пригадую, як були вдягнуті люди. Очевидно, святково, хоч наряджати було ніколи. Запам'яталися бойові ордени, медалі, гвардійські значки і золоті червоні нашивки, які свідчили про поранення, ніби тут був фронт, а не глибокий тил, і площу міську заповнювали лише військові. Звичайно, це лише здавалося, насправді, у щасливому натовпі були лише жінки і діти. Але не вони були головними героями дня, і закономірно погляд пролітав повз них і тяжив до орденів і медалей.

Жінки обнімали солдатів-інвалідів і тихо шептали їм слова подяки. Війна закінчилась переможно їхньою кров'ю, і велика їм слава. І є тепер надія, що скоро-скоро додому повернеться своя, люба, дорога людина – чоловік, батько, брат, син, якщо не прийде замість них запізнiла похоронка. А солдати з ласкою цілували жінкам руки, бо знали: ці жіночі руки разом з бійцями кували перемогу, несли весь тягар тилової праці, завжди спішної, без належних інструментів і матеріалів. Ці руки прокатували броню для танків, клеїли крила літаків, робили міни, шили гімнастерки і шинелі, сажали і копали картоплю, перебинтовували затяжні солдатські рани, віддали на донорських столах свою ледве сочашу від недоїдання кров, і тільки вночі, вільні від довгозмінної роботи у цехах, на полях за рахунок сну робили ще і все те, що необхідно по дому для своїх дітей.

Та все ж врзався мені у пам'ять той день: молодий лейтенант весь в орденів і медалях опустився перед старою жінкою на коліна, а вона намагалась підняти його. Гладила по голові. І квапливо, сором'язливо намагалась відвести руки за спину. Мабуть, не визнавала себе гідною земного поклону героя. Не знаючи, чи була ця жінка родичкою молодому лейтенантові, чи зовсім чужою для нього, але я і після не міг забути її обличчя. Воно, те живе обличчя, завжди не залишало мене і я запитував себе, чи достатньо мірою виконали свій життєвий обов'язок майстри мистецтва і літератури перед самовідданими беззавітними трудівника-

ми тилу у роки війни, і, зокрема, перед жінками: дружинами, матерями, подвиг яких тоді був не менший подвигу захисників Вітчизни на полі бою. І можна зрозуміти лейтенанта, незважаючи на його молодість, очевидно, який героїськи пройшов крізь найгарячіше пекло війни і в урочисте свято Перемоги шанобливо схилив перед жінкою-матір'ю голову принародно. Це означає, що стійкістю та жагою до перемоги він завдячував їй.

Нинішній рік – не ювілейний. Але чи може 9 травня будь-якого року пройти в свідомості народній, не зачепивши найглибших і найтретлівіших почуттів? День Перемоги – особливий день, і він завжди залишиться за духом своїм ювілейним. У цей день будуть, як завжди, збиратися фронтовики, друзі-однополчани, і коли невмолимий плін часу вже не дозволить їм цього, прийде нове покоління, хай і не фронтових, та все рівно друзів-однополчан, тому що армійська дружба ніколи не старіє, а молоде покоління повинне продовжувати священні традиції своїх батьків.

День Перемоги –також день пам'яті померлих близьких нам людей. Адже кожен з них перед живими виконав свій обов'язок на землі, потурбувався про тих, хто йде за ним. Перемога 1945 року, яка звільнила багато націй і народів від жаху тотального знищення, стала назавжди міцним фундаментом для наступних мирних трудових перемог. І ми знаємо, що це живе зерно не засохне, не запилиться у забутті, а виросте і, звичайно ж, принесе добрі врожаї.

День Перемоги став невід'ємною частиною нашого календаря (народні гуляння в цей день ніколи не втратять своєї масовості, яскравості і душевної свободи). І будуть пливти широкими розливами над селами, майданами і вулицями міст дружні хорові пісні, змішуючись із веселими танками під гармоніку, і буде багато орденів і медалей серед піднесеної товпи. Коли ж, як не 9 Травня, ділитися своїми спогадами, переживаннями, інтересами про життя, умовами, багатьма справами, трудовими перемогами і планами. І добре, коли хтось із молодих поцілує руку жінці похилого віку, а вона зі щокі своєї змахне неочікувану сльозу. Все це від чистого серця, по-людськи. І так хай буде завжди!

М.І. Дубина,
академік

ЗРУЙНОВАНІ ДОТИ, А МОГЛИ Б ЗАЛИШИТИ ПАМ'ЯТЬ...

Прикра подія трапилася наприкінці 2005 року. В Інтернеті з'явилося повідомлення: «О 16 годині 26 жовтня піротехнічною групою в/ч Д0040 (м.Київ) вилучено та знешкоджено 83 мінометні міни часів Великої Вітчизняної війни, які були виявлені 23 жовтня поблизу с. Круглик Києво-Святошинського району під час проведення земляних робіт». Здавалося б, слід подякувати командуванню названої військової частини за добру справу, але ні. Все, на жаль, було зроблено з грубим порушенням порядку проведення подібних заходів. Через безвідповідальність виконавців і безкультурність керівництва підрозділу зруйновано історичну пам'ятку. Те, що не вдалося фашистам ... зробили сьогоднішні сапери, правнуки оборонців героїчного Києва. Йдеться про ДОТ №182, що поблизу с. Круглик – один з небагатьох, що вистояв у дні оборони міста і в період фашистської окупації. З 246 об'єктів КиУР у задовільному стані перебувало 58, тепер – на один менше. Знайдені міни було складовано у приміщення ДОТу і підірвано. ДОТ – капонір унікальної конструкції було зруйновано.

Кримський державний медичний університет імені С.І. Георгієвського

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №160/2011

«ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СТИПЕНДІЙ ВИДАТНИМ ДІЯЧАМ НАУКИ»

Відповідно до Указу Президента України від 14 лютого 1996 року №128 «Про державні стипендії видатним діячам науки, освіти та культури» постановляю:

Призначити державну стипендію видатному діячу науки

ГРИЦАЄНКО ЗІНАЇДІ МАРТИНІВНІ

докторові сільськогосподарських наук, професорові, заслуженому діячеві науки і техніки України.

Уманський національний університет садівництва.

3 березня 2011 року

Президент України
Віктор Янукович

АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

відповідно до Статуту оголошує у 2011 році

чергові вибори академіків за такими вакансіями:

Відділення аграрне – 2	Відділення механіки та машинобудування – 2
Відділення біології – 2	Відділення наук про Землю – 1
Відділення військових наук – 1	Відділення педагогіки – 1
Відділення економіки – 2	Відділення права – 2
Відділення енергетики та ресурсозбереження – 1	Відділення проблем будівництва та архітектури – 1
Відділення загальнотехнічне – 1	Відділення проблем психічного здоров'я – 2
Відділення історії освіти, науки і техніки – 1	Відділення фізики та астрономії – 2
Відділення історії – 2	Відділення філології та мистецтва
Відділення масової комунікації – 1	знавства – 2
Відділення математики та інформатики – 2	Відділення філософії – 1
Відділення матеріалознавства – 2	Відділення хімії та хімічної технології – 1
Відділення медицини – 2	

Академіками АН ВО України обираються відомі вчені (доктори наук), які працюють у вищих навчальних закладах України і своїми працями зробили вагомий внесок у розвиток наук, інтеграцію науки з освітою та активно працюють у відповідних відділеннях.

Регіональні відділення, колективні члени та академіки АН ВО України, структурні підрозділи (факультети, науково-дослідні інститути) і вчені ради ВНЗ України, а також громадські наукові організації, які мають права юридичної особи, протягом одного місяця з дня оголошення виборів у пресі можуть сповістити Президію АН ВО України письмово про можливі кандидатури академіків.

Під час висування кандидатів на адресу Президії АН ВО України (01054 м. Київ, вул. Тургенєвська, 11, оф. 1.1.) необхідно надіслати такі документи (в одному примірнику):

1. Заява претендента.
2. Засвідчені копії: диплома про присудження наукового ступеня доктора наук, атестата про присвоєння вченого звання професора.
3. Особистий листок з обліку кадрів.
4. Фотографії 3x4 (3 шт.)
5. Список основних наукових праць.
6. Обґрунтоване подання про кандидата.

Документи приймаються впродовж одного місяця з дня публікації цього оголошення.

АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

оголошує конкурс на здобуття нагород
святого Володимира, Ярослава Мудрого,
Олександра Богомольця, Івана Пулюя, Петра Волинського,
Івана Крип'якевича та Юрія Тарана-Жовніра

1. Нагорода святого Володимира (дві нагороди) присуджується за вагомий особистий внесок у розвиток науки та впровадження її результатів у освітню практику.
 2. Нагорода Ярослава Мудрого присуджується за визначні наукові роботи з таких галузей: фізики та астрономії; математики та інформатики; біології та хімії; медицини; технічних, аграрних, суспільно-політичних наук; літератури, мови, мистецтвознавства та журналістики.
 3. Інші нагороди присуджуються за здобутки з окремих наук.
 4. У конкурсі на здобуття нагород можуть брати участь викладачі та науковці, а у випадку нагороди Ярослава Мудрого – й колективи авторів (не більше трьох осіб), які працюють у вищих навчальних закладах України.
 5. Право висувати кандидатів на здобуття нагород надається академікам АН ВО України, вищим навчальним закладам, науковим та регіональним відділенням АН ВО України, які оформляють його у вигляді мотивованого подання.
 6. Окремі особи, авторські колективи, які претендують на здобуття нагород, не пізніше 1 листопада 2011 року надсилають до Президії АН ВО України (01054 м. Київ, вул. Тургенєвська, 11, оф. 1.1.) подання на здобуття відповідної нагороди (з приміткою «На здобуття нагороди»), а також такі матеріали (в одному примірнику): заява претендента; засвідчені копії диплома про присудження наукового ступеня доктора наук та атестата про присвоєння вченого звання професора; анотацію, що містить обґрунтування внеску кандидата у розвиток науки та впровадження її результатів в освіту, обґрунтування та короткий опис основних наукових результатів (для цих нагород); основні наукові праці; відгуки на них наукової громадськості, преси; бібліографічні дані кандидата (листок з обліку кадрів).
- Вказані відомості підписуються претендентами, а їхня достовірність підтверджується керівником, гербовою печаткою установи за місцем роботи та академіком-секретарем профільного відділення Академії.

З ПОДІЙ СЬОГОДЕННЯ

БАНКЕТ СЕРЕД ЧУМИ

І досі перед очима першотравнева демонстрація у Києві 1986 р. Палав незгасним вогнем Чорнобиль. Сотні тисяч мешканців покидали насиджені місця і виїхали вглиб України, начальство потай вивезло дітей чи в «Артек», чи в «Молоду гвардію». Лишилися у Києві лише ті, які зрештою не мали засобів чи не вірили в наслідки трагедії. Зачинились у приміщеннях, не відкривали вікон, розбавляли воду йодом і «згадували»... Романенка... А ще Патона і, логічно, проклинали партійне та державне керівництво. Кожен ставив перед собою питання: Як можна було будувати атомні станції серед густонаселених районів України, чому не споруджували їх за полярним колом чи десь там, де не так багато людей або не такі чудові природні місця? Чому треба було в колишньому Союзі їх зводити обов'язково в Україні, що двічі потерпіла від голоду, сталінського кривавого господарювання, переселення сотень тисяч людей з голодних районів Росії в чорноземні родючі райони Півдня України, переселення не завжди підготовленого росіянами всіх урядових установ, керівництва навчальних закладів, заводів, фабрик, лікарень, транспорту, військових частин і торговельних закладів, наукових установ тощо? Радіо захлинялось військовими маршами, весняними піснями, дехто зустрічав на вулицях велосипедистів: саме тоді проходили спортивні змагання, а дехто тихнем по карті шукав місця, найбільш вражені радіацією. Що кому?

А далі першотравнева демонстрація. Напередодні у залі «Україна» Єльченко зібрав викладачів Київського університету. Людей було багато: покійний Скопенко, як вірний прислужник, розпорядився, щоб були всі. Говорили про успіхи університету, про літні канікули і... ні слова про аварію. І тільки під кінець хтось з математиків запитав Єльченка: чого він мовчить про Чорнобиль? І той, як циркач, видавив: «Нас (тобто урядовий і партійний апарат) більше тривожить чи відпускати у крамниціх горілку до 1 Травня, ніж аварія, яка не варта уваги – так собі – рядова подія». З цим і розійшлися люди. А Чорнобиль все ще палав. Гелікоптери скидали воду, а згодом пісок: загасити не могли. Весь колишній Союз з'їхався сюди, а позитивних зрушень у боротьбі зі стихією не було. Мінздорів'я заспокоювало людей, втративши совість, кілька разів виступав на радіо міністр, але люди вже не вірили у його казки. Та все ж – що було робити? А між тим наступало 1 Травня. Урядовці і партійні бонзи вирішили, як завжди, проводити демонстрацію. Готувалися у районах, органі-

заціях, установах. Й о 10-й годині Першого травня почали. Ревіли танки, піднімалось до небес тисячоголосся «ура», мінялись на високій трибуні високі представники влади: одні відпочивали, інші стояли на вахті.

Настав момент, коли маленькі дівчатка, одягнуті у білі платтячка, бігли до трибуни з квітами. І вони вручали їх і дякували за... щасливе дитинство. Взяв квіти Щербицький, Ляшко і особливо... розпливла в посмішці Шевченко... У матері не спрацювало почуття жалю до цих маленьких людей. І вона сунула коробку цукерок дівчинці, ніби плату за ту злочинну радість... Банкет серед чуми...

І досі бачу і переживаю за той жахливий епізод і не можу заспокоїтись через те, що правителі України, «дбаючи» про неї, дозволили московським окупантам будувати це страхіття у вселюдному Чорнобилі. Не сміла тоді сказати «ні» наука (Б.Патон), влада не порадила із населенням... І. Александров, який перед смертю визнав себе уродженцем України (з-під Обухова), споруджував цей страшний агрегат.. з недоліками під час виробництва, з огріхами під час планування. Недарма покінчив з собою академік Легасов, бо знав все це. Александров не послідував за ним... Лише пізніше зізнався, що реактор мав недоліки.

Що з того? Тисячі людей загинуло, але і далі люд вмирає... Тисячі гектарів родючої землі, зелених елітних лісів висохло... Ось вам і трагедія... Трапилось все це не в Заполяр'ї, а в українськiм Поліссі, як ще один удар Москви по непокірній Русі-Україні!

Так було завжди, так і сталося під час Чорнобильської аварії.

Іван Верба

*Фахівці розпізнають
майбутній урожай*

ВЕЛЕТЕНЬ ДУМКИ

До 170-річчя від дня народження М.П. Драгоманова

Михайло Драгоманов – із числа знакових постатей українського суспільного, наукового і громадсько-культурного життя 60-90-х рр. XIX ст. Він належить до когорти тих світочів українства і всеслов'янства, «апостолів правди і науки» (Сергій Єфремов), чії ідейні впливи продовжилися в XX ст. Учитель істини і речник свободи думки, віри, слова, справжній учений-полігістор, Драгоманов залишив тривкі сліди у філософії й педагогіці, в історичній і філологічній науках, у політології, культурології, журналістиці й публіцистиці.

Філософські пошуки Драгоманова не лише узагальнювали наявний досвід, але й спрямовували його у майбутнє, в яке він, європейський мислитель-інтелектуал, енциклопедист, і був задивлений.

Драгоманов – той позитивіст і матеріаліст, який глибоко усвідомлював роль економічних чинників в історії суспільства, але не поділяв ортодоксії матеріалістичного розуміння історії. Натомість він підкреслював детермінуючу роль традиції, культури, національного характеру, вводив усвідомлення українства як частини європейської і світової цивілізації. Саме життя змусило його не обмежуватися вивченням давньої й середньовічної культур, релігії й міфології, взагалі історії цивілізації, та змусило зануритися у сучасну проблематику, досліджувати її інструментарієм різних наук, упроваджувати нові дослідницькі методології й технології – насамперед, компаративістики, міграціонізму.

Учитель Івана Франка й Лесі Українки, один із найбільших вільнодумців і речників толерантності у Російській імперії, він, працюючи за дум «поступу України» та її визволу від усякої неволі, зазнав тяжких випробувань долі. Так, той, хто всіляко сприяв розвитку вільної думки в Україні, сам мусив шукати сприятливіших обставин для праці у Західній Європі, але при тім змусив її пізнати Україну. Драгоманов повертав Україну в європейський контекст, сприяючи подоланню набутих під Московією хуторянства і меншевартості. Стрижень його діяльності так визначив І. Франко: «Це ні більше, ні менше як пропаганда саме ідеї національної окремішності України і необхідності, щоб українська інтелігенція слу-

жила українському народові саме своєю інтелігентністю, тобто своїм розумом, наукою. Цією однією ідеєю проникнуті всі його праці, видані в Києві, Львові, Відні, Женеві, Флоренції, Парижі, Петербурзі, Москві» [4, С.446].

Хоча хліб вигнання виявився гірким, але Драгоманов позбувся тиску царату, спромігся у вільних умовах розгорнути багатогранну діяльність. Закордонна «експозитура» Драгоманова і його гуртка, – писав М. Грушевський, – витягала українців з манівців провінціалізму і опортунізму на широкі шляхи світового культурного руху і змушувала орієнтуватись на перспективи загального політичного і соціального визволення. На довгий час напрям українського руху пішов по рівнозначних за силою трьом його осередкам: київському, львівському і женеvському. Тож місія Драгоманова зробила з цього погляду «епоху в українськiм житті». Власною подвижницькою життєтворчістю Драгоманов запалив смолоскип із пахучого українського воску, який світився вогнями європейського і вселюдського прогресу. Вчений будував, перефразовуючи Франка, справдешні золоті мости «зрозуміння і спочування між народами», – і при тому, як це не парадоксально, досі залишається невідомим і недооціненим між своїм народом, в Українській державі на двадцятому році її незалежності.

Михайло Драгоманов – нащадок службовця козацької держави Б. Хмельницького і дворянський син із Полтавщини. Народився він не 30-го (як зазначено в усіх довідкових виданнях), а 18 вересня 1841 р., згідно з церковним метричним документом, віднайденим проф. В.Й.Борисенком. Захоплення лектурою з багатой батьківської бібліотеки, перейнятість у Полтавській гімназії гуманними й ліберальними ідеями, зокрема визволення кріпаків, – чинники, які позначилися на формуванні особистості вільнодумного юнака. Світогляд Драгоманова почав складатися в Гадячі й Полтаві, де він зазнав впливу атмосфери ширення українофільського громадівського руху. Гімназистом юнак назавжди захопився «історієлюбством», полонився викладанням історика О.Строніна й латиніста К.Полевича (ім згодом присвятив статтю «Два вчителі»). Як особистість Драгоманов зростав у Києві, де він навчався й формувався під впливом С.Гогоцького й ін. професорів університету св.Володимира, прилучився до фундаментальних праць О.Конта, Г.Спенсера, П.-Ж.Прудона. Сприяла зростанню молодика й та «академічна воля» європейського типу, яку допустив в університеті св.Володимира попечитель навчального округу М.Пирогов.

Студентом Драгоманов став у центрі гуртка, який засновував перші в Ро-

сії недільні школи для неграмотних. У двох із них він безоплатно викладав історію українською. Навіть тоді, коли здобував освіту, Драгоманов вирізнявся, за словами С. Русової, незвичайною незалежністю думки й непохитною переконаністю, що походили від акцентуованості його особистості, історичної ерудиції та широти політичного і наукового синтезу.

Згодом в університеті св. Володимира він читав лекції як приват-доцент з кафедри всесвітньої історії. Своєрідною клятвою на вірність Україні й водночас усвідомленням того, наскільки тернистим є шлях служіння народові, стало для Драгоманова прощання з тілом Шевченка дорогою до Чернечої гори. Глибокі фахові заняття історією та випрацювання перспективних наукових засад взаємозв'язку і процесуальності суспільних явищ призвели до успішного захисту дисертацій із римської історії – першої на право читання лекцій («Імператор Тиберій»), а там і магістерської («Питання про історичне значення Римської імперії і К.К. Тацит»).

По смерті батька перспективному вченому доводилося опікуватися братом і сестрою (у майбутньому – вченою і письменницею Оленою Пчілкою). До того ж, Михайло Петрович рано став чоловіком, батьком родини, і треба було їй матеріально підмагати. Журналістом Драгоманов у статтях «Санкт-Петербуржских Ведомостей» намагався прояснити політичний стан України; розглядав слов'янські справи з демократично-федерального погляду.

У критиці Драгоманова стану шкільництва в Україні його опонент князь Ширинський-Шахматов, попечитель навчального відділу, добачив «малороссийский сепаратизм». Та режимна увага тільки зміцнила його українознавчі інтереси. Дослідження ж стародавніх історії й міфології привели Драгоманова до народних переказів, словесності українців. Він зріс на визначного фольклориста, із В. Антоновичем видав двотомні «Исторические песни малорусского народа» (1874-1875). У свою чергу студії багатой народної словесності змусили його міцно полюбити рідний народ.

Три роки перебування за кордоном (Австрія, Німеччина, Італія) показали Драгоманову плоди «обрусенія» у Варшаві й «обпрусенія» – у Познані. Відрядження збагатило його науково під час відвідування бібліотек, лекцій, особливо – знаменитого Т. Момзена. Драгоманов у цей час писав історичні дослідження, виступив із сміливими публіцистичними статтями, в яких централізації й русифікації в Росії протиставив демократичний принцип самоуправління країв і національностей.

Колись Драгоманов зауважив: йому цікавіше творити історію, ніж писати про неї. Проте він і осмислив історію в наукових розвідках, уповні розкрив

свій темперамент діяча. Набуток вченого різногранних інтересів у цей час склали археографічні публікації про античних істориків і правителів, роль жінки у Римській імперії, стосунки церкви й держави, свободу сумління в XVI-XVII ст., про археологічні розкопки у Римі; педагогічні роздуми про народні школи в Україні та значення української мови в освітньому просторі; популярні розвідки, політичні рефлексії, етнографічні капітальні праці про українську народну усну словесність, – усього не перелічити.

Перебування Драгоманова у Відні, контакти з українцями породили до життя його план розширити в Галичині «український напрямок», привернути молодь до українського народу для зміцнення національної свідомості. Відкриті листи публіциста до редакції львівської «москвофільської» газети «Друг» утілили в галицьку молодь українську народолюбну душу, виховали діяльне радикальне покоління «драгоманівців» на чолі з І. Франком і М. Павликом. Як писав про свого «правдивого» учителя Франко, Драгоманов виводив молодих галичан, «...малоосвітніх, виростлих у рабських традиціях нашого глухого кута», на ясніші шляхи європейської цивілізації.

Повернувшись до Києва у переконанні, що кращою основою для українських автономістських змагань є європеїзм, який не відкидає національних форм, Драгоманов у першій половині 70-х рр. був речником наукової і політичної діяльності на інтернаціональному фундаменті. У лекціях «натискав» на порівняльний метод, що тільки зараз відновлюється в Україні. Все це виявило енциклопедизм ученого та збагатило його дослідження – праці «Байка Богдана Хмельницького», «Отголосок рыцарской поэзии в малорусских народных песнях», ін.

Проте настала доба урядово-адміністративних заморозків. Їх жертвами впали наукові інституції («Південно-Західний відділ Російського географічного товариства», діяльність якого україножер-донощик Юзефович розцінив як антидержавний вияв українського сепаратизму), і чільні науковці. Дійшло до анекдотичного випадку: міністр із «подачі» свого інформатора про лекції Драгоманова ототожнив науку соціологію з небажаним у Росії поняттям соціалізму. У результаті вченому було заборонено знайомити студентів навіть із первісною культурою, а далі запропонували піти у відставку за абсурдним звинуваченням.

Закінчивши праці про фольклорну прозу, творчість «буковинського Кобзаря» Юрія Федьковича та про козаків, татар і турків, Драгоманов не добровільним емігрантом, а політичним вигнанцем, якому в Росії загрожувало заслання на північ, мусив назавжди покинути рідну землю. Як писав Б. Грін-

ченко, Драгоманов властиво сам зробив себе вигнанцем задля того, щоб не стали «вигнанцями з його рідної землі воля, правда, світло». Навздогін йому прийшла звістка про заборону жити у столицях, і в Україні.

Поселившись 1876 р. у Женеві, Драгоманов заснував вільну українську друкарню і заходився навколо видання збірника «Громада»: в співпраці з М. Павликом і С. Подолинським вийшло п'ять його томів. Важко переоцінити значення цієї фундаментальної праці для суспільного будівництва, – недарма історик І.Лисяк-Рудницький визнав «Переднє слово до «Громади» Драгоманова «першою українською політичною програмою», переломом у розвитку новітньої української політичної думки. Драгоманов був також публікатором української літератури, забороненої Емським указом у Росії, – творів Т.Шевченка, П.Куліша, роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного й Івана Білика, фольклористичних студій та популярних брошур українською мовою. За підрахунком акад. М.Тимошика, впродовж свого існування українська друкарня в Женеві випустила 112 книжок, із яких близько сорока – українською мовою. Вони стали цінним подарунком, ідейним капіталом тих, хто заходився будувати українську державу.

У західних виданнях учений публікував статті про Україну, знайомлячи світ із забутотою країною в центрі Європи. Доказово розглядав понад двохсотлітнє існування України під Московським царством як «пропащий час», поскільки «царська самоволя заїла вольності українські». Голосом протесту проти нищення національної культури самодержавством пролунала доповідь Драгоманова на Літературному конгресі в Парижі 1878 р. «Література українська, проскрибована [заборонена – В.П.] російським урядом», видана французькою, а потім у розширеному вигляді й італійською мовами. Словом, у Швейцарії Драгоманов створив осередок політичної еміграції, який, за словами Франка, перетворився коли не на центр українського руху, то української думки впродовж цілих двадцятьох літ.

Небезпечний для авторитарних режимів прибічник західноєвропейського соціал-демократизму чим далі, тим більше ставав в опозицію й до російських революціонерів – через їх великоросійський централізм, антикультурні тенденції. Взагалі Драгоманов був могутнім полемістом, критиком обскурантизму. Йому доводилося дискутувати, в тім числі в пресі, з багатьма людьми і партіями, терпіти й відбивати удари з різних боків – і це тоді, коли ніщо для нього не було настільки осоружним, як полеміка. Вдавався до неї в дружці лише тоді, коли згоди досягти не вдавалося, і вів її тільки до

вияснення думок двох сторін. Та опоненти здебільшого перекручували його міркування, закінчуючи брехливими нападками.

Важливою сторінкою життєдіяльності вченого є співпраця Драгоманова з емігрантською газетою «Вольное слово», де у ряді статей він висловився на користь реформування Росії, за швейцарський кантональний спосіб розв'язання національної справи, моральність способів протистояння самодержавству на противагу панівній «динамітно-анархічній епідемії». Запрошений до редагування газети, Драгоманов зробив її органом агітації на користь ідей політичної волі із земським самоуправлінням. А його теза федеративного устрою Росії виявилася настільки революційною в той час, що зумовила несприйняття його думок російськими марксистами. Тож він не побоявся, як бачимо, втілити слова Е.Ренана: «Для того, щоб мати слушність у майбутньому – треба, в певні хвилини, вміти зважитися стати немодним».

У цей глухий для Росії період Драгоманов виступив із проектом «Вольний Союз – Вільна Спілка», високо поцінованим знаменитим професором М.Вебером, – першою конституційною демократичною програмою в країні. Серед здійснених видавничих проектів тієї пори назвемо «Політичні пісні українського народу» та повний «Кобзар», численні наукові статті на тему впливу західних протестантських ідей на релігійну поезію українського народу, болгарських богомільських легенд (переклала їх донька Лідія).

І.Франко справедливо охарактеризував науковця не як кабінетного вченого, а як найтісніше пов'язаного з реальною дійсністю. Як історик Драгоманов, мовляв, учив бачити поза царями і війнами маси народні, їх «тиху і невтихаючу працю», першим досліджував стосунки держави й церкви («Боротьба за духовну владу й свободу сумління в XVI–XVII столітті») й багато інших проблем. Як фольклорист європейського значення, чулий до хвилювань і страждань народної душі, він досліджував твори народного духу як вияв гідного минулого нації, що змагалася за державну волю, відкривав сліди давніх культурних зв'язків слов'ян із іншими народами на широкому євразійському тлі – та так, що деякі іноземні вчені вивчали українську мову, щоб читати в оригіналі українську словесність і праці про неї Драгоманова.

Як педагог він присвятив значну кількість статей («Народні школи», «Земство і місцевий елемент в народній освіті», «Про школи на Україні», «Про педагогічне значення української мови») шкільництву в Україні, потребі відродженню національної школи на засадах утвердження народної педагогіки, родинного виховання й української мови у навчально-виховному процесі. Працював для того, щоб сільський учитель не був соціальним

аутсайдером у Росії, не жив в облозі режиму «як заєць серед вовків». Як літературний критик Драгоманов був надто вимогливий, не завше навіть справедливий, але й цим він встановлював норму відвертої щирості думки в суспільних й особистих взаєминах. А як громадянин він завше боровся проти роз'єднання, яке вносять «між людей неволя, нещасття й сліпе самолюбство», підкреслював: кожний, хто залишив Україну, кожна копійка, витрачена не на українську справу, кожне слово, сказане не українською мовою, – є безповоротним марнуванням капіталу українського народу. Як політик дотримувася гасла «Космополітизм у цілях, націоналізм у формах і способах», вкладаючи в перший термін значення європейськості мислення.

Драгоманов працював для рідного народу, в ім'я розвитку його культури і дружніх взаємин із народами-сусідами. Був «представником усього поступового українського життя в культурному світі» (М.Грушевський), амбасадором України та речником незнищенності її життя у вільному світі. Єдиний тоді подав голос протесту проти самодержавних репресій української культури. Переїхавши до Софії по вичерпанню матеріальних ресурсів, Драгоманов-патріот в останні роки життя, працюючи у першій вищій школі нової незалежної Болгарії, особливо багато зробив для виховання народолюбної і патріотичної болгарської молоді. Підготував майбутніх корифеїв болгарської етнології й компаративістики – Івана Шишманова, Михайла Арнаудова. Останніми роками дослідив слов'янські версії сюжетів про царя Едипа і Костянтина Великого, створення світу, народні євангельські апокрифи; довів до досконалості свій порівняльно-історичний типологічний науковий метод; розбудував наукову україністику в Софійському університеті, що зараз носить ім'я св. Климента Охридського.

Драгоманов-реаліст, тверезо оцінюючи можливості змін у Росії за царів, не покладав великі надії на можливість упровадження в життя ідеї національної самостійності України. За це його згодом критикував І.Франко, – мовляв, глибока віра вчителя в західноєвропейські ідеали соціальної рівності й політичної свободи заступила в його очах той самостійницький ідеал, що не тільки вміщує в собі оба попередні, але «один тільки може дати їм поле до певного розвою» (і за це Драгоманова досі критикують?). Й усе ж Драгоманов увійшов в історію політичної й суспільної думки всієї Росії й слов'янського світу як людина, котра випередила свій час; новатор-синергетик, він став предтечею ідеї громадянського суспільства.

В останній період діяльності вчений вважав марксизм уже несучасною течією, західноєвропейських же комуністів закликав «думати своєю голо-

вою». Ба більше, він поступово еволюціонував до визнання української незалежності (висловив думку про необхідність побудови суверенної української держави в праці «Нові українські пісні про громадські справи»), сприйняв також національну ідею. У тому числі як культурну – ту, що дозволяє досягти самоідентифікації, а з нею – просвіти, розвитку, свободи, щоби звільнити нашу «рідну ниву» від усього на ній «мертвого і гнилого».

На жаль, ХХ ст. стало неприхильним до мислителя. У СРСР над ним тяжіло ленінське тавро «націоналістичного міщанина», зумовлене неприйняттям Драгоманова великодержавного централізму й політики русифікаторства. У незалежній Україні дехто прагне проголосити мислителя чистої води «космополітом», не враховуючи той факт, що у нього цей «термін багатозначний. Він означає і «європеїзм», і «компаративізм», і «не-націоналізм». Враховуючи контрверсійність своїх поглядів (і таких самих їх оцінок), безрідним космополітом Драгоманов не був, а вважав себе просто українцем. Один із його псевдонімів – Українець» [2, С.7].

Промовисто з цього приводу висловився сам учений: через чужі держави й школи наші освічені люди перестали бути українцями й стали «поляками, венгерцями, москалями, волохами» (румунми) тощо. Таке зречення свого, певен Драгоманов, – на користь чужих держав, це справжня «болість і навіть дурниця». Тим-то першочерговим завданням для освічених людей він визнав потребу думати, говорити й писати рідною мовою, працювати на свій народ та поривати його на змагання за «вільні державні, громадські й господарські порядки й вільну наукову освіту». Такі вболівання за Україну та рідний народ «і сьогодні пропікають свідомість актуальними оцінками стану співпраці інтелігенції з народом та особливо гострою на сучасному етапі проблемою «влада і народ» [3, С.241-242].

У ХХІ ст. ідеї Драгоманова щодо української справи – присвячені народно-національній єдності України, соборності всіх її частин від сходу до заходу, демократичним перетворенням і децентралізації, адміністративній автономії і громадському самоуправлінню, «росту громадських порядків і розуму людського», культурницьким реформам, – залишаючись величними, починають осмислюватися спочатку. У цьому немає нічого дивного – адже належать вони до числа самобутніх концепцій суспільної еволюції, конструктивних ідей державного будівництва й суверенізації України.

«Щоб заграти на всіх клавішах драгоманівщини, – писав М. Павлик, – треба опублікувати всі його праці. Хочеться вірити у реалізацію цього проекту, як і в те, що інтеграція Драгоманова у «загальний канон національ-

ної пам'яті» (Григорій Грабович) буде неперервною, ознаменується появою знакових праць, що рельєфно окреслять справжнє значення його масштабної постаті. Адже гуманіст, синтетик-шукач всесвітньої правди, спільної всім національностям, громадянин європейської держави духу, речник прогресу людини й громади, європейського конституціоналізму, ідеї великого майбутнього української мови, Драгоманов вражає «вірою в будучність», огроном та непроминальністю здобутків, величчю світоча науки.

**Володимир Погребенник,
академік АН ВО України**

Література:

1. Андрущенко В. Організоване суспільство. – К., 2006. – 512 с.
2. Денисюк І. Речник національної ідеї // Літературна Україна. – 2006. – 3 серпня.
3. Дмитренко М. Українська фольклористика другої половини ХІХ століття: школи, постаті, проблеми. – К., 2004. – 383 с.
4. Франко І. Галицьке українофільство // Франко І. Зібр.тв.: у 50 т. – К., 1985. – Т. 41. – Кн. 2. – С. 442-447.

Академік АН ВО України В.І. Білоус

ВЖЕ Й «БУКВАРИК» В ДЕФЦИТІ?

Маю чотирирічну доньку. До школи їй ще далеченько. Але хотіла б її завчасно навчити читати. Я не педагог, тільки чула про різні методики. Можливо, й не все б зробила «За правилами», але «Буквар» для першокласника, впевнена, згодився б мені у моїх спробах.

Та тільки де взяти його? У книгарнях немає. Попитала сусідів – теж не дістала. У школі видадуть книжку дитині лише в сім років.

Вважаю це не зовсім правильним. Принаймні тим батькам, котрі хотіли б підготувати своїх дітей до школи, можна було б піти назустріч і продати – хай і за більшу ціну – «Букварик».

Марія Сахненко, диспетчер.

ШКОДА В ГАРНІЙ ОПРАВІ

Знаю, немає паперу, фарб, подорожчали друкарські послуги. Мабуть, тому і не вистачає підручників для всіх охочих придбати їх.

Але мене, обивателя, важко в цьому переконати, коли бачу на вуличних прилавках віяло нікому непотрібних і навіть шкідливих видань. Зміст у них відповідний. Але оформлення... Таке б нашим підручникам – і для молодших школярів, і для старших. Чому держава досі монополізує видання, перевидання і розповсюдження навчальної літератури?

Леся Петрусів, бібліотекар

Рада молодих науковців

ДОРОГА ЛОЖКА ДО ОБІДУ

Скажіть, будь ласка, ну як готуватися до вступних іспитів без підручників? Те, що ними забезпечують у школі протягом навчання, відомо всім. Але скільки разів потрібний був синові той чи інший підручник, щоб повторити пройдене.

Може, десь і колись можна було б дістати його. Та дорога ложка до обіду.

Надто дорога вона випускникові: і тому, котрий ще навчається в одинадцятому класі, і тим паче тому, котрий закінчив школу.

От і виходить: своїх навчальних книг немає, а купити їх ніде. Всіма правдами і неправдами за високу ціну знайшли кілька потрібних підручників, викрадених зі шкільної бібліотеки, на базарі у перекупки. То не краще б державі дозволити їх перевидання будь-яким приватним видавництвам і щоб навчальна книга стала доступною всім, а не лише певним дітям і у певний час.

Ігор Мовчан, лікар

УВАГА!!!

*5 лютого у приміщенні Будинку вчених НАН України
відбулася зустріч з Анатолієм Потопальським –
видатним українським вченим, який винайшов*

ЛІКИ ВІД РАКУ

У 1958 році ще студент другого курсу Івано-Франківського медичного інституту Анатолій Іванович Потопальський зробив геніальне відкриття і на його основі створив препарат «Амітози», який єдиний у світі лікує рак.

За минулі 50 років на основі цього відкриття його наукова школа створила понад 60 запатентованих протипухлинних, противірусних, імуномодельюючих препаратів для людей (лікують рак, СНІД, туберкульоз, саркому, тощо), тварин, птахів (лікують пташиний грип), риб, бджіл, корисних комах та рослин. Створено понад 20 нових оригінальних, дивовижно продуктивних форм, видів, сортів культурних рослин – злаків, фруктів, ягід, винограду, овочів.

НА ПАРЛАМЕНТІ – МАСОНСЬКИЙ ЗНАК !

*Левко Лук'яненко вимагає прибрати з купола будівлі
Верховної Ради п'ятикутну зірку.*

Той факт, що над куполом парламенту і над державним прапором на шпилі «красується» п'ятикутна зірка колишнього Радянського Союзу – масонський знак, на переконання знаного дисидента, вказує на «постійні суперечки між українською патріотичною думкою та думкою промосковською» та є причиною того, що в Україні досі не завершився процес державотворення.

Докладно про значення і вплив п'ятикутної зірки, що дісталася депутатам від більшовиків, – у розмові «Експресу» з Левком Лук'яненком та дослідником масонства Віктором Савченком.

– **Коли зірка з'явилася на будівлі парламенту?**

Л. Лук'яненко:

– 1922 року більшовики відновили окупацію в Україні й почали поширювати на її теренах свої комуністичні символи. А вже 1939-го, коли звели будинок Верховної Ради, п'ятикутну зірку і герб УРСР почепили на його куполі. На жаль, на початку 2000-х, коли радянський герб на фасаді змінили на Тризуб, до зірки «не дотяглися»... Це означає, що Україна, юридично вийшовши 1991 року з-під влади Москви, ідеологічно ще не пододала впливу російської імперії та її символів.

– **Чому вважаєте цей знак масонським?**

Л. Лук'яненко:

– П'ятикутну зірку (її ще називають пентаграмою) віддавна використовують у масонській символіці. Звідси вона і потрапила до державної емблематики Сполучених Штатів, післявоєнної Італії та інших країн, керованих масонами. До речі, герби багатьох латиноамериканських республік – це, фактично, дещо видозмінені знаки місцевих масонських лож, які прийшли до влади в XIX столітті внаслідок антимонархічних революцій. Емблемою ж більшовиків червона п'ятикутна зірка офіційно стала 1918 року.

– **Чи можна однозначно стверджувати, що зірка на будівлі парламенту – від масонів?**

В. Савченко:

– Насправді, у різні часи пентаграму трактували по-різному. Цей знак з'явився п'ять із половиною тисяч років тому. Тривалий час його вважали символом охорони і безпеки. Скажімо, у Давньому Вавилоні зірку зображали на дверях крамниць та складів аби вберегти товар від вроків і крадіжок.

У євреїв пентаграма асоціювалася зі священним П'ятикнижжям, отриманим Мойсеем від Бога. Для ранніх християн п'ятикутна зірка була нагадуванням про п'ять ран Христа – від тернового вінка на чолі, від цвяхів на руках і ногах.

«Величава хода» пентаграми скінчилася у часи інквізиції, Символ захисту стали трактувати інакше – як зло. Йому дали нову назву «нога відьми». Масони запозичили собі цей знак у XVI – на початку XVII століть. Для них він є символом всемогутності розуму, втілення «слова» (насправді – противника слова, антихристового втілення).

– **І, на вашу думку, це впливає й на українських депутатів?**

Л. Лук'яненко:

– Сама собою – ні. Але коли ми бачимо на будівлі парламенту п'ятикутну зірку, то на рівні підсвідомості сприймаємо це як продовження радянської окупаційної влади в Україні. Мовляв, нічого нового не відбувається, а модернізується старий лад.

Наталія Васюнець

Вшановуємо славу Волинянку

Щось зачастив о. Кирил в Україну: подобається вона йому, і люди теж. Навіть Собор проводив у Києві, чомусь думає, що це місто «русское», насправді «руське», що означає «українське». Чи не планує керівник російської церкви об'єднати Московську і Київську в одну – російську (московську) церкву на чолі з собою?

ДІЯЛЬНІСТЬ УПЦ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ЯК ЗАГРОЗА УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВНОСТІ

Найважливішою проблемою для сучасної України є забезпечення єдності суспільства. Здебільшого ця проблема пов'язана з духовною, культурною та релігійною сферами. У релігійній сфері останнім часом загострилися суперечності у відносинах між певними релігійними конфесіями, між державними органами та певними церквами. Парадоксальним є те, що держава сама спонукає розвиткові проблем у суспільстві на міжконфесійному ґрунті. Прийнято демократичний закон «Про свободу совісті та релігійні організації», який надав право усім громадянам України вільно визначати своє відношення до релігії та церкви, а віруючим вільно створювати свої релігійні організації, згідно з чинним законодавством. І це призвело до певних наслідків. В Україні в період незалежності в рази збільшилась кількість церков, конфесій, релігійних організацій. Але, на жаль, як показує досвід, це не призвело до реального зміцнення духовності, культури, толерантності, взаємної поваги між громадянами України. На жаль, деякі політики, державні мужі, науковці не усвідомлюють можливі наслідки такого процесу. Вони не розуміють, що кожна релігія, конфесія впроваджує в українське середовище певну культуру, мову, традиції, звичаї, національно-політичні орієнтації. Так, УПЦ Московського патріархату, згідно зі своєю філософією, спрямована на Москву та принизливу підлеглість їй, особливості її вчення та культу мають російське «забарвлення». А тому УПЦ МП прагне виховати у відповідному дусі населення України. Формально погоджуючись із законами Української держави, священнослужителі цієї церкви та їхні прибічники проводять активну пропагандистську роботу серед пастирів та віруючих справжніх українських церков, обзиваючи їх «єретиками», «розкольниками», сіють зневагу до України та українців. З усією очевидністю УПЦ МП все зухваліше проявляє себе антиукраїнською силою. За її спиною стоять певні московські політики та релігійні ієрархи.

Зробимо невеликий екскурс в історію українсько-російських культурно-релігійних відносин. Історія свідчить, що проти національних церков, богослужінь національною мовою в умовах імперії виступають найчастіше не з релігійних переконань, а з політичних міркувань. Саме так діяв Петро I щодо українських впливів у розвої духовної культури, зокрема, церковно-слов'янської мови, української писемності та освіти.

В. Сабодан в оточенні “наушковичів”

Українська духовна культура багато втратила від того, що українську мову, культову обрядність було вилучено з літургійного життя, з проповідництва, молитви. Це формувало ставлення до української духовної культури як до неповноцінної, другорядної, Богу не угодної. Внаслідок цього український етнос жив у стані духовної невагомості, у неповноцінному національному просторі. Девальвація української духовної культури, рідного слова не лише в релігійно-церковному житті, духовному світі віруючого, а й у суспільній сфері, загалом, призвела до девальвації людських душ, втрати віри в рідну святість, рідну вартість. Ставлення через чуже і до чужого не є одухотвореним, оскільки виходить не з власного сприйняття і розуміння духовної науки Ісуса Христа. «Народ, котрий слухає служби божі на нерідній йому мові, – як справедливо зазначив митрополит Іларіон (І.Огієнко), – подібний до в'язня, що любить, світом божим через в'язничні ґрати».

Зокрема, впровадження в літургійну практику церковнослов'янської

мови зумовило виключення в Україні церкви з національно-формуючих чинників, перетворення її у знаряддя денаціоналізації, що в кінцевому підсумку призвело до конфесіоналізації свідомості. Тому *відродження українського православ'я* – це не лише зміна назви православної церкви, але й її глибока духовна і, зокрема, мовна переорієнтація. Останнє неодмінно передбачає відправу Богослужінь, проголошення проповідей живою мовою народу, посилення турботи священослужителів про стан рідної мови віруючих як головної основи їхньої національної культури і відданості вірі батьків, видання Біблії, інших духовних книг, журналів, газет українською мовою.

У сучасних умовах Російська православна церква відіграє важливу роль в руках московської влади щодо захисту інтересів Росії. Так, у підписаному президентом Росії указі «Про національну безпеку», висувається ідея духовної безпеки Росії, йде мова про духовні кордони, які самозрозуміло, окреслюються та збігаються, з одного боку, з територією колишнього Радянського Союзу, а з іншого боку, з т. зв. «канонічною» територією Російської православної церкви [1, 22]. На сьогодні цей указ підсилений ідеєю Патріарха Кіріла «Русского міра» згідно з якою «церковь исполняет пастырскую миссию среди народов, принимающих русскую духовную и культурную традицию как основу своей национальной идентичности» [2, 19]. Все зрозуміло. Поставлено за мету повну русифікацію українців!

На жаль, нинішня українська влада, певні політики, частина громадян України чи то свідомо, чи не розуміючи, що витворяють з ними московські спритники, допомагають здійсненню цього руйнівного для України замислу.

Останнім часом все більше критики лунає на невірноважену політику чинної української влади стосовно церковного питання й надання переваги одній з українських церков – Українській православній церкві Московського патріархату (УПЦ МП). Хоча представники влади й УПЦ МП це заперечують, низка фактів дозволяє стверджувати про окреслення тенденції до формування державної церкви на базі однієї з конфесій. Після приходу до влади Віктора Януковича різко змінився підхід до участі церковних діячів в офіційних заходах. Якщо раніше запрошували представників всіх церков, то зараз під час проведення державних заходів в Україні богослуж-

жіння проводять виключно представники УПЦ МП, а сам глава держави у супроводі чиновницького кортежу регулярно відвідує святкові служби у храмах лише цієї церкви. Навіть більше – під час цього річного різдвяного привітання Янукович згадав лише православних християн, забувши про п'ятимільйонну громаду греко-католиків.

Позиція влади стосовно церковного життя стала приводом для обурення низки церков, зокрема, Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП), Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) та Української греко-католицької церкви (УГКЦ), які у спільній заяві зазначили, що дії Президента не сприяють миру і злагоді у суспільстві, а посилюють релігійну дискримінацію, розбрат та суспільне невдоволення.

Незважаючи на те, що у 35-й статті Конституції України зазначено, що релігійні організації відокремлені від держави, а будь-яка релігія не може бути визнана державою як обов'язкова, нинішня українська влада досить активно співпрацює з УПЦ МП, яка, крок за кроком, збільшує свої вимоги до чиновників. Зокрема, нещодавно Гуманітарна рада при Президенті України обговорила пропозицію щодо передачі Софії Київської заповіднику «Києво-Печерська лавра», що, на думку експертів, є логічним наслідком багаторічної співпраці Партії регіонів та УПЦ МП. Влада пішла назустріч очільнику цієї церкви, митрополиту Володимиру, який неодноразово надсилав прохання на дозвіл проведення богослужінь у Софії. Це стало причиною звернення ієрархів інших українських церков до Януковича, у якому вони наголошують, що є такими ж спадкоємцями святої Софії, як і УПЦ МП, і закликають дозволити їм проводити служби в цьому храмі. На звернення українських церков до Президента всупереч всім вимогам Закону відповідей не поступило. Більше того, сучасна українська влада надає привілеї УПЦ МП у питаннях фінансування, поділу майна, виділення землі, податкових пільг тощо. Таким чином, влада використовує церкву в ролі засобу пропаганди і впливу на громадян, реалізації своєї недалекоглядної політики. Такий стан не лише посилить міжконфесійну напругу у суспільстві, але і може стати каталізатором для релігійного протистояння та порушення громадянських прав.

Дії Московського патріархату стають дедалі агресивнішими. Так 10.04.2011 р. збори віруючих УПЦ МП в м. Києві звернулися до Пре-

зидента України надати цій церкві статусу «домінуючої» та закликали його припинити інтеграцію в Євросоюз. Але в УПЦ МП заявили, що не причетні до цього звернення громадськості УПЦ МП.

Одна із провідних українських православних церков – УПЦ КП на своєму Архієрейському соборі (24.01.2011) висловила занепокоєння станом та перспективами розвитку в Україні державно-церковних відносин загалом та відносин між державою та УПЦ КП.

Головними причинами занепокоєння названі: «відсутність зустрічей керівництва держави з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій, які раніше були традиційними, – незважаючи на неодноразові письмові пропозиції щодо проведення таких зустрічей»; «публічна демонстрація високопосадовими представниками держави прихильності лише до однієї з діючих в Україні конфесій, яка виявляється, в тому числі, у проведенні офіційних зустрічей лише з представниками цієї конфесії – хоча законодавством встановлена рівність всіх конфесій»; відсутність відповідей на неодноразові письмові звернення до Президента України Священного Синоду УПЦ Київського Патріархату (від 14 травня та 13 грудня 2010 р.) та Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета (від 29 червня 2010 р.), хоча надання таких відповідей передбачене законом у місячний термін; «стрімке і систематичне зростання кількості фактів прямого і непрямого втручання представників влади у життя релігійних організацій Київського Патріархату, про що йдеться у листі Священного Синоду УПЦ Київського Патріархату від 13 грудня 2010 р., Зверненні учасників молитовного стояння до голови Київської ОДА від 28 грудня 2010 р., Заяві для ЗМІ Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета від 30 грудня 2010 р., Заяві Вінницької єпархії від 11 січня 2011 р., заявах і зверненнях Донецької єпархії протягом грудня-січня та інших численних заявах, зверненнях і публікаціях у засобах масової інформації».

Причиною для занепокоєння собору УПЦ КП також називає стрімке і систематичне зростання кількості фактів прямого і непрямого втручання представників влади у життя релігійних організацій Київського Патріархату. Про це, зокрема, йдеться у листі Священного Синоду УПЦ Київського Патріархату від 13 грудня 2010 р., заяві для ЗМІ Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета від 30 грудня 2010 р. У зв'язку з ситуацією, що склалася, позачерговий Архієрейський собор УПЦ Ки-

ївського Патріархату вкотре наполегливо закликав Президента України Віктора Януковича та інших представників влади до конструктивного діалогу. «Ми переконані, що суперечливі питання взаємовідносин держави і конфесій краще вирішувати через прямий діалог сторін, проте подальша невмотивована відмова представників влади від такого діалогу змушуватиме нас шукати інших законних способів захисту прав і свобод вірних Київського Патріархату».

Ще одне з питань, яке все активніше останнім часом прагне вирішити УПЦ МП – ввести систему капеланства (душпастирської служби) в Збройних силах та інших силових структурах України. Згідно з Конституцією – Україна є світською державою. Тому такі намагання УПЦ МП є антиконституційними. Крім того, введення в систему силових структур України капеланів – священників Московського патріархату, буде, по суті, створенням проросійської «п'ятої колони» антиукраїнського спрямування. Що не можливо допустити.

Насамкінець, в якості філософських, методологічних висновків з розглянутої проблеми, слід зазначити:

- Під час визначення своїх методологічних підходів до політики та культури державні, політичні та громадські структури мають виходити з того, що саме національні (а не релігійні) інтереси певних конфесій, віруючих є первинними, головними у державній культурній політиці. Саме такий підхід забезпечить національне відродження, єдність і розвиток українського суспільства.

- Щодо взаємовідносин релігійних чинників та вищої школи, то вони значною мірою вже проявляються через ставлення українознавчих наук до релігії та церкви, певних її конфесій та напрямків.

Релігієзнавчу освіту не слід ототожнювати з богословською (теологічною). Остання, як і атеїстична, є світоглядно неплуральною, а водночас ще й конфесійно зорієнтованою. Слід підтримати думку фахівців з релігієзнавства Інституту філософії НАН України ім. Г.Сковороди, які вважають, що організація богословської освіти в системі державних навчальних закладів суперечить принципам світської освіти. Відокремлення церкви від держави й державної школи від церкви може спричинити подальше загострення суперечок і конфліктів на світоглядному й конфесійному рівнях, оскільки у державних школах та університетах навча-

ються віруючі різних конфесій, а також ті, хто не сприймає релігії взагалі [3, 219]. Насамперед, світське, філософське виховання важливе з погляду розв'язання тих міжконфесійних конфліктів, які хвилюють суспільне життя України.

Є недалекоглядними, по суті антиукраїнськими, дії певних партійних та громадських діячів, представників урядових структур, які створюють умови для поширення діяльності антиукраїнських церков, що належним чином не підтримують українські церкви, які не розуміють і не ведуть активної боротьби за об'єднання українських церков у єдину незалежну, – помісну православну церкву.

Недалекоглядними, невиправданими, ганебними з погляду відповідності інтересам національного відродження є дії політиків, урядовців, які надають приміщення, фінанси та інші пільги антиукраїнським церквам, які схиляють свої голови для вручення нагород від цих церков за свою, по суті, антиукраїнську діяльність.

Ще хочеться нагадати всім мудрі слова батька української нації, Тараса Шевченка:

*Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!*

**В.Ф. Баранівський,
академік АН ВО України**

Література:

1. Власовський І. Нарис історії Української Православної церкви: У 4-х томах, 5 кн. / Гол. ред. С. Головка. – К.: Либідь, 1998. – Т.4. – Ч.2. – 398 с.
2. Романюк А. Ловці душ // Український тиждень, №30 (143), 23-29. 07.2010. – С.16-19
3. Всеукраїнська науково-методична конференція «Сучасний стан вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи». – К.: ВЦ «Київський університет», 2000. – 510 с.

З МАНДРІВ

ПОДІЛЬСЬКИЙ АФОН

На Поділлі особливо виділяється Вінницька область, міста і села якої потопають у зелених садах і дібровах. Тут протікають річки Південний Буг, Соб, Удич, Снивода, Дністер.

Обласним центром є Вінниця, хоча зміни загальної ситуації на українських землях, що відбувалися протягом XVI ст., сприяли змінам важливості міст Побужжя – Вінниці і Брацлава.

У часи панування Орди (1240-1360) Брацлав був центром територіальної одиниці ординської держави (тьми). Через це місто проходив старовинний торговий шлях, що з'єднував Схід з Європою.

Взяття Брацлава кримським ханом Девлет-Гераєм (1551) та його спалення було поштовхом для розвитку Вінниці. У 1598 році коронний сейм у Варшаві постановив, що столицею Брацлавського воєводства буде Вінниця. Це стимулювало розбудову вінницького замку та сприяло піднесенню економіки.

Назву міста дослідники пов'язують із старослов'янським словом «вено» – посаг, словами «винниця» і «винокурня» чи найменуванням річки Віннички, по якій дівчата пускали на воду віночки.

Слід зазначити, що територію нинішньої області почали заселяти ще в добу палеоліту (100-40 тис. років тому) – Могилів-Подільський район. Пізніше ці землі заселяли трипільці, про яких Геродот згадує як скіфів-орачів.

Про життя праукраїнців (трипільців) на землях свідчить Немирівське городище, яке детально описав краєзнавець-дослідник, письменник, журналіст М.Ф. Денисенко.

Городище, площею 163 га, оточене валами, довжина яких становить 5,5 кілометрів. Висота валів спочатку становила 10-12, а нині – 7-9 метрів.

У період Київської Русі та пізніше на цих землях розводили тварин і навіть одиницею оподаткування був «віз звірини» (1552). Особливо поширеними було бджільництво – «бортні входи», яке стало основою хуторів (фільварків).

Про цей період свідчить Лядовський скельний чоловічий монастир, який у 2013 році буде відмічати своє тисячоліття. Монастир знаходиться

ся на лівому березі Дністра, неподалік с. Лядово Могилів-Подільського району.

Святиня була започаткована монахом Антонієм, який прибув у ці місця із святого Афону і поселився у скельній печері, де висік келію, яка нині носить його ім'я. За формою і розмірами вона нагадує афонську келію, де починав своє життя монах Антоній.

Пізніше тут у скелях висікли три храми, які між собою з'єднуються переходами, а один із них з'єднується переходом із келією Антонія.

За період існування монастиря його постійно грабували то монголи, то турки.

У XIX ст. монастир підпорядковується Москві і стає центром освіти для селянських дітей.

У 1938 році радянські сапери зірвали весь монастирський комплекс, вбачаючи у монахах і селянах ворогів радянської системи.

Відродження монастиря розпочалося у 1998 році і нині ведеться велика робота. Слід зазначити, що в будівництві монастиря повторюється архітектура древньої Візантії й Афону. Уже діє джерело пр. Антонія, яке стало основою лікувальної купелі. Лише тут існує древньомонастирський літопис. На неотесаній глибі вапняку зроблено написи різними мовами відвідувачів і поклонників, яким декілька століть. Відновлені древні кріпти-кістниці (невеликі ніші), у яких зберігаються фрагменти скелетів монахів.

Хто побував на святій горі Афон у Греції, стверджує, що Лядовський скельний чоловічий монастир – воістину Подільський Афон.

Періоду Київської Русі існує пам'ятка у Немирові – Свято-Троїцький Ставропігійний жіночий монастир, який перебуває під опікою ігумені Херувими ... фельдшера ветеринарної медицини, яка закінчила Тульчинський ветеринарний технікум. Монастир був заснований у XII ст. спочатку як чоловічий монастир, а з 1645 р. заклад стає жіночим. Він, як і інші монастирі, зазнавав руйнації різними нападниками й особливо радянською системою. З 1992 р. розпочалося відновлення монастиря, і в 2006 р. він отримав статус Ставропігійського з безпосереднім підпорядкуванням митрополиту Київському та всієї України.

На Вінниччину мене привели пошуки знахідок з ветеринарії далеких часів – цехової системи підготовки фахівців лікувальної справи. Зустрі-

чаюся з керівництвом ветеринарних установ області – Г.П. Сидоруком та О.М. Килівником.

З архівними документами Вінниці мені допомагає знайомитися почесний член кафедри анатомії тварин ім. акад. В.Г. Касьяненко НУБіП України О.М. Килівник. Співробітники Вінницького обласного краєзнавчого музею (директор К.І. Висоцька) та Музею-садиби М.І. Пирогова надали нам унікальні матеріали. Мало хто знає із фахівців ветеринарної медицини, що М.І. Пирогов... сконструював щипці для кастрації жеребців.

На другий день розпочалося моє знайомство з областю, і автомобілем керував ветеринарний фахівець обласного управління Р.В. Псялига.

Після Києва, вулиці якого прикрашають біло-жовті та рожеві свічки каштанів, Вінниччина особливо чарівна. Адже травень місяць – вінець весни, початок літа, зелена юність року та дзвінкоголосого фіналу весни. Говорять, що травень ліси наряджає, літо в гості чекає. Травень дає хліб, а червень – сіно. Травнева вода і голодного годує, а трави мають чудодійні властивості не лише для тварин, але і для людей. Тож вінницькі поля і переліси особливо наповнені запахом квітів та щебетанням солов'їв.

Наш автомобіль наближається до Немирова, у якому знаходяться чудові історичні пам'ятки. Мене зустрічає головний лікар ветеринарної медицини, випускник Київської сільськогосподарської академії Л.В. Ткач та письменник, краєзнавець М.Ф. Денисенко. Зазначу, що районна лікарня та лабораторія можуть бути еталоном для закладів ветеринарної медицини не лише з фахових питань, але й естетично. Все це створив Л.В. Ткач.

У Немирові проживає особлива людина, кандидат медичних наук, заступник головного лікаря клінічного санаторію «Авангард» В.С. Килівник. Це він є патріотом вивчення історії свого району та музейної справи. Санаторій розміщений у дендропарку (пам'ятка XIX ст.), де росте близько 120 видів дерев та кущів. Паркова зона займає 80 га. Все це було власністю княгині М.Г. Щербатової. Лікувально-діагностичне відділення розташоване у палаці особливої архітектури. В.С. Килівник зібрав унікальні музейні експонати. Окрасою палацу є понад 400 картин, які розміщені по коридорах і створюють особливу ауру для хворих.

З Немирова Р.В. Псялига везе мене до с. Печера для огляду річки Південний Буг з красивими берегами та розкиданим камінням по руслу.

Хоча область має найкращі показники по тваринництву, але дуже рідко трапляються невеликі череди корів, як це було 20 років тому.

Місто Могилів-Подільський не лише забуте державою, а й Богом. Воно розташувалося у чашоподібній заглибині біля Дністра, але бездоріжжя створює гнітюче враження.

Головний ветеринарний фахівець району І.І. Вусатий та його колеги знайомлять мене з Лядовським чоловічим монастирем та Міським природничим музеєм (директор С.В. Вікторович). Окраса музею – ритуальний бронзовий котел, який використовували під час поховання скіфів (VII ст. до н.е.) та велика колекція мінералів. Не кожен музей має такі унікальні пам'ятки.

Скрізь на Вінниччині проглядаються зігнуті спini селян, які обробляють землі не лише на своїх садибах, а й біля залізничних колій. Вони не вірять словам керівництва держави і турбуються про урожай. Люди «виконують» нерозумне тлумачення Прем'єр-міністра М.Я. Азарова про «духовну річ – лопату».

Весна не пробудила у них свідомість взятися за вила чи коси, як це робили гайдамаки чи воїни Гонти. Коли у нас пробудиться дух вільностей волхів та козаків? Хіба за 350 років російського рабства ми втратили таку цінність?

Боже, коли ти даси розуму і насади цьому народові, щоб жив і мислив по-європейськи, живучи у центрі Європи, а не в українських джунглях.

Підсумки...

КРАЙ КОЗАЦЬКИХ ЗВИТЯГ

Пошук нового матеріалу з історії ветеринарії знову змусив мене відвідати Чернігівщину, щоб детальніше ознайомитися з історичними місцями області.

Нагадаю, що територія Чернігівщини була заселена наприкінці раннього палеоліту мисливцями (Новгород-Сіверський район), які пізніше перейшли до осілого способу життя. Про це свідчить поселення у селі Мезин Коропського району. У ті часи багаті річки рибою та ліс і зумовили основний спосіб життя – мисливство і рибальство.

Та особливого розквіту Чернігівщина досягла у період Київської Русі, коли Чернігівське князівство стало найбільшим і наймогутнішим. Прикладом освоєння чернігівських земель можуть слугувати остерські землі (бджільництво, боброві гони, рибальство).

Ці землі були місцем формування військових структур (тисяцькі, соцькі), які стали складовою козацьких загонів (полк, сотня).

У XVII ст. Чернігівщина стає козацькою структурою (Чернігівський, Ніжинський, Прилуцький, Стародубський полки).

Чернігівщина завжди була значним культурним, духовним і господарським центром. Далеко за межами України відомі ніжинські огірки – сорт, створений шляхом народної селекції, вулик П. Прокоповича тощо.

Погоджую свою мандрівку-дослідження з Чернігівським управлінням ветеринарної медицини, яке очолює В.Д. Кульбако, і відправляюся до Чернігівського краєзнавчого музею. У музеї знаходжу багато предметів, пов'язаних із ковальськими і різницькими цехами, що важливо для мого дослідження.

Чернігівщиною мене супроводжує прекрасний фахівець ветеринарної справи та знавець краю М.М. Мазигула. Направляємося до Новгород-Сіверського району.

Дорогою зупиняємося у селі Чорнотичі (Сосницький район), де є особливе джерело на честь пам'яті святих апостолів Петра і Павла, освячене у 2005 році. Все у прекрасному стані: купель, капличка, огорожа. У капличці ластівка навіть звила гніздо. Все свідчить про любов селян і священника до цього місця. Приймаю охолоджуючу купіль і їдемо далі.

У Новгород-Сіверську нас зустрічають керівники ветеринарної

служби району С.О. Редкач та В.М. Хіро. Знайомлюся з музеями міста, особливо історичним.

Мені повідомляють, що нас чекає річка, вірніше човен на річці Десна. Пливемо вверх по красивій Десні, повз стоячі сірі чаплі, які гордо споглядають на нас, та чуємо галагання-вітання свійських гусей, які ціле літо проводять на березі річки.

За декілька кілометрів від міста човен наближається до берега і ми переходимо в автомобіль. Розбитою дорогою села Ковпинка їдемо до гідрологічної пам'ятки місцевого значення – 13-ти джерел, які витікають із крейдяної гори. Вода холодна, чиста і смачна. Це в 15-ти кілометрах від російського кордону. Ветеринарні фельдшери В.М. Рябик та О.П. Сбітний приготували смачну юшку, насмажили линів та карасів. Поєднання лікувальної води із смачними стравами особливо приємні у кінці спекотного дня.

Другого дня зі сходом сонця їдемо на батьківщину экс-президента Л. Кучми у село Чайкіне. Колись це була богом забута місцина. Навіть влітку неможливо було проїхати цією піщаною місцевістю.

Нині прокладена асфальтована дорога, село забудовано новими будівлями (школа, дитячий садок, спортивний комплекс). Та не забув колишній президент побудувати великий маєток на місці батьківської хати та самотньо стоячий у полі ще один маєток на місці тіткиної. Поблизу, ближче до экс-президента, побудувала більш скромний будинок родина Засух. Охоронці помовчують, скільки гектарів надзвичайно доброї землі для льону «прихватили» нові господарі. Льон найкращої якості у Радянському Союзі отримували саме на цих землях. Справді, розмах, як царський, родина яких також мала маєтки по всій Росії.

Недалеко від свого маєтку Л. Кучма приймав президентів Росії і Білорусі (Узруйське лісництво). За легендами, біля унікальних джерел збиралися князі. На цьому місці було зроблено все (як у радянські часи), щоб зустріч була на «високому» рівні. Селяни вдячні хоч за ці крихти, які їм кинув земляк і нині можна показати гостям.

В іншому місці району відвідуємо гідрологічну пам'ятку місцевого значення – «Ушівська криниця». Джерела тут б'ють по гейзеровському типу. Вода смачна і може конкурувати з Карпатськими джерелами.

Напившись води та помилувавшись краєвидами, мандруємо далі у Сосницю, до Літературно-меморіального музею О.П. Довженка.

Нас зустрічає невелика біленька селянська хатинка під солом'яною стріхою з золотавими сонячниками і квітучими мальвами. Тут пройшло дитинство і юність геніального кінорежисера, який стояв біля витоків українського кіно, зі своєю знаменитою кіноповістю «Зачарована Десна». Слід віддати шану землякам О.П. Довженка, які створили музей і перлами його стали батьківська хата, клуня, погребня тощо.

Із Сосниці наш шлях пролягає до Бахмацького району, а саме – до Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (місто Батурин).

У селі Пальчики віддаємо шану П.І. Прокоповичу, відкривачеві оригінального вулика. Пам'ятник П.І. Прокоповичу особливої конструкції – бджоляр із рамкою з вулика.

Гетьманська столиця Батурин викликає особливе почуття. Закриваю очі і мимоволі відчуваю крик дітей і жителів, яких різали солдати О. Меншикова за наказом царя Петра І. Автор Лизогубовського літопису так писав: «...а паче рядовые солдаты, понапівшієся, кололи людей и рубили...». Так «старші брати» поводитися з мирним населенням за непокору. Ці уроки слід пам'ятати нині, знаючи, що рефлекс часу спрацьовує.

На території заповідника можна відвідати Музей археології, церкву-усипальницю К. Розумовського, пам'ятник захисникам Батурина, палацово-парковий ансамбль К. Розумовського, Свято-Покровську церкву, будинок Генерального суду Лівобережної України, пам'ятник «Гетьмани. Молитва за Україну», пасіку ім. П. Прокоповича тощо, та помилуватися красою тихоплинного Сейму.

Вся ця велич створювалася на кошти селян, князів, які розуміли важливість краси для майбутніх поколінь.

Тож мимоволі припадають на думку слова О.П. Довженка: «Будемо щасливі і вдячні рідній землі, що нагодувала й напоїла нас не тільки хлібом і медом, а й чистими думками і незлобливим почуттям, любов'ю до людей, співчуттям до людського лиха, гнівом до ворога».

Вдячний фахівцям ветеринарної служби Новгород-Сіверського, Бахмацького і Козелецького районів, які надали можливість познайомитися з Чернігівщиною.

С.К. Рудик,
академік АН ВО України

НОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

ІННОВАЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Перспективи розвитку вищої освіти європейських зразків викладені в Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти «Болонський процес у період до 2020 року» (28-29.04.2009 р.). Зокрема, йдеться про те, що вища освіта має зробити істотний внесок для побудови висококреативної та інноваційної європейської системи знань, для чого вона повинна сама стати інноваційною, інтегруючи на всіх рівнях освіти та дослідницьку діяльність. Навчання на основі освітніх та наукових інновацій має бути центроване на студентів як основному провідникові знань.

Не вдаючись до глибокого аналізу сьогоdnішнього стану навчального процесу у ВНЗ, можна бачити, що в ньому суттєво бракує інновацій, орієнтованих на болонські ініціативи та центрованих, як зазначалось вище, на студентів. Важливе місце тут має зайняти свобода вибору студентом змісту його освіти та методики навчання, чого саме не вистачає нашому навчальному процесу. А ще значущим є організація самостійної роботи студента як досить важливого елементу навчального процесу.

Звичайно, що це не всі особливості європейського навчання, але вони є такими, що актуалізують європейські стандарти у вітчизняній освіті та більш доступні у сьогоdnішніх умовах для нас, насамперед, з погляду високої залежності від фінансування.

Свободу вибору студентів можна забезпечити через різноманітність освітнього середовища, навіть в одному виші, формування різних освітніх траєкторій, методичні та організаційні особливості навчання. А роль самостійної роботи можна було б підвищити за рахунок її практичного спрямування та збільшення впливу такої роботи на кінцеву оцінку результатів навчання.

Такий підхід може бути доцільним ще і тому, що сьогоdnішня вища школа не готує фахівців для конкретних робочих місць, як правило, випускники вишів орієнтовані на конкретні ринки. Вільний пошук роботи на ринку праці – проблема самих випускників. У такому випадку у підготовці студентів має переважати професійна освіта, до того ж така, яка б давала можливість швидко адаптуватись на ринку. А це у свою чергу буде формуватись через вільний вибір студентом своєї освітньої траєкторії, навіть у межах спеці-

альності та його вміння самостійно приймати рішення, демонструвати і застосовувати свої знання на ринку. У професійній освіті студент повинен обирати ті знання, які йому потрібні відповідно до його планів на майбутнє, а не лише погоджуватись із пропозицією вишу.

За таких умов інновації, про які сьогодні так активно ведуться дискусії, мають стосуватися всього спектру освітньої діяльності вишу, насамперед, усіх складових навчального процесу. Маємо говорити не про інновації у викладанні окремих дисциплін, а про нововведення у процесі навчання в цілому, т.з. інноваційні методики підготовки спеціаліста. Професійні компетенції, як особисті якості фахівця, формуються на основі комплексу організаційно-методичних, педагогічних, наукових інновацій. На думку автора, всі вони повинні бути спрямовані на поглиблення спеціалізації студентів, перш за все на основі їхньої активної самостійної роботи. На основі інновацій в структурі навчального процесу можуть бути сформовані нові навчальні моделі, комплекси. Прикладом таких моделей може бути наступна пропозиція щодо організації навчального процесу з прикладних дисциплін.

Метою запропонованої моделі є підвищення пізнавальної активності студентів, наближення навчального процесу до практики діяльності суб'єктів ринку і проблем, які вони вирішують на сучасному етапі свого розвитку.

Оригінальність навчальної моделі базується на поєднанні інтелектуальних та психолого-педагогічних можливостей викладацького складу вишу, практичного досвіду фахівців суб'єктів господарювання та творчої ініціативи студентів. Об'єктом інновації в даній моделі виступає процес надання знань та формування творчого підходу до вирішення студентами професійних завдань. Основним змістом навчального матеріалу у моделі є практичні питання та проблеми, які вирішуються в процесі діяльності суб'єктів господарювання та роботи їх працівників.

Головна увага в моделі має зосереджуватися на перетворенні самостійної роботи студентів (питома вага якої у програмах підготовки студентів складає від 40 до 60-70 %) в основну частину навчального процесу, побудовану з урахуванням бажань, уподобань, здібностей, мислення та планів студентів.

Важливою умовою в моделі є добровільний вибір студентами навчального середовища з правом обрання не тільки переліку дисциплін, а й методик навчання. На відміну від сьогодення, коли студенту пропонується вибір пакету дисциплін, у даному випадку такий пакет студент формує сам.

На основі обраного студентами переліку дисциплін складається відповідна програма їх підготовки, яка передбачає декілька блоків (модулів): лекторій, дискусійний блок, блок самостійної роботи студентів, блок методичного забезпечення та контрольний блок.

Лекторій передбачає набір лекцій з різних дисциплін програми (5-6 тем з кожної дисципліни), в яких розкриваються актуальні проблеми певної діяльності, характеризується сучасний стан розвитку відповідної сфери (наукової, виробничої, суспільної), визначаються тенденції, які панують на тому чи іншому ринку і т.д. Лекції читають провідні викладачі вишу, які не тільки досконало володіють теоретичними та науковими основами відповідної теми, а й досить професійно розуміють сучасні проблеми розвитку відповідного ринку, причини та умови їх формування та можливі шляхи подолання таких проблем, в т.ч. і за участю випускників вишів. За своїм характером лекції мають породжувати у свідомості студентів більше запитань ніж відповідей, на вирішення яких саме і спрямовується дискусійний блок.

Змістом даного блоку є: семінари, диспути, круглі столи за тематикою, яка поєднує особливості кожної з дисциплін програми і формується як певні напрямки діяльності суб'єктів господарювання чи професійної діяльності фахівців. Тобто, кожна із таких тем ґрунтується на міждисциплінарних зв'язках відповідної програми і передбачає формування окремих складових професійної компетенції студентів.

Особливості дискусій полягають у тому, що вони за своїм сценарієм нагадують відомі ток-шоу («Свобода слова», «Велика політика») з ведучим, яким виступає викладач, експертами – фахівцями підприємств, установ, організацій і студентською аудиторією. Звичайно, такий підхід має будуватися на тісних взаємозв'язках вишу, факультету, кафедри з відповідними суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями, державними установами і базуватися на взаємних інтелектуальних, наукових, та творчих інтересах. Ми маємо розуміти, що, навчаючись у виші і маючи за перспективу самостійну роботу, студент прагне більше слухати успішного бізнесмена, який зробив вдалу кар'єру фахівця, аніж свого викладача, хай навіть і досить відомого. Тому проблеми та питання, які виникають у ході лекцій, будуть більш продуктивно знаходити своє вирішення на таких тематичних дискусіях. Однозначно, що викладач має виступати у дещо незвичній для себе ролі, об'єднуючи і направляючи дискусію відповідно до теми, яка обговорюється у ході семінару, диспути, круглого столу. Участь

студентів передбачає викладення власних точок зору з певних питань, поставлених експертам запитаннях, отриманні специфічних знань з досвіду роботи провідних фахівців. З деяких питань до складу експертів можуть бути запрошені викладачі інших вишів, науковці науково-дослідних установ, іноземні фахівці.

Тематика дискусійного блоку формується відповідно до дисциплін програми з врахуванням пропозицій експертів, студентів та особливостей розвитку ситуації на певному ринку. Звичайно, що проведення подібних заходів має бути відповідним чином передбачено графіком навчального процесу і сплановано в розкладі занять.

Блок самостійної роботи студентів є найбільш об'ємним і на сьогоднішній день досить проблемним. З одного боку, самостійна робота студентів повинна забезпечувати опанування ними нових знань, з другого – сприяти формуванню у них відповідних практичних, з точки зору реалізації його інтересів та планів (а не тільки оцінки). Завдання самостійної роботи можуть носити як комплексний характер, так і бути лише тематичними за навчальним матеріалом певних дисциплін. Але основною особливістю завдань є те, що всі вони узгоджені або ж замовлені відповідними суб'єктами господарювання, установами, організаціями, в т.ч. і тими, представники яких брали участь в дискусіях зі студентами. Тут дуже важливо отримати погляд молодшої, амбіційної людини з фаховими знаннями, якою є студент, на ту чи іншу наукову, виробничу, суспільну проблему та шляхи її вирішення. Основними видами завдань самостійної роботи у таких випадках можуть бути: аналітичні звіти; дослідження окремих сегментів ринку; узагальнення досвіду, практики роботи певних суб'єктів ринку, установ, організацій; результати вивчення іноземної практики; розробка методик, нормативних документів, технологій; проведення розрахунків, обчислень; формування пропозицій, виявлення тенденцій та перспектив розвитку, складання прогнозів. Тобто, всі завдання мають носити творчий, пошуковий характер, вимагати поглиблення та застосування знань для їх вирішення. А практика їх виконання має сформувати у студентів уміння та навички проводити аналіз ситуації, інформації, подій; формувати висновки та приймати об'єктивні рішення на основі власних знань, робити обґрунтовані пропозиції та реально виконувати певну роботу. Студенти можуть обирати одне або декілька завдань у залежності від їх трудомісткості. Виконані завдання можуть бути презентовані на кафедрі або ж мо-

жуть бути надані для рецензування чи оцінки організації, яка замовляла чи узгоджувала дане завдання.

Оцінки за виконані завдання самостійної роботи – єдині поточні оцінки з дисципліни. В окремих випадках вони можуть складатись з оцінок рецензента, кафедри та результатів захисту, якщо таке буде передбачено умовами контролю.

Блок методичного забезпечення включає: інформаційні матеріали (курси лекцій, навчальну та наукову літературу з дисциплін та певних проблем, пов'язаних із напрямками підготовки студентів, електронну інформацію, нормативні документи та ін.), методичні матеріали (навчальні програми, графіки та розклади занять, варіанти виробничих ситуацій, в яких можуть виконуватись завдання самостійної роботи, методичні рекомендації, алгоритми роботи, тематика та сценарії семінарів, диспутів, круглих столів, а також орієнтовна тематика завдань самостійної роботи). До методичного забезпечення слід віднести індивідуально-консультативну роботу викладачів зі студентами, особливо в період виконання останніми завдань самостійної роботи. Це не тільки персональні чи колективні зустрічі з викладачем, а й спілкування електронною поштою, засобами зв'язку, переісилання певних матеріалів поштою.

За всіх умов методичне забезпечення повинно бути таким, щоб студент у будь-який час мав можливість отримати відповідь на всі проблемні для нього питання та відповідні настанови щодо подальшої роботи.

Контрольний блок розкриває умови оцінювання виконаних студентами робіт, вказує часові, змістовні, якісні показники, показники творчості, обґрунтованості, практичності, перспективності, професійності та ін., якими характеризується виконана робота. Загальна оцінка за виконані завдання може визначатися за сумою балів, отриманих студентом із зазначених показників чи середнім їхнім балом.

Нижче наводиться варіант навчальної моделі з програми «Регулювання банківської діяльності» за спеціальністю «Банківська справа».

Програму складено за п'ятьма дисциплінами: «Банківській погляд», «Фінансовий менеджмент у банку», «Тимчасова адміністрація та ліквідація банку», «Валютне регулювання та контроль», «Монетарна політика».

М.І. Зубок, академік АН ВО України

ЩОДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ У ДОСЛІДНИЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Головним критерієм, який широко використовується у всьому світі для оцінювання роботи дослідників і наукових колективів, є індекс цитування. Індекс цитування (ІЦ) – прийняте у науковому світі мірило «значущості» праць певного вченого. ІЦ представляє собою кількість посилань на публікації вченого у реферованих рейтингових, тобто тих, що мають фіксований імпаکتфактор, журналах і монографіях. Ця кількість демонструє актуальність праць автора, позиціонує його діяльність як таку, що перебуває на гребені наукових пошу-

ків. Наявність в Аграрному університеті якомога більшої кількості вчених, що володіють високим індексом, свідчить про ефективність і результативність всього освітнього закладу. Водночас, дані про низький ІЦ або його відсутність сприяють виявленню наукових колективів і окремих вчених, котрі слабо займаються профільною діяльністю (чи не займаються нею взагалі).

1. Основою для аналізу структури цитувань і визначення бібліометричних показників є так звані «цитатні» бази даних із періодики, в яких депонуються не лише бібліографічні дані про журнальні публікації (автор, заголовки, назва журналу, рік, том, випуск, сторінки), а й пристатейні списки цитованої літератури. Це дає змогу знаходити як публікації, процитовані у певній статті, так і публікації, котрі цитують цю статтю. Отже, користувач може здійснювати ефективний пошук всієї бібліографії з питання, що його цікавить. Водночас, спеціальна «надбудова» над такою базою даних дає доступ фахівцям до бібліометричних показників періодичних видань.

2. Оцінити вплив окремого вченого чи всього НДІ аграрного спрямування на світову науку, визначити якість проведених наукових досліджень дають можливість статистичні дані «показників». На Заході найвідоміші цитатні бази даних представляє лінійка продуктів корпорації «Томсон»–

ThomsonScientific (колишній Institute for Scientific Information– ISI– Філадельфія, США, що дає можливість визначити індекс цитованості (ІЦ) з 1986 р.) – система являє собою сукупність трьох баз даних: Science Citation Index (SCI), Social Sciences Citation Index (SS CI) та Arts & Humanities Citation Index (A&HCI).

- SCI – індекс цитування, що містить публікації з природничих наук і техніки з 5900 журналів;
 - SSCI – індекс цитування із соціальних наук (понад 1700 журналів з економічних і суспільних наук, 3300 журналів вибіркоvim списком);
 - A&HCI – індекс цитування з мистецтва і гуманітарних наук (понад 1400 журналів з гуманітарних наук, близько 7000 – вибіркоvim списком).
- За наявності підписки, інформацію про індекси цитування можна získати із сайтів корпорації (це інтернет-версія SCI) на порталі Web of Science – Web of Knowledge (див. <http://portal.isiknowledge.com> [http // apps.isiknowledge.com / Citation Report/do ? product =WOS & search](http://apps.isiknowledge.com/CitationReport.do?product=WOS&search)). До складу системи Web of Science (WOS) входять ті самі серії, що і в Science Citation Index, але відмінність полягає у тому, що вона містить більш широкий список оброблюваних наукових журналів з 1945 р. і відображає, здебільшого, публікації з фундаментальних розділів науки у провідних міжнародних та національних журналах. Ця інформація покладена в основу списків російських учених (див. [http: // www.scientific.ru](http://www.scientific.ru)). Список «Понад 1000 цитувань по SCI, 2008-2009 pp. – див. [http: www.scientific.ru / who is who/gt 1000 8. html](http://www.scientific.ru/whoiswho/gt10008.html)); Список «Активний список 2008-2009. Понад 100 цитувань робіт, опублікованих за останні 7 років» – див. [http: www.scientific.ru/ who is who/ active. 8 html](http://www.scientific.ru/whoiswho/active.8.html)).

У вільному доступі є також інформація про індекси цитування, яку представляють пошуковики Google і Scopus. Система Scopus являє собою найбільшу і єдину в світі мультидисциплінарну реферативну базу даних (глибина пошуку – з 1966 р.), котра щодня оновлюється. Scopus – найширша база даних наукових публікацій без повних текстів. Однією з основних функцій є вмонтована у пошукову систему інформація про цитування. Scopus охоплює понад 15 тис. наукових журналів від 4 тис. наукових видавництв світу, у тім числі 35 українських (з-понад тисячі) та більш ніж 300 російських журналів, 13 млн. патентів США, Європи і Японії, матеріали наукових конференцій. У Scopus є авторські ідентифікатори (Author Identifier) – функція, що відсутня у ISI.

Н-індекс або індекс Хірша, – наукометричний показник, запропонований у 2005 році американським фізиком Хорхе Хіршем. Індекс Хірша використовується як узагальнений показник продуктивності вченого (колективу вчених): являє собою кількість статей цього автора (чи групи авторів), на котрі зареєстровано визначену кількість посилань.

3. Нині можна констатувати відчутне відставання наукометричних показників українських аграрних університетів від світових лідерів. Причин багато, проте воно не досягло б таких розмірів, якби основний контент продукції, вироблений українською наукою, був би зрозумілим зарубіжним вченим без перекладу. Основна маса українських наукових публікацій видається українською чи російською мовами. Переклад російських наукових видань чи, як мінімум, бібліографічних описів англійською мовою, випуск цих видань в електронному вигляді значно підвищують шанс публікацій українських авторів бути включеними у список публікацій, індексованих у базах даних Web of Science і Scopus. Отже, постійне розширення переліку реферованих українсько- і російськомовних видань, зростання кількості англomовних публікацій українських вчених у зарубіжних реферованих виданнях, підвищення рівня і культури оформлення статей та іншої інтелектуальної продукції (патентів) мають протягом найближчих років «підтянути» наукометричні показники українських вчених, а відповідно, і виші, де вони працюють.

Що в Росії? Міждисциплінарний науковий сервер загальнонаукової спрямованості – Scientific.ru був відкритий у Росії в кінці 2000 р. за стартової підтримки видавництва «Трoвaнт» (Троїцький варіант) і поточної підтримки РФФД (Російський фонд фундаментальних досліджень) на базі даних ISI Web of Science, яка містить посилання з 1986 р. і рівномірно покриває всі галузі науки, що є принциповим під час підрахунку індексу цитування.

Для забезпечення науко- і бібліометричних досліджень у Росії з другої половини 2005 р. у рамках наукової електронної бібліотеки – LIBRARY.RU (НЕБ) – почали створювати національну базу даних – Російський індекс наукового цитування (РІНЦ). Для входження у світовий науковий інформаційний простір Україні також варто створити на базі Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського, якийсь свій УІНЦ. Інакше що робити з посиланнями та цитуваннями вітчизняних вчених у наших наукових журналах (яких у нас понад 1000, а у БД SCOPUS налічується лише 35)? Крім того, не секрет, що є «вчені», на яких ніхто не посилається і не цитує навіть у наших, не реферованих у міжнародні БД журналах: так собі, пишуть самі

для себе (див. про це розлого у «Сучасній освіті», №8; 9; 12; «Діловій панорамі», №1; 2 та тижневику «Освіта», №50, усе – за 2010 рік).

Постійне удосконалення методології дослідження і систематизації індексів цитованості українських вчених дає змогу сподіватись, що цей показник стане одним із найефективніших інструментів оцінки рівня розвитку фундаментальної науки в державі. Як відомо, цей параметр лежить в основі загальновизнаної міжнародної практики оцінювання внеску вченого у розвиток науки і враховується під час складання міжнародних рейтингів ВЗО. Статус дослідницького, який отримав НУБіПУ, надалі підтверджується за умови відповідності 28-ми критеріям діяльності, затвердженим Кабміном України. 13-й критерій потребує щорічної публікації не менше 150 статей у виданнях, що мають імпакт-фактор і реферовані у БД SCOPUS. А це 10-15 статей на кожного ННІ щороку. Наразі у нас є ННІ, які не мають жодної такої публікації. Отож, і завдання видається доволі складним. У свою чергу, МОНУ розробляє нову систему оцінок під час акредитації ВНЗ. Одним із важливих показників стане так званий «індекс наукового цитування» вчених університету (див. тижневик «Освіта», №50 за 2010 рік).

4. У сучасному науковому середовищі для визначення імпакт-фактору журналів існують різнопланові національні та міжнародні ресурси. Імпакт-фактор (ІФ) – формальний числовий показник важливості наукового журналу, який показує, скільки разів у середньому цитується кожна опублікована в журналі стаття впродовж двох наступних років після виходу. Водночас із імпакт-фактором розраховується ще один показник – індекс оперативності (immediacyindex), який свідчить, наскільки швидко стають відомими у науковому світі статті, опубліковані в журналі. Також можна розрахувати синхронний імпакт-фактор, маючи повні дані із цитування в масиві всіх журналів за один рік.

Унікальність системи полягає в її міждисциплінарності. На основі інформації, яка надходить у SCI, випускаються довідники статистичних даних, що показують продуктивність і ступінь використання наукових журналів – Journal Citation Reports (JCR).

JCR – показник цитованості журналів, визначає їхню інформаційну значущість. На сьогодні визнано, що імпакт-фактор журналу є одним із формальних критеріїв, за яким можна зіставляти рівень наукових досліджень у близьких галузях знань. Під час присудження грантів, висування на наукові премії (включаючи Нобелівську) експерти неодмінно звертають увагу на

наявність у претендента публікацій у журналах, охоплюваних JCR. Імпакт-фактор журналу – це дріб, знаменник якого дорівнює кількості статей, котрі опублікував цей журнал протягом заданого періоду (зазвичай, це період у два роки), а чисельник – кількість посилань (зроблених за той самий період у різних реферованих джерелах) на вказані вище статті.

5. Наводимо яскравий приклад, як у Росії поступово і системно, завдяки неабиякій зацікавленості, стимулюють молодих вчених до публікації результатів своїх досліджень у міжнародних базах даних. Президія ВАКу ухвалила Постанову «О зарубежных научных журналах и изданиях, в которых могут быть опубликованы основные научные результаты диссертации на соискание ученой степени доктора и кандидата наук», у якій зазначено, що, починаючи з травня 2008 року, до періодичних видань, включених до переліку провідних рецензованих наукових журналів і видань, у яких мають бути опубліковані основні наукові результати дисертації на здобуття вченого ступеня доктора і кандидата наук, належать зарубіжні видання, включені в одну із трьох систем цитування: Web of Science Citation Index Expanded (база з природничих наук), Social Sciences Citation Index (база із соціальних наук), Arts and Humanities Citation Index (база з мистецтва і гуманітарних наук).

Список зарубіжних наукових журнальних видань, включених в одну з трьох систем цитування Web of Science, доступний у мережі загального користування. З огляду на це, вказаний список не буде розміщуватись на сайті ВАКу у вигляді окремої частини переліку провідних рецензованих наукових журналів і видань, у яких мають бути опубліковані основні наукові результати дисертації на здобуття вченого ступеня доктора і кандидата наук. А маразматичний парадокс нашої науки та освіти в тому, що іноземні наукові журнали до жодного цього переліку не входять. Перелік навіть і в назві містить слова «наукових фахових видань України». Через це, фактично, наші вчені, іноземні вчені або українські вчені в еміграції не можуть нормально зараховувати свої публікації в провідних наукових журналах світу.

Аналогічно йде фактичне знищення молодих вчених зі студентської лави, оскільки українські аграрні університети відсутні в міжнародних дослідницьких рейтингах, адже у нашій країні всі наукові дослідження зосереджені в Національній академії наук України, а не в університетах. От і кажи після цього, що аграрна наука інтернаціональна, коли українська сільськогосподарська наука має ознаки національної автаркії.

А.В. Шостак, доцент

ПРО ЩО МОВЧАЛА МАРІЄТТА ШАГІНЯН?

Сенсаційні документи про родину Ульянових

27 жовтня 1995 року «Российская газета» опублікувала інтерв'ю з петербурзьким істориком Олександром Кутеневим, у якому йшлося про позашлюбних дітей Олександра III. Матеріал на цю тему вперше з'явився в «Колыбели Октября» у Санкт-Петербурзі, саме тоді, коли розпався СРСР, тож для українського читача тема походження сім'ї вождя Ілліча, поведінки його матері й брата залишились невідомою – навіть для багатьох обізнаних і добре знаних. А про ці, без перебільшення сенсаційні моменти варто знати. Тим паче, що використані архівні дані пройшли через руки й очі однієї з найвідоміших літераторок СРСР, лауреата Ленінської премії Марієтти Шагінян, яка, звичайно, не могла тоді друкувати й навіть переповідати комусь відкрито цю історію. Але її авторитет у цій темі безперечний. Тож знайомтеся й самі робіть висновки.

– Олександр Павловичу, чи не могли б Ви детальніше розповісти про позашлюбних дітей Олександра III?

– В Олександра III, справді, було чимало позашлюбних дітей, оскільки він був людиною нестримною і пристрасною. З-поміж дітей були й історичні знаменитості. Зокрема, Олександр Ульянов, старший брат Володимира Леніна. Річ у тім, що Марія Олександрівна, мати Леніна, була фрейліною при дворі Олександра III. Коли Олександр III був просто «великим князем», у нього був роман з Марією Олександрівною. Від нього вона в дівочтві народила сина Олександра. Історія знає чимало схожих прикладів: у Росії до бастардів ставилися гуманно – надавали княжий титул, приписували до гвардійського полку. Відомо, що М. Ломоносов був сином Петра I; князь Бобринський – сином Потьомкіна і Катерини II; Розумовський – позашлюбним сином Єлизавети. Усі вони, як ви знаєте, зробили чудову кар'єру і ніколи не почувалися вигнанцями. Така ж доля повинна була спіткати й Олександра, брата Леніна. Але Марія Олександрівна все зіпсувала: услід за Олександром вона народила ще дитину – дівчинку, і до Олександра III це немовля не мало жодного стосунку. Тримати при дворі фрейліну з двома дітьми було непристойно. Щоб загасити скандал, вирішили передати справу охороні. Охорона знайшла в Петер-

бурзі нещасного чоловіка – гомосексуаліста Іллю Ульянова. Як людина з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, він був у неї на гачку. Йому дали у придане до Марії Олександрівни дворянський титул, хлібне місце в провінції, і молодята відбули до Симбірська.

Уся ця передісторія зам'ялася б, якби не пристрасний характер Марії Олександрівни. Вона і в Симбірську не вирізнялася строгою поведінкою, і хоча сексуальне життя з Іллею Миколайовичем у неї скластися не могло, Марія Олександрівна народила ще чотирьох дітей, невідомо від яких батьків.

Можете уявити, як було дітям Ульянових у гімназії. У маленькому містечку все одразу стає відомо, і хлопчики дражили своїх однолітків Ульянових: пригадували і матінку, і царя, і Іллю Миколайовича. Зрештою, все це негативно вплинуло на Олександра: він виріс озлобленим, з бажанням будь-що «шльопнути татуся». Із цим планом хлопець і відбув до Петербурга на навчання. Решту організувала охрнка. Як у наш час спецслужби організували Народний фронт та інші демократичні організації, так і в ті далекі часи охрнка допомогла Олександрові Ульянову ввійти до народовольчої революційної організації й узяти участь у замахі на царя.

Щойно Марія Олександрівна дізналася, що сина заарештували за замах на царя, вона одразу ж поїхала до Петербурга і постала перед Олександром III. Дивовижна річ: жодне джерело не дивується з того, що нікому невідома бідна симбірська дворянка без перешкод потрапляє на прийом до царя! (Втім, історики ніколи не дивувалися із того факту, що дати народження двох перших дітей Ульянових передують даті весілля Іллі і Марії). А Олександр III прийняв свою давню пасію одразу, й вони разом відвідали Сашу у фортеці. Цар пробачив «царевбивцю», пообіцявши дати йому княжий титул, записати у гвардію. Але хлопець виявився норавливим: він сказав усе, що думає про обох своїх батьків, і пообіцяв їм, що, щойно опиниться на волі, видасть на-гора всю їхню безсоромну історію й обов'язково запустить за першої ж нагоди бомбу в татуся! Тому на волю Олександра Ульянова так і не випустили, а відправили до психлікарні, де він помер у 1901 році.

Так Марія Олександрівна опосередковано вплинула на долю свого старшого сина. Не дуже пощастило в такій родині й іншим дітям. Оскільки

ки Ілля Миколайович знав, що діти не його, то ставився до них як до потенційних об'єктів своєї любовної прихильності. Сашка, як царевго сина, він ніколи не чіпав, а ось Володі дісталася вся його палка небатьківська любов. В юності Володимир Ілліч був дуже привабливим. Хоч як протестувала мати, сина відстояти не могла: Ілля Миколайович дорікав їй її власною поведінкою.

– І що Ленін?

– Він до кінця своїх днів залишався гомосексуалістом. До речі, це відомо в усьому світі, тільки радянські люди нічого не знали і жили в благоговійному поклонінні вождю пролетаріату. Антоніоні зняв фільм про великих гомосексуалістів, і Леніну в ньому відведено особливе місце. Про це написано вже кілька книжок.

Чи страждав Володимир потім від своєї орієнтації, ми не можемо сказати, але у дитинстві це для нього вже було нелегким випробуванням: він виріс розлюченим, зненавидів увесь світ. У гімназії хлопець виміщував своє зло на однолітках, бився, лупцював своїх супостатів, причому він, звісно, був дуже талановитою людиною.

– А звідки у Вас така шокуюча інформація?

– Це також окрема і цікава історія. Біля її джерел стоїть Марієтта Шагінян. У 1970-ті роки ця письменниця писала книжку про Леніна і отримала доступ до архівів. Вочевидь, хранителі архівів самі не знали, що сховано в паперах за сімома печатками. Коли Марієтта Шагінян ознайомилась з паперами, вона була вражена і написала доповідну записку особисто Леонідові Брежнєву. Генсек ознайомив із цією інформацією своє коло.

Суслов три дні лежав з тиском і вимагав розстріляти Шагінян за наклеп. Але Брежнєв вчинив інакше: він викликав Шагінян до себе і в обмін на мовчання запропонував їй за книжку про Леніна премію, квартиру тощо.

– І Шагінян справді ж отримала якусь премію за книжку про Леніна?

– Так, вона отримала Ленінську премію за книжку «Чотири уроки у Леніна». А засекречена записка лежить в архіві Центрального комітету партії. Коли я прочитав в архіві цю записку, мені захотілося побачити й самі архівні матеріали. І я замовив копії. Усе саме так і було..

ОСВІТА І МОЛОДЬ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Цільовою функцією економічної політики держави як інструменту реалізації загальної стратегії є узгодження складної конструкції орієнтирів, які поширюються на всі види економічної діяльності, усі категорії населення, матеріальні, інтелектуальні та духовні сили, ресурсний потенціал держави, людські здібності та можливості. Як економічно, так і духовно суспільство не повинно втрачати орієнтацію на майбутнє. А майбутнє в Україні, як і на всій нашій планеті, критичне і вимагає глибоких роздумів і оперативних дій вже сьогодні. Адже при нинішній технології виробництва матеріальних благ наша планета може прогодувати, за підрахунками вчених, максимум 9-10 мільярдів осіб населення (сьогодні більше 6).

Наступає час, коли установка Мальтуса на нашій планеті вже починає реалізовуватися: «...Людина, яка прийшла у цей уже зайнятий світ, зайва. Вона не має права вимагати навіть їжі» (Бо хто не працює, той не їсть). Але суспільство намагається (повинно намагатись) скористатися працею прийдешнього. Якщо ні – тоді природа велить йому піти або сама здійснить свій вирок. І вже здійснює через наступ природних катаклізмів, хвороб і зневаги до природи самого світового суспільства. Про це все світ гучніше б'є на сполох.

За останні 15–20 років Україна втратила 6 млн. свого населення, тобто ми «успішно» виконуємо вимоги природи. А немислиме розшарування українського суспільства доповнює цей процес: сьогодні в Україні 5% багатих людей, 15% – живуть на рівні середнього класу, а 80% – у бідності і навіть злиднях.

У розвинутих країнах з ринковою економікою кількість багатих людей з року в рік зростає за рахунок збагачення бідних верств населення. Закономірність: якщо в країні багатих стає більше, то бідних – менше. До того ж, значна частина багатих людей займається благодійництвом (меценати, спонсори). Кількість таких в деяких країнах з ринковою економікою на сьогодні вже майже досягла четвертої частини. В Україні, на жаль, кількість багатих (5-6%) вже більше десяти років не змінюється (не збільшується). Зате серед тих багатіїв-мільйонерів вже з'явилися мільярдери і кількість їх зростає за рахунок ще більшого зубожіння бідних.

У нинішній світовій глобальній економіці йде деградація людської духовності. Світове суспільство ще не готове до духовної революції.

Здійснення в Україні на початку незалежності швидкого переходу від тоталітаризму до ринку без відповідної законодавчої бази – призвело, по суті, до миттєвої появи мафіозно-корумпованих структур, спекулятивного бізнесу, рекету, злиття цього бруду з найвищими органами влади. Як результат, у свідомості молоді нашої країни замість естетичних, моральних парадигм створюється «чорна дірка» невігластва, яку заповнює мерзенна безпросвітна пошлість («тіпа-тіпа», «кароче», «кльово», «попса» і т.д.). А далі, не дай Боже, не виключена можливість наступу «цунамі дебілів»! Тому сьогодні вся надія на освітню стратегію.

Світове людство ще не готове до духовної революції і тому надіється, що наука, науково-технічний прогрес вирішать назрілі проблеми, ліквідує різницю між багатими і бідними.

Визначення показників, які характеризують ступінь розвитку людини, стало нагальною проблемою соціально-економічного розвитку. ООН уже кілька років обчислює індекс людського розвитку. При цьому враховують такі показники: середня тривалість життя, рівень грамотності та освіти, дохід на душу населення. Досвід застосування цього показника свідчить, що він не враховує суспільно-політичну активність, ступінь розвитку демократії в країні. Саме в цьому напрямі відбувається удосконалення людського розвитку і він дедалі повніше відображає процеси розвитку людини. На жаль, за цим рейтингом Україна посідає 80-те місце, Польща – 37-ме, Естонія – 42-ге, Литва – 49-те, Латвія – 53-тє і Росія – 60-тє. Це вимагає особливої уваги до проблем поліпшення умов життя населення, насамперед, до підвищення його доходів, охорони здоров'я, транснаціональної освіти, зростаючої кількості приватних, корпоративних вишів.

Ніхто не буде сперечатись, що в умовах ринкової економіки молодий абітурієнт – майбутній студент, як клієнт-покупець, у праві сам обирати спеціальність, яка, як йому здається, є найкращою. І тут постає питання: невже цей клієнт, юнак, може більш об'єктивно оцінити, який напрямок в науці на даному етапі для нього є кращим? Вища освіта є значно складнішим товаром (продуктом), ніж зубна паста чи пральний порошок. Я вважаю, що сьогодні цілковита залежність ринку освіти від клієнта ще не на часі. Чи не парадоксально, що у США, наприклад, сьогодні освіта у фірмі «Майкрософт» має значно вищу популярність, ніж у якомусь давно відомому старовинному університеті? А все це результат так званої американської ідеї освіта-товар, а за кращий товар слід платити відповідно вищу

ціну. Щоправда, ця ідея не була підтримана ні в Японії, ні в Кореї (Південній), ані в інших країнах світу.

Проте, хочемо ми цього чи ні, але ринок і далі буде диктувати свої правила, нові форми освіти, зокрема дистанційної. Але при всьому цьому не слід забувати, що лекція, живе слово, спілкування студента з професором, викладачем, як і сотні років тому, ще довго буде зберігати свою унікальну роль.

Регульований ринок у розвинутих країнах світу диктує скільки і яких спеціалістів слід мати в країні на ближчу й подальшу перспективи. Цей механізм регульованої ринкової економіки відпрацьований, зокрема, в Японії. Мені пощастило відвідати цю країну. Я був присутній на захисті дипломних робіт у навчальних закладах у місті Саппоро (о.Хоккайдо) – економічного напрямку (менеджмент) і технічного (хімія). На захисті дипломів від початку й до самого кінця, крім членів державної екзаменаційної комісії (викладачів) були присутні представники ряду відомих і маловідомих фірм. Вони уважно слухали й активно ставили запитання випускникам (мозкова атака) з тим, щоб оцінити спеціаліста і підібрати (купити) кращих з них для своєї фірми. І який же результат? Із 25-ти економістів-випускників одна з фірм тут же (на марші) законтрактувала (купила) лише двох, а із 28-ми хіміків-випускників – аж 12! І не тому, що хіміки виявились у шість разів мудрішими, ніж економісти, а тому, що хіміки на цей час були потрібнішими, аніж економісти-менеджери. А звідси і плани набору, виходячи із потреби у тих чи інших спеціалістах. У нас поки що влаштування випускників на роботу відбувається стихійно (самостійно). І цей процес не регулюється ні державними, ні регіональними органами. Крім того, на відміну від Японії та інших розвинутих країн, в Україні чимало промислових підприємств не працюють або працюють не на повну потужність. Тому влаштуватися на роботу за фахом не так просто. Проте, рано чи пізно в Україні (все ж надіємось) почне нормально функціонувати виробництво. Ось тоді ми відчуємо гостру потребу у висококваліфікованих спеціалістах, яких готують природничі технічні заклади і факультети. А сьогодні поки що в Україні маємо надмірну кількість юристів, економістів і їх кількість продовжує зростати рівно ж, як і безробітних з їх числа. За результатами конкурсів, у вищих навчальних закладах України ця тенденція збережеться і надалі (надмірний конкурс на юридичні, економічні спеціальності і відсутність належного конкурсу аж до недоборів – на спеціальності технічні).

Виникає питання: ким і чим будемо управляти завтра, панове юристи, менеджери? Якщо так піде далі, то основою економіки України стане експорт сировини, ще більш посиляться баланс інтересів між олігархічними групами. Вища освіта за таких умов стане самоціллю. Звідси й апатія до навчання багатьох молодих людей, які перестають вірити у своє «світле майбутнє». А далі – приватизація вищих навчальних закладів... Проте, за всіх ситуацій, при усіх сценаріях розвитку економіки України держава повинна зберігати інститути, університети загальнонаціонального значення, збільшивши обсяги їх фінансування. Національні класичні університети повинні стати втіленням «ідеї університету» в умовах перебудови вищої освіти в Україні.

Існує пряма залежність між процвітанням національної економіки і такими якостями громадян, як освіченість, а звідси – економність і бережливість, працелюбність, наполегливість, чесність і терпимість. Такі якості, як ксенофобія, релігійна нетерпимість, корупція гарантують бідність широких мас населення і повільний розвиток економіки. Італійський економіст Г. Табелліні проаналізував рівень освіти та якість політичних інститутів у 69 європейських регіонах. Його висновок: обсяг ВВП і темпи економічного росту вищі у тих регіонах, де вища освіченість людей. Там процвітають взаємна повага, віра в індивідуальну ініціативу людини і повагу до закону.

У середньому, чим вищий рівень освіти, тим менша ймовірність того, що отримана молоддю від предків культурна спадщина може негативно вплинути на рівень довіри між двома країнами. Адже більш освічені люди менше підпадають під вплив традицій і загальноприйнятих переконань. Звідси, поява еліти нової генерації. Свідомість сучасної молоді не обтяжена ідеологією. Вона більш прагматична й самостійна у виборі життєвого шляху. Саме ці люди, насамперед, інтелектуали, прийматимуть доленосні рішення, вестимуть країну в майбутнє.

Найближчим часом електронна еліта буде керувати світовим ринком єдиної «електронної екосистеми». Вона вже впливає на новий порядок в різних кінцях світу. Більшість із нинішньої молоді, у т.ч. й елітної, орієнтована на космополітизм. Це – і функціонери, і «сірі кардинали» (наприклад, у Польщі «Кулко Варшавське»).

А що маємо робити в таких випадках ми – викладачі? Боротись із космополітизмом?

Як? Навіть поляки, які переконливо більші патріоти, ніж українці, ви-

їжджають щоденно на Захід, значна частина з яких плекає надію там залишитись. Адже там, як кажуть поляки, «на островах» (йдеться про Ісландію, Велику Британію і т.п.), наприклад, студент може безкоштовно навчатися, працювати, заробляти в десятки разів більше, ніж у себе вдома.

У такій ситуації ми – професори, викладачі, вихователі – покликані виховувати нову людину, яка відкрита до світу, може спілкуватись багатьма мовами, людина, котра разом з тим залишається сама собою – українцем (поляком і т.д.), і одночасно потрібна всім. А стажування та дослідницька робота за кордоном збагачують індивідуальний досвід викладачів і студентів, надають їм можливість дізнатися більше про інші моделі створення та поширення.

Проте, виховати таку нову людину можна буде лише тоді, коли у самій державі перемаже націоналізм відкритого типу, лібералізм, націоналістична демократія.

Разом з тим, як відомо, у кожній державі все більше інтелектуалів з'являються у багатих сім'ях. А молоді люди, переважно з недостатньо забезпечених сімей і які, до того ж, не мають високих здібностей, стануть, на жаль, «зайвими» для суспільства. Тому держава повинна залучити їх до чогось іншого, щоб вони «не заважали» своїм більш здібним побратимам і не стали зайвими на цьому ж зайнятому, з позицій Мальтуса, світі. Прикро, але це так.

Над цим слід задуматись нашим молодим людям, студентам і вчитись, щоб перевершити цих «більш здібних побратимів» із заможних сімей і зайняти належне (за знаннями) місце у нашому суспільстві. Виживуть підприємливі, а загинуть ті, хто не хоче і не вміє працювати. Адже є різниця, коли тисячу доларів позичає безробітний, який їх проїсть, і коли 10 тисяч позичає бізнесмен і пускає їх в діло.

Проте, все це ніяк не має відношення до примітивізму у мисленні деяких сучасних молодих людей, які мріють вже сьогодні раптово розбагатіти, стати мільйонером за рахунок обману довірливого побратима, який не очікує підступу, підлості від оточення, вірить у талант. Назва такої людини сьогодні отримала сороміцьке, образливе слово – «лох».

Отож, на противагу цьому «лоху» «героєм» стає людина з криміналізацією мислення: якщо соромно бути обманутим, значить уміння обманювати, навпаки, гідне поваги і захвату. І підставу для цього здебільшого слід шукати у сьогоденній невпевненості у завтрашньому дні, страху занеду-

жати і втратити роботу, зрештою збагнути, в який час і в якій державі нам доводиться жити.

Більшість кандидатів у народні депутати свої передвиборчі виступи завершують реверансом у бік соціальної справедливості. Але ж ринок і соціальна справедливість – не сумісні.

Як стати мільйонером? Сьогодні вже абсолютна більшість наших людей, у т.ч. молодих, не вірить у «казочки» про те, як Форд-старший починав «робити» свій перший мільйон із знайденої коробки сірників. Це теж як у казочці про одне яблуко, яке знайшов юнак, продав і купив 2, продав ці 2 і купив кілограм. А потім бабця з Канади прислала йому мільйон доларів і так він став мільйонером.

Та все ж як стають відносно молоді люди у свої 20-30 років мільйонерами в Україні, і звідкіля у них взявся перший мільйон? А таких багатих і дуже багатих в Україні нині, як йшлося вище, приблизно 5-6 відсотків у цей час, коли переважна більшість людей ледь виживає. І тому гасло, яке часом можна почути «соромно бути бідним» не на часі. Бо Україна – не Німеччина, не Франція. В Україні багатими стають, насамперед, ошуканці, спритні шахраї, вмілі аферисти, меткі політики, які пробиваються до влади. Це їм – багатіям – повинно бути соромно. Бо це багатство, нагромаджене саме за рахунок цих же «лохів», бідних людей, яких стає, на жаль, все більше у нашій країні. У цей же час в Україні кількість дуже багатих людей майже не змінюється, зате серед них (мільйонерів) з'явилося до десятка мільярдерів і їхня кількість також зростає. Ось чому за таких умов соромно бути не бідним, якому совість не дозволяє вкрати і розбагатіти, а багатим, який навчає своїх дітей у бідного вчителя, лікується у бідного лікаря, просить охороняти свій маєток бідного офіцера.

Більшість наших молодих людей, студентів знають і критично оцінює нинішню ситуацію в країні, де їхні ровесники, як правило, діти, родичі можновладців, починаючи від президентів, швидко і «законно заробляють» мільйон, а ще більше витратять на розваги, купівлю дорогих автомобілів, будинків, на закордонні відпочинки. А коли ж звичайний випускник вишу, а тим паче відмінник, зможе досягти такого ж рівня, навіть якщо йому пощастить знайти роботу за фахом?

Що я можу, як викладач, професор, відповісти на запитання більшості студентів про те, чому в нинішній незалежній неньці-Україні така колосальна соціальна несправедливість, чому вона з року в рік зростає? Прав-

да, це окрема тема. Вона більше стосується політики у «верхах», корупції, яка сьогодні посилює тонізацію економіки України, особливо в умовах фінансово-економічної кризи. Вона (тонізація) вже досягла 60% ВВП. А світовою практикою доведено: якщо обіг тіньового бізнесу перевищує 30%, а кількість працюючих на нього – 40% зайнятих, економіка країни втрачає керованість.

А для студента я ще раз підкреслюю: ринок і соціальна справедливість – несумісні. Це факт. Різниця у заробітках між багатими і бідними у країнах з ринковою економікою також має місце, але ж не у сотні разів, як в Україні.

У ринковій економіці, щоб досягти високого становища і заробітків, крім знання, важливим є «везучість», «хист». І тут доречним є такий жарт, про який я чув від американських професорів: «Хто такий професор з економіки? Це той, який часом, не маючи ні centa в кишені, вчить студента як стати мільйонером».

І все ж вчитися треба, щоб знати, діяти, співпрацювати з іншими, щоб жити. Все це є можливим і необхідним у демократичній державі, якою проголосила себе Україна. Щоправда, сьогодні деякі молоді люди, вивчившись, почали використовувати свої знання через Інтернет до легкого способу життя. За сприяння «комп'ютерних злочинців» (хакерів) вони грабують банки, наживаються на інших комп'ютерних транснаціональних комбінаціях. Поки що у світі боротьба з цим злом не дає бажаних результатів.

Ринок і демократія не є абсолютними протилежностями. Проте, демократією сьогодні управляє більшість, яка інвестує і контролює державний апарат. Ринком сьогодні керує апарат, який перебуває у меншості. Звідси й існування обмеженого кола осіб, які одержують особливі, несправедливі дивіденди від економічної і фінансової інформації. Лібералізм у багатьох країнах світу служить в основному меншості. Ідеологія повинна обстоювати інтереси більшості. Такою ідеологією повинна керуватись і наша держава – Україна. Адже модель майбутньої економічної системи України є варіантом прояву макроекономічних закономірностей цивілізованого рівня.

Нещодавня криза дала можливість зрозуміти, як невелика група людей, що не виробляє багатств, захоплює на «законних» підставах, без контролю важливішу частину цінностей. І далі ця ж група, розграбувавши все, що можна, змушує розраховуватись за свої прибутки, премії, надбавки, бонуси платників податків, підприємців, вкладників. А для латання дір держава змушена буде найближчим часом шукати значні суми, що в сотні-тисячі ра-

зів перевищують ті, в яких щоденно відмовляють найбільш бідним. Правда, ця «операція» проводиться легально, не в насильницький спосіб. Якщо подібна несправедливість проходить «законно», то система, яка допускає подібне, не має права на існування. Але вся біда в тому, що суспільство не володіє повною інформацією і тому не може відстежити діяльність тих, хто, користуючись монополією на інформацію, поводить себе таким егоїстичним чином.

Більшість молодих людей готова боротись за волю, заробляти, виїжджати в інші країни і, ігноруючи свободу висловлювати свої думки, протиставляти свої приватні інтереси суспільним свободам. Пріоритетом стали фінансові свободи і свободи купувати за рахунок кредитів. Але кредит слід повертати. Отож, як вийти із ситуації, коли нерівність зростає, зменшується купівельна спроможність населення. Тому часто кредити погашались із нових кредитів, які рано чи пізно все одно потрібно повертати. Оскільки криза зачепила більшість підприємств, споживачів, вкладників, як вихід із становища – новий податковий кодекс та ілюзія безпеки. Бо ж ці, що потрапили в категорію екстреміста, стають об'єктом атаки держави. І все ж декларативний принцип здійснення нагляду покликаний знизити адміністративний тиск на середній і дрібний клас, через зменшення до мінімуму кількості перевірок та й змусити самого керівника навести лад у власному господарстві.

Вихід зі становища у цьому контексті – створити глобальну систему управління, демократичну, яка регулюватиме ринки і не дозволить олігархічній меншості привласнювати доходи від ризикованих операцій і монополію на інформацію.

У 2004 році суспільство України взяло гору над державою. Повіяло вседозволеністю. Солодкий сморід гуманізму спровокував відомі наслідки. У 2010 році – навпаки – держава взяла гору над суспільством. Таким чином, знову відбувається нагромадження негативного громадянського потенціалу, який згодом може генерувати нестабільність нового порядку, невідконтрольну силовим відомствам. І такі «перегиби» будуть тривати доти, доки ми не перестанемо плазувати перед тими «благодійниками», котрі тримали наш «піпл» упродовж століть у ярмі. Сьогодні більшість українців, особливо молодь, повірила в європейську мрію. І відмова від мрії в умовах нинішньої злиденщини може стати детонатором грандіозного вибуху. Адже Європейський Союз пропонує нам безпрецедентну в його історії поглиблену і всеосяжну зону торгівлі. Митний союз на чолі з

Москвою – це поки що торгівля товарами та дешевими енергоносіями, керованою конкуренцією, успіх якої залежить від близькості до влади. Вступ України у Митний союз – це консервація відсталості, неефективного виробництва та енергозалежності. Радикальним виходом із становища як економічного, так і політичного в Україні з позиції лівих сил був би, звичайно, перерозподіл власності, реприватизація, як повернення у минуле. А це означало б переродження самої системи, яка не бажає перероджуватись. Тому слід створити глобальну систему управління, демократичну, яка регулюватиме ринки і не дозволить олігархічній меншості привласнювати доходи від ризикованих операцій і монополію на інформацію. Таким чином, цільовою функцією економічної політики держави як інструменту реалізації загальної стратегії є узгодження складної конструкції орієнтирів, які поширюються на всі види економічної діяльності, усі верстви населення, матеріальні, інтелектуальні та духовні сили, ресурсний потенціал держави, людські здібності та можливості. Як економічно, так і духовно суспільство не повинно втрачати орієнтацію на майбутнє. А відкритість національної економіки завжди повинна бути порівняно мінімальною, хоча і достатньою. Отже, на сучасному етапі глобалізації потрібна сильна держава (аж до економічної диктатури), яку я пропонував ще на початку нашої незалежності (публікації у центральній пресі та ін.), яка може забезпечити порядок, соціальну справедливість і захистити національні інтереси країни у світі, бути готовою до світових фінансових криз. Роль держави має істотно зростати аж до певної межі. Якщо держава перетне цю межу, то зміниться й економічна модель розвитку. Адже на сучасному етапі розвитку ринкової економіки надія на середній клас, на українську буржуазію, для якої буде що втрачати на випадок загроз національній безпеці України, надія на українського бізнесмена, для якого Україна стане не просто офісом для бізнесу. Цьому вчить досвід розвинених країн світу, країн ЄС. Важливим є лише не змінити європейську інтеграцію на євроазійську. Лише тоді Україна буде європейською державою з європейськими стандартами рівня життя наших громадян, нашої молоді.

**І.Р. Михасюк, академік АН ВО України, завідувач
кафедри економіки підприємства Львівського
національного університету імені Івана Франка.**

ДЕМОКРАТИЧНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО МОВИ НАРОДІВ РОСІЇ

Союзні та автономні республіки, отримавши право визначати на своїй території правовий статус мов, одразу ж цим скористалися. Причому всі. У тодішній РРФСР таким днем стало 25 жовтня 1991 року, коли Рада РРФСР ухвалила Декларацію про мови народів Росії та закон «Про мови народів РРФСР». У Декларації було проголошено, з-поміж іншого, право кожної людини на вільний вибір навчання, виховання та інтелектуальної творчості; на вільний вибір мови спілкування; рівні можливості для збереження, вивчення і розвитку усіх мов народів РРФСР; особливий захист та увагу держави до нечисленних народів, а також народів, які не мають своїх національно-державних та національно-територіальних утворень.

Одразу ж зазначимо, що перший мовний закон РФ справді був законом про мови народів РФ, хоча вперше за багато століть російська мова отримала статус державної. З висоти часу однозначно можна зробити висновок, що тодішній закон установив три базові норми стосовно мовної політики. Це, по-перше, рівність усіх мов незалежно від кількості носіїв мови. По-друге, визначив статус російської мови. По-третє, республіки отримали право встановлювати у себе державні мови. Отже, закон дозволив зняти тодішню національну напругу, яка могла виринути в різний спосіб.

З часом зазначений закон декілька разів змінювався. Республіки в складі РФ втратили право самостійно приймати рішення про правовий статус мов народів, які проживають на їхній території. Федеральні конституційні закони, федеральні закони, акти палат Федеральних Зборів РФ, укази і розпорядження президента РФ, постанови і розпорядження уряду РФ стали офіційно друкуватися державною мовою РФ; закони та інші нормативні правові акти республік разом із державною мовою РФ могли офіційно друкуватися державними мовами республік. Офіційною мовою РФ стали оформлюватися документи, що посвідчують особу громадянина РФ, записи актів цивільного стану, трудові книжки, документи про освіту, військові квитки та інші документи. Державною мовою РФ стало вестися судочинство і діловодство в судах та правоохоронних органах. Звісно, що вилучена частина четверта статті 18 закону про те, що порушення встановленого законодавством РРФСР та республік в складі РРФСР порядку використання мов у судочинстві та діловодстві у правоохоронних органах є підставою для скасування рішення суду та всіх інших

процесуальних рішень, які були прийняті по справах, ще знаходилися у провадженні.

Істотних змін мовна політика зазнала після внесення змін до статті третьої закону «Про мови народів Російської Федерації», яку було доповнено шостим пунктом: в РФ алфавіти державної мови РФ та державних мов республік базуються на графічній основі кирилиці. Інші графічні основи алфавітів державної мови Російської Федерації і державних мов республік можуть бути встановлені федеральними законами. Деякі депутати навіть вважали, що це буде перший прецедент в історії міжнародного права, при цьому порушуються і міжнародні документи, які визнала Росія.

Федеральний закон РФ «Про державну мову Російської Федерації» короткий – всього сім статей. Насамперед, законом визначено, що статус російської мови як державної мови РФ передбачає обов'язок використання російської мови в сферах, які визначені цим законом, законом РФ від 25 жовтня 1991 року за №1807-1 «Про мови народів Російської Федерації» та іншими нормативними актами. Таке на практиці означає повсюдну російську мову. Одразу ж зазначу, що в Російській Федерації за законом державна мова РФ є мовою, яка сприяє взаєморозумінню, зміцненню міжнаціональних зв'язків народів Російської Федерації в єдиній багатовірній державі. У Росії, зокрема, державна мова РФ підлягає обов'язковому використанню, з-поміж іншого, в діяльності органів місцевого самоврядування. Особливо слід зауважити, що в законі зазначено, що при використанні російської мови як державної мови РФ не допускається використання слів і висловів, які не відповідають нормам сучасної російської літературної мови, за винятком іноземних слів, які не мають загальноживаних аналогів у російській мові.

Закон містить також статтю про захист і підтримку державної мови РФ. Так ось, у Росії федеральні органи державної влади в межах своєї компетенції забезпечують функціонування державної мови РФ на всій території РФ; розробляють та приймають федеральні закони та інші нормативні правові акти РФ, розробляють і реалізують спрямовані на захист та підтримку державної мови РФ відповідні федеральні цільові програми; сприяють вивченню російської мови за межами РФ. Порушенням законодавства РФ про державну мову РФ за законом вважається прийняття федеральних законів та інших нормативних правових актів РФ, законів та інших нормативних актів суб'єктів РФ, які спрямовані на обмеження використання російської мови як державної мови РФ, а також інші дії і порушення, які перешкоджають здійсненню права громадян на користування державною мовою Російської Федерації.

Конституція РФ проголошує Росію федеративною державою, яка складається із 89-ти рівноправних суб'єктів. До складу Росії входить 21 республіка, 6 країн, 49 областей, 2 міста федерального значення, 1 автономна область і 10 автономних округів. У республіках РФ здебільшого мовні питання врегульовано республіканською Конституцією та окремим законом.

Перші мовні закони у республіках РФ з'явилися уже на початку 90-х років. Свої мовні закони мають: Адігея, Алтай, Башкортостан, Бурятія, Інгушетія, Кабардино-Балкарія, Калмикія, Карачаєво-Черкесія, Карелія, Комі, Республіка Марі Ел, Республіка Мордовія, Саха (Якутія), Північна Осетія – Аланія, Татарстан, Тива, Удмуртія, Хакасія, Чеченська Республіка, Чувашія. Проте, у найбільш багатонаціональній республіці в Російській Федерації – у Республіці Дагестан, хоча відповідно до статті 11 Конституції Республіки Дагестан (прийнята Конституційними Зборами 10 липня 2003 року) встановлено, що державними мовами Республіки Дагестан є російська і мови народів Дагестану, ще не прийнято окремого закону на кшталт «Про мови народів Дагестану». Правда, є закон про затвердження республіканської цільової програми «Російська мова» (2007–2010 роки).

Одразу зазначимо, що первісний варіант мовних законів істотно було змінено. Наприклад, поступово на користь російської змінювалася мова органів державної влади, місцевого самоврядування та мова діловодства у зазначених органах. Чиновники вже не були зобов'язані відповідати мовою звернення. Діловодство та фінансова звітність на підприємстві поступово ставали тільки російськомовними. Мова навчання та виховання здебільшого також російська. Зрештою, інтернет-представництва республіканських органів державної влади виключно російськомовні. Деякі можуть бути й англомовні.

Перші мовні закони в республіках вирішили все-таки змінити. І більшість змін спрямовано на реальне масове утвердження в республіках Російської Федерації державної мови РФ. Але і за таких умов із державною мовою РФ ситуація не найкраща. Наприклад, у Карачаєво-Черкесії у 2008 році єдиний державний іспит з російської мови складали 4243 учні. 185 одинадцятикласників взагалі не були допущені. Із загальної кількості тих, хто складав іспит, найбільше написали на «3», себто 1761 учень, або 41,5 %. На другому місці ті, хто отримали «4» – 1102 учні; або майже 26 %. І лише 373 одинадцятикласники, або 8,8%, показали відмінні знання з російської мови. Із 308-ми претендентів на золоті та срібні медалі 11 учнів отримали з російської мови трійки. Таким чином, більше половини випускників із Карачаєво-Черкесії – 65,2 % склали

іспит з російської мови на «2» і «3». Що там казати про Карачаєво-Черкесію – у Москві, наприклад, єдиний державний екзамен з російської мови, який проходив 29 травня 2007 року, зі слів голови департаменту освіти Москви Ольги Ларіонової, не склали понад 4% школярів. А взагалі у РФ із 145 166 731 населення 142 573 285 осіб не вказали, що володіють російською мовою. Себто, 2 593 446 осіб нею не володіють.

Частково пояснення саме такої мовної політики знаходимо ще в Концепції Федеральної цільової програми «Російська мова (2006-2010 роки)», яка затверджена розпорядженням уряду Російської Федерації від 5 серпня 2005 року за №1355-р.

Концепція починається таким: у період існування Радянського Союзу російською мовою як державною розмовляли 286 млн. людей. До сьогодні населення 14-ти колишніх республік СРСР нараховує понад 140 млн. осіб і за численністю майже дорівнює населенню Російської Федерації, проте російською мовою, за даними авторів доповіді Міністерства закордонних справ Російської Федерації «Російська мова в світі», володіють 100 мільйонів.

У Російській Федерації також спостерігається зниження рівня володіння російською мовою як державною, особливо серед представників молодого покоління, звуження сфери його функціонування як засобу міжнаціонального спілкування, спотворення російської літературної мови у мовленні політичних діячів, державних службовців і працівників культури, радіо та телебачення. І це при тому, що, окрім зазначених законів, у наших сусідів раніше була федеральна цільова програма «Російська мова» на 2002-2005 роки, Програма підтримки Російською Федерацією інтеграційних процесів у сфері освіти в СНД на 2004-2005 роки.

Не менш цікавим документом є показники федеральної цільової програми «Російська мова (2006-2010 роки)», які характеризують хід її реалізації (додаток №1 до програми). Так ось, стратегічним завданням програми, окрім закономірного для РФ забезпечення ефективного функціонування російської мови як державної мови РФ, стало і забезпечення ефективного функціонування російської мови як основи розвитку інтеграційних процесів в СНД, а також підтримка російської мови в країнах Балтії.

Показниками програми стало різке збільшення у 2010 р. долі осіб, які володіють російською мовою, серед населення держав членів СНД та країн Балтії: із 15% у 2005 році, до 40% у 2010 році. При цьому на вивчення стану і реального використання російської мови в державах – членах СНД та країнах

Балтії на 2006-2010 роки із федерального бюджету виділено 0,82 мільйона рублів; із позабюджетних коштів 2,2 мільйона рублів (мільйони рублів в цінах відповідних років). На виході має бути створено банк даних, який містить систематизовану інформацію про реальне використання російської мови в державах-членах СНД і країнах Балтії. Також зазначеною програмою із федерального бюджету протягом 2006-2010 років планується виділити 401,68 мільйона рублів і 45,5 мільйона рублів із коштів бюджетів суб'єктів РФ на реалізацію комплексу заходів з укріплення позицій російської мови в державах членах СНД і країнах Балтії.

Насамкінець про таке. У Російській Федерації практикується для випускників загальноосвітніх шкіл єдиний державний іспит. Обов'язково випускники шкіл складають іспити з російської мови та математики російською мовою. Слід звернути увагу, що в тих суб'єктах РФ, де певні мови визначені державними, немає обов'язкового екзамену із державних мов. Більше того, в тих суб'єктах РФ, де є державні мови, немає обов'язку та навіть права складати математику чи іншу дисципліну іншою мовою, хоча б на вибір. Хоча би задля ока.

Володимир Білинський

Група вчених після обговорення планів на 2011 рік

ДО ПЕРЕОЦІНКИ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ СПАДЩИНИ АКАДЕМІКА М.Я. МАРРА

У червні цього року минула чергова, сто тридцять сьома річниця від дня народження одного з геніальних мовознавців світу академіка М.Я. Марра. Він за життя свого, будучи зайнятий науковою й організаційною діяльністю, навіть на схилі віку не святкував свої дні народження, хоч у свій час був серед фаворитів, нагороджений одним із небагатьох на той час орденом Леніна, обіймав мало не всі офіційні й неофіційні посади мовознавчих і культурознавчих установ у тодішньому тоталітарному Союзі. Йому, мабуть, більше, ніж біологу Т.Д. Лисенку, пощастило, бо за життя не був репресований як ворог народу. Вже через багато років після смерті це, правда, було зроблено самим Й.В. Сталіним. Офіційна ідеологія й радянське мовознавство зробили ім'я й спадщину М.Я. Марра не лише причиною застою мовознавчої науки у СРСР, а навіть часом підставами для переслідувань радянських мовознавців.

Утверджуване як марксистське пролетарське вчення про мову, воно у 1950 році було нищівно розгромлене і заперечене у процесі загальносоюзної дискусії [Против вульгаризации. 1952]. Про причини детальніше мова піде далі. Тут можна обмежитися згадкою про розвідку М.С. Раменської [Раменская 1993]. Здається, не треба довго шукати причини заперечення вчення М.Я. Марра тодішнім главою Радянської держави. Ймовірно, саме про це веде мову М.С. Раменська [Раменская 1993: 853], що посилається на книгу з історії радянської біології В. Олександрова, який пояснював появу у 1952 році двох статей у «Ботанічному журналі» – спрямованих проти Т.Д. Лисенка, припущенням, якби не смерть Й. Сталіна, доля Лисенка була б такою ж сумною, як і доля інших визначних діячів культури та науки.

Зрозуміло, що така все ще негативна однозначність і, здавалося б, одностайність у несприйнятті вченого насторожує. Постає питання про наукову переоцінку багатющої спадщини М.Я. Марра.

На чолі тих, хто й далі заперечує загальнотеоретичну спадщину вченого, був і залишається Л.В. Алпатов, який констатує, що «наукова безпідставність цього учення уже достатньо відбита у літературі і підтверджена часом» [Алпатов, 1991: 4]. Ми спробуємо перше й друге заперечити як некоректні.

Візьмемо до уваги, що якщо позицію авторів названого збірника «Против вульгаризации и извращения марксизма в языкознании» [Против извращения, 1952] як компромісну (заради того, щоб просто мати можливість працювати у галузі мовознавства й бути науковцем чи викладачем-філологом) можна було зрозуміти, то вже позицію нинішнього Л.В.Алпатова – аж ніяк.

До речі, хтось із сучасників-учених уже відзначав, що у ряді випадків написано у радянський час уже тоді сприймалося від супротивного. Саме таке враження складається після опрацювання розвінчувальних статей у названому збірнику [Против вульгаризации, 1952]. Інакше не сприймається, щоб автори заради заперечення, а точніше відкидання, зробили такий глибокий аналіз поставленої їх жертвою проблеми. Ймовірніше, що якщо не свідомо, то підсвідомо рецензенти скористалися можливістю, якщо не пропагувати серед сучасників, то залишити на розсуд нащадкам розмисли про загальнотеоретичну спадщину ще одного репресованого науковця. До речі, це ж робилося й щодо окремих зарубіжних учених, цілих напрямків і течій у різних галузях. Нам довелося саме таким чином знайомитися із зарубіжними парадигмами у філософії та психології [Буржуазная философия 1974; Основные направления 1966]. Між іншим, як правило, книги критикованих репресованих та зарубіжних авторів здебільшого були недоступними. Фіаско із запереченням генетики, кібернетики, структурної лінгвістики, зокрема фонології, у цьому переконують. До речі, згадується одіозний випадок з фонологією: як анекдот сприймається те, що одразу після підведення дискусії на сторінках вісника АН СРСР й проголошення фонемою вимислом, а фонології – буржуазною й ідеалістичною наукою двоє з найактивніших її учасників визначних російських учених стали завідувачами новостворених кафедр у Москві й Ленінграді.

Неоднозначність і неоднотайність у сприйнятті спадщини вченого виявилися в тім, що як у період тріумфу М.Я. Марра були спроби розкритикувати його загальнотеоретичні принципи, так у часи хули були активні й пасивні захисники.

Після ненаукового відкидання, що асоціюється з виходом книги Й.В. Сталіна [Сталий, 1950] та нищівних епігонських доповідей на дискусії з приводу маризму [Против вульгаризации 1952] склалася загальна ситуація несприйняття спадщини великого ученого. Але, виявляється, уже після дискусії знаходилися ті, хто якимось чином відстоював вчення М.Я. Марра.

Так, виявляється, поділяв окремі положення акад. М.Я. Марра український мовознавець у діаспорі В.К. Чапленко. Н.П. Мамчич у дисертації про нього відзначає, що для повної етимології сучасних слов'янських слів учений використовує відомості про адигейські мови [Мамчич, 2002: 5]. До аналізу яфетидології звертається Т.М. Ніколаєва [Николаева, 2000: 591-607]. Напрямок у російському мовознавстві, асоційований з іменами М.Я. Марра, Мещанінова, В.І. Абасва, С.Д. Кацпельсона та ін., авторка зіставляє з близькою йому телеологією у німецькому мовознавстві, представленою С. Херманном, В. Хаверсом, В. Хорном та інших того ж таки періоду. Таке зіставлення і пошуки позитивних сторін цього вчення – то чи не один з кроків його творчого сприйняття сучасним російським та світовим мовознавством.

Примирлива позиція стосовно спадщини М.Я. Марра була констатована у А.П. Романенко [Романенко, 2001]. Вчення М.Я. Марра як науку про мову інтелігенції і для інтелігенції, учений протиставив концепції про мову мас і для мас Є.Д. Поліванова [Романенко, 2001]. Серед «необережних», необґрунтованих і в цілому неприйнятих глобальних гіпотез Н.Б. Мечковська називає вчення М.Я. Марра про єдиний глотогонічний процес [Мечковская, 2000:182]. Проф. М.О. Луценко [Луценко, 1992] критично сприйняв книгу В.М. Алпатова і захищає М.Я. Марра як вченого, що заперечує догматику компаративізму.

Непрямо деякі положення М.Я. Марра уже сприймаються світовим мовознавством, зокрема положення про ручну мову, принципи палеологічного семантичного аналізу. Автором цієї розробки була зроблена спроба відстояти принцип стадіальності у розвитку мови. Дійшла черга й до ізоморфізму генного та мовного кодів.

Так фактично визнає ізоморфізм мовного та генного кодів Р.О. Якобсон [Якобсон, 1996]. Поділяє його думку Т.В. Гамкрелідзе [Гамкрелидзе, 1998]. Здається, цьому сприяють роботи М.М. Маковського [Маковский, 1992, Маковский, 1997, Маковский, 1998]. Детальніше про це йдеться в іншому місці розвідки.

У невеличкій розвідці Т.В. Гамкрелідзе аж тепер уже недвозначно констатується ізоморфізм генного й мовного кодів з посиланням на М.Я. Марра в аспекті когнітивної лінгвістики [Гамкрелидзе, 2005]. Про це академік Т.В. Гамкрелідзе вів мову ще раніше [Гамкрелидзе, 1998]. Судячи із загальної оцінки концепції М.Я. Марра, російський колега погоджується

з думкою Пилипа Леритьєра про ізоморфізм генного і мовного кодів, а не з Романом Якобсоном. Ми ж недвозначно поділяємо думку саме останнього. У цій розвідці вкотре спробуємо відстояти свою позицію.

Учений фактично з позицій когнітивізму, високо оцінюючи парадигму яфетичного мовознавства, стверджує, що «глотогонічна теорія М.Я. Марра не має під собою ніяких серйозних раціональних підстав...», «вона суперечить логіці сучасної теоретичної лінгвістики і мовної імперії...», вона «може бути ілюстрацією вияву в ученого уявлень про структуру генетичного коду», й підсумовує: «Глотогонічна теорія М.Я. Марра і все його «яфетичне вчення» – це своєрідна парадигма у мовознавстві, що виникла на ідеологічній основі на протигагу «компаративній парадигмі» (Гамкрелідзе, 2005:5).

Якщо з останнім цілком погоджуємось, то з усім іншим ні. Ми не можемо поділити думку Т.В. Гамкрелідзе в оцінці загальнотеоретичної спадщини М.Я. Марра в цілому, зокрема, коли він називає концепцію автора нового вчення ірраціональною й позитив зводить до виявленого «геніально інтуїтивно відчутого ізоморфізму генного й мовного кодів» (для поетів – це вершина визнання, для ученого чомусь як пасив!).

Обґрунтування виділення чотирьох семантичних мовних елементів у прапрамовній системі М.Я. Марром і граматичних (морфолого-синтаксичних) й семантико-лексичних універсалій-примітивів А. Вежбицької, сучасних понять-константів Ю.Г. Степановим цілком прийнятні сучасною наукою й зрозумілі на сьогодні, бо йдеться про нібито не складну, а насправді, дуже ускладнену сучасну систему мови, яка складається спершу за закономірностями підсвідомості, потім свідомості і, нарешті, надсвідомості. І саме тому погоджуємось з думкою Якобсона про спадкоємний ізоморфізм генного і мовного кодів.

Передування ручної мови (мови жестів і міміки) звуковій мові, вичленування мови як складової частини усієї первинної труд магічної діяльності, образний сакральний характер мови, від якої вона поступово звільняється, стадіальність у розвитку мов, визнання синкретизму й дифузності первинних лексем, первинна нечленованість і поступова членованість мовного потоку, сприймаються нині як зарубіжним, так і вітчизняним російським мовознавством.

У своїх двох невеликих розвідках [Зеленько, 1996, Зеленько, 1998] ми не просто заперечували Л.В.Алпатову, але й аргументовано переконували,

що стадіальність у розвитку не можна заперечити тільки через недосконалість визначення ознак мов на різних їхніх стадіях, а також тому, що стадіальність притаманна усякому явищу у його розвитку. До речі, у монографії [Зеленько, 2004] з посиланням на М.М. Маковського акцентується увага на ролі ритуалу у становленні людини й мови.

У своїй монографії [Зеленько, 2004] автор стверджує, що біологічні природні ритми як інстинкти підсвідомо трансформуються у соціальні напівусвідомлені ритми. Ймовірно, що за законом переходу кількості в якість чи законом дії вищих синтезів біологічні ритми сформували підсвідому соціальну надбудову у вигляді ритуалів за допомогою стресу.

Нині, у зв'язку з питанням про ритм знову стає актуальною проблема ритуалу. Він вважає, що саме через ритуал біологічні ритми підсвідомо трансформуються у свідомість. Стосовно цього справді заслуговують на увагу уже згадані роботи М.М. Маковського та Г.Т. Ротерс [Ротерс, 1998].

Повторюючись, констатуємо, що автор цієї розвідки як фахівець у галузі загального мовознавства вже неодноразово повертається до спадщини М.Я. Марра [Зеленько, 1996, Зеленько, 1998]. Тепер це робить уже під кутом зору обґрунтовуваної ним теорії лінгвістичного детермінізму [Зеленько, 2004].

Ще раніше у першій своїй статті він стверджував, що навіть побіжний перелік переосмислення сучасного тлумачення стадіальності мов, ручної мови, прадавнього синкретизму мовних одиниць, послідовності виділення одиниць мови і частин мови і т.д. у тому нас абсолютно переконує. Позитивні спроби застосувати семантичний перенос при аналізі розвитку лексики (що вже помітили наступники М.Я. Марра) не є підставою недооцінювати вченого.

Другу свою розвідку він починав рядками: «З'ява цієї розвідки – чергова, одна з небагатьох спроб піддати сумніву і навіть спростувати однозначний, на нашу думку, тенденційний підхід до лінгвістичної спадщини колишнього радянського мовознавця, академіка, керівника багатьох мовознавчих наукових установ у тридцяті роки Миколи Яковича Марра» [Зеленько, 1998]. І далі писав, що «після всесоюзної дискусії з приводу так званого «нового вчення», підсумованого публікацією книги-брошури Й. Сталіна «Марксизм и вопросы языкознания» [Госкомиздат, 1950], був зроблений однозначний висновок про вчення колишнього орденоносця, коронованого глави радянського мовознавства як про ненаукове, бо то «гадання на кавовій гущі» [Зеленько, 1996].

Автор розвідки дійшов висновку, що визнання безперервності й цілісності еволюції природи й людини – підстава для визнання потенції і доцільності науки, зокрема й мовознавства як одної з ланок у складанні цілісної наукової моделі світу, передумова й запорука для досягнення взаєморозуміння носіїв різних вчень, релігій тощо як представників різних шаблів біолого-генетичного й соціально-економічного та культурного розвитку землян-істот.

Концепція М.Я. Марра – це одна з небагатьох титанічних спроб усвідомити єдність мікро-, макро-, мега- й макросвіту, людини й природи, людини й Всесвіту.

Гіпотетичне передбачення – припущення, прийняте логікою понятійного мислення у вигляді інтуїції на рівні підсвідомості, як складова частина наукового пізнання й формування наукової моделі світу. Припускаємо, що гіпотетичні метафори-образи понадсвідомості перегукуються й типологічно споріднюються з архетипами підсвідомості здорової людини у снах, розповідях психічно хворого неврастеніка чи мареннями шизофреніка. Саме тому змушені визнати поєднання підсвідомості, свідомості й напівсвідомості, зокрема (міфологічної, художньої, повсякденно-побутової, релігійної) й наукової моделей, просякнення їх логікою понятійного мислення..

Заслуговує на увагу з цього приводу кваліфікована розвідка про характер наукового пошуку А. Ейнштейна [Аронов, Баксанский, 2005] та настановує на думку про те, що саме гармонія, яка постає у процесі поєднання раціонального й почуттєвого, – визначальна умова всього подальшого процесу пізнання людини. Підтверджується теза про, неможливість перевірити гіпотетично сконструйоване дослідником, компенсується почуттям задоволення від сформованого мислительного конструкту. Подальша аргументація нами розгортається в аспекті сформування когнітивної науки, що замінює категорію мислення категорією пізнання..

Нині постмодернізм у науці взагалі, і мовознавстві зокрема, виявляє конкретно зумовлену хибу академіка М.Я. Марра, а саме: заміна ним категорії свідомості категорією мислення, що й примітивізувало його загально-теоретичну концепцію. Але ця хиба не індивідуальна, не хиба М.Я. Марра, вона притаманна усій науці, зокрема й мовознавству, що, вийшовши з класичного наївного й модерністського структуралізму, заявила про себе постмодерністською когнітивною лінгвістикою. Це робиться нами у двох наступних розвідках.

Згадка Т.В. Гамкрелідзе про участь його у симпозиумі, присвяченому вченню М.Я. Марра, у Лозанні (Швейцарія), організованим мовознавцем Серіо, остаточно переконує нас у необхідності звернутися до колег з Інституту мовознавства Росії, організувати й провести міжнародну конференцію, присвячену перегляду й переоцінці загальнотеоретичної лінгвістичної спадщини академіка М.Я. Марра.

*Зеленько А.С.
академік АН ВО України*

Література:

1. Алпатов 1991. Алпатов Л.В. История одного мифа. Марр и марризм. – М.: Наука, 1991. – 240 с.
2. Аронов Р.А., Баксанский О.Е. Когнитивная стратегия А.Эйнштейн // Вопросы философии, 2005. – № 4. – С. 66-75.
3. Буржуазная философия XX века. – М.: Политиздат, 1974. – 334 с.
4. Гамкрелидзе Т.В. Якобсон и проблема структурного изоморфизма между генетическим и лингвистическим кодами // Бессознательное. Многообразие видения. – Новочеркасск: Агентство САГУНА, 1994. – С. 103.
5. Гамкрелидзе Т.В. Об одной лингвистической парадигме Т.В. Гамкрелидзе // Вопросы языкознания, 2005. – № 2. – С. 3-7.
6. Зеленько А.С. Спадщина світового значення: одна з жертв ідеологізації у колишньому радянському мовознавстві (До питання про нове прочитання спадщини М.Я. Марра) // Бахмутський шлях, 1996. – № 1-2. – С. 75-76.
7. Зеленько А.С. З приводу книги Л.В. Алпатова «История одного мифа. Марр и марризм». – М: Наука, 1998. // Бахмутський шлях. – 1998. – №5. – С. 41-47.
8. Зеленько А.С. Проблеми семасіології у філософсько-психологічному осмисленні. Монографія. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 228 с.
9. Луценко Н.А. К вопросу о взаимодействии научных парадигм в лингвистике (О монографии В.Л. Алпатова о Марре и марризме) // Язык, стиль, культура. Сборник научных трудов. – Донецк: ДонГУ, 1992. – С. 34-54.
10. Маковский М.М. «Картина мира» и мифы образов

- (Лингвокультурологические этюды) // Вопросы языкознания, 1992. – №6. – С. 52.
11. Маковский М.М. Язык – миф – культура (Символы жизни и жизнь символов) // Вопросы языкознания. – 1997. – № 1. – С. 73-95.
 12. Маковский М.М. Метаморфози слова (Табуирующие маркеры в индоевропейских языках) // Вопросы языкознания, 1998. – № 4. – С. 151-179.
 13. Мамчич Н.П. Мовознавча спадщина Василя Чапленка. Автореферат дисертації... канд. філол. наук. – Дніпропетровськ, 2002.
 14. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитар. вузов и учащихся лицеев. – 2-е изд., испр. – М.: Аспект Пресе, 2000. – 207 с.
 15. Основные направления исследований психологии мышления в капиталистических странах. – М.: Наука, 1966. – 297 с.
 16. Против вульгаризации и извращения марксизма в языкознании. Сборник статей. Часть вторая. – М: Изд-во АН СССР, 1952. – 500 с.
 17. Раменская М.С. Правда о лысенковщине // Вестник Российской Академии наук, 1993. – Т. 63. – № 9. – С. 852-855.
 18. Романенко А.П. Советская философия языка: Е.Д. Поливанов – Н.Я.Март // Вопросы языкознания, 2001. – № 2. – С. 110-123.
 19. Ротерс Т.Т. Ритмическое развитие личности школьника (анализ взаимодействия физического и эстетического воспитания). – Луганск: ООО «Знания», 1998. – 170 с.
 20. Якобсон Р. Жить и говорить // Язык и бессознательное. – М: «Генезис», 1996. – С. 199-222.

УКРАЇНА У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ СРСР І ФАШИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ

Закінчення Першої світової війни ознаменувалося розпадом багатонаціональних держав-імперій і створенням на власних територіях нових держав. Принципом утворення було визнане міжнародними законами право націй на самовизначення. Та це зіштовхнуло новостворені держави з інтересами тих країн, які були переможцями у війні і які, власне, диктували межі кордонів нових держав на Паризькій мирній конференції. Українська делегація не змогла тоді домогтися успішного розв'язання поставлених нею питань: визнання власної держави з об'єднанням усіх українських земель. Найбільш геополітично від-

даленою частиною від центральної України було Закарпаття. Воно відділялося від всієї України хребтом, історичною відторгненістю та й геостратегічними інтересами великих держав, що обстоювали свої інтереси в Європі.

Як частина ЧСР Закарпатська Україна була особливим предметом уваги міжнародної політики, зокрема зовнішньої політики Німеччини. Вона входила в плани цієї держави, затверджені на нараді у Гітлера ще 5 листопада 1937 року. І розширення німецької території згідно з цим планом мало здійснюватися за рахунок Австрії і Чехословаччини. Щодо Чехословаччини, то тут значилось, що при її захопленні не втручатиметься жодна з великих європейських країн, окрім Румунії та й то після втручання хортиської Угорщини.

До речі, для захоплення чехословацьких земель був розроблений план під назвою «Грюн», який з великою насолодою затвердив Гітлер 30 травня 1938 року. Але його здійснення затримувалося розвитком тодішніх міжнародних подій. У зв'язку з цим він був після Мюнхенської конференції заново переглянутий і скорегований. Із Чехословаччиною, за ним, не передбачалося жодного співробітництва чи напівколоніальної залежності. Ця держава мусила взагалі зникнути з політичної карти Європи. І в цьому мала зіграти велику роль німецька меншина, яка проживала на тогочасній чехословацькій землі. Тодішній німецький режим всіляко підтримував словацьких сепаратистів, як і підтримував торги з Угорщиною за Закарпатську Україну. Автономія словаків була-таки проголошена 4 жовтня 1938 року. Щодо автономії

русів від 8 жовтня 1938 року, то Гітлер реагував на них досить стримано. Саме тоді, розуміючи, що ЧСР перебувала на межі розпаду, уряд вирішив врятувати її, або, принаймні, відтермінувати цей жорсткий факт, шляхом федералізації. І тоді з'явилась автономія Карпатської України. Це викликало жваве обговорення у західній пресі і міжнародних дипломатичних колах. Автономія Закарпатської України розглядалась у них як перший крок до створення сателітної держави – відібрана у Польщі Галичина і з'єднана з усією Радянською Україною. Саме тоді американський посол у Франції Булліт висловив думку про те, що Німеччина має повністю сформований і добре підготовлений український штаб, який згодом візьме під свій контроль владу в Україні й утворить Українську державу під егідою великої Німеччини»¹.

Це викликало занепокоєння польських урядових кіл – Польща почала поліпшувати стосунки з Москвою: посол Ржибовський зустрівся з В. Молотовим і підтвердив чинність всіх договорів Польщі з Радянським Союзом. Такі дії, у свою чергу, викликали охолодження стосунків між Польщею і Німеччиною.

Від проблеми руху про незалежність Закарпатської України Німеччина тоді відсторонилась, а 7 жовтня 1938 року навіть оприлюднила директиви, призначені для своїх закордонних представництв: утримувати дружні стосунки з Прагою, підтримувати угорські претензії щодо Закарпатської України (але шляхом переговорів) із застереженням ставитися до Закарпатської України. Тут же значилось: не активно виступати проти угорсько-польського кордону і не зовсім підтримувати угорсько-польські домагання, зате дотримуватися устояної політики «самовизначення».

На зустріч із міністром Польщі Юзефом Беком Гітлер щодо України висловився з явним скепсисом. І на зауваження Бека про те, що Закарпаття є джерелом напруженості в Україні, Гітлер мимохідь відповів, що повну небезпеку Польща може відчувати лише співпрацюючи з Німеччиною. Це було натяком на поліпшення відносин Польщі з Москвою.

Досить неоднозначно відгукнулася європейська, зокрема, французька преса про можливий гітлерівський характер української державності, а відтак, і про ситуацію в Закарпатській Україні. До неї долучились і в Англії. Так, Ллойд Джордж у розмові з радянським послом І. Майським сказав про те, що «план Гітлера полягає в відторгненні від Польщі української території і приєднання її до Закарпатської України і створення на базі їх двох васальної Української держави»³. Проте Берлін щодо України не мав єдиного плану. Інтереси часто змінювались. Ілюструє це промова Ріббентропа перед німецькими офіцерами від 22 січня 1939 року. Її передали таємними

каналами в ЧСР. Пафосом промови було те, що після розв'язання проблеми з Чехословаччиною, буде вирішення польського питання наприкінці того ж року, а далі в доповіді слідував пункт «Є», весь присвячений проблемі України: «Оскільки українському руху вже дано хід, то слід вдатися на Польщу, але й створити у зв'язку з цим деякі незручності для Росії»

Йшлося також про «Велику Україну», до складу якої входили б населені українцями території Росії і Польщі, разом з чехословацькою Карпатською Україною. У доповіді є розумування, що доля України складна, оскільки Україна протистоятиме Росії і Польщі, а також Румунії. Протриматися їй важко, але зробити це вона зможе лише при тісній співробітництві з Німеччиною. Та це шлях довгий і тривалий. Першим кроком для цього має стати питання «Великої України», а вихідним пунктом у ньому «Карпатська Україна»⁵.

Проект цей не був тоді підтриманий. Перемогу отримала позиція Гітлера про типове завойовування території України.

До речі, створення української держави підтримували начальник Абверу, адмірал Канаріс; радник МЗС Клайст та Розенберг.

Надії на роль «українського П'ємонт» скоро розвіялися, і Угорщина окупувала Закарпатську Україну. А питання про створення васальної української держави унеможливилось у зв'язку із зближенням Німеччини з Москвою і захопленням Німеччиною Польщі.

Такими були факти про проблему «Великої України».

Про те, що однією з причин Другої світової війни була боротьба за Україну свідчать неодноразові публікації І.Борщака. Це яскраво підтверджує і поштова марка, яка, щоправда, не побачила світ. На ній погруддя Гітлера у фас, і під ним красномовний підпис – Україна. Це мало переконати людей світу у тому, що «житниця Європи» (тобто – Україна) завойована рейхом і що німецько-фашистській армії ніщо не загрожує: адже хлібом вона повністю забезпечена за рахунок невичерпних джерел України.

Така німецька поштова марка мала розійтися по всьому світові, і люди довідалися б, що на земній кулі така держава як Україна опинилася під брудним чоботом його вермахту. Причиною, чому Гітлер не пустив в обіг цю поштову марку, був проголошений проводом ОУН (С. Бандерою) Акт про незалежність України. Саме після цього Акту був заарештований уряд Я. Стецька. Замість допомоги німцям у розбитті більшовизму, ОУН вкрилась бойовими групами, які пішли проти нового завойовника. І це була неабияка сила, яка вилилась у велику повстанську армію УПА на чолі з Романом Шухевичем.

І.І. Дейнега, академік АН ВО України

Література:

1. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Лист посла Польщі в США до міністра ЗС Польщі. – Париж. – Нью-Йорк. – Львів, 1993. – С.470.
2. Химинець Р. Закарпатська Україна напередодні Світової війни. Документи німецької закордонної політики 1918-1945 рр., серія «Д», док. 50. – Вашингтон: Д.К.1949. // Альманах УНС на 1989 рік. – Нью-Йорк. – Свобода, 1989. – С.145.
3. Косик В. Там само. Уривок з тексту розмови повноважного представника СРСР у Великобританії з Ллойдом Джорджем. – Париж. – Нью-Йорк. – Львів, 1993. – С.470.
4. Косик В. Там само. Лист народного комісара закордонних справ до повноважного представника СРСР у Франції. – Париж. – Нью-Йорк. – Львів, 1993. – С.472-473.
5. Aufzeichnung im Außenministerium Prag – Enge Januar 1939. In das Abkommen von München 1938. Tschechoslowa – Kusche diplomatische. Dokumente 1937 – 1938. Док. 286. – С.333 – 337.

*Вкотре прощається з
Волинню*

ДОСЛІДЖЕННЯ НА ВЕЛИКОМУ АДРОННОМУ КОЛАЙДЕРІ

ЛНС – найскладніша експериментальна установка, створена людиною. Протягом кількох років вона має вирішити ряд фізичних проблем. Очікується, що дані ЛНС призведуть до бурхливого розвитку фізики елементарних частинок, що позначиться на всій фізиці в цілому. Фізиків цікавить виявлення хіггсівського бозона, хігтеївського механізму порушення симетрії. Вивчення цього механізму, можливо, наштотує вчених на нову теорію нашого світу. Крім того, ставиться завдання пошуку суперсиметрії, вивчення топ-кварків та кварк-глюонної плазми, дослідження фотон-адронних і фотон-фотонних зіткнень.

ЛНС – скорочення від Large Hadron Collider, Великий адронний колайдер. «Великим» його названо через його розміри (його периметр становить приблизно 27 км), «адронним» – тому що він прискорює протони і важкі ядра, які є адронами (тобто частинками, що складаються з кварків), «колайдером» – тому що прискорюються ці частинки в двох пучках, циркулюючих у ньому в протилежних напрямках, і в спеціальних місцях стикаються один з одним.

ЛНС знаходиться на території Швейцарії і Франції, поблизу Женев, в тунелі на глибині близько 100 метрів (раніше в цьому ж тунелі розташовувався електрон-позитронний колайдер LEP). Дослідження на ньому координує ЦЕРН – Європейський центр ядерних досліджень, але реально працюють на ньому десятки тисяч людей з різних країн і організацій.

У ЛНС можна виділити сам прискорювач і кілька детекторів, побудованих навколо точок зіткнення протонів. У самому прискорювачі протони розганяються до енергії 7 тераелектронвольт на один протон, так що повна енергія в системі центру має двох протонів, що стикаються, дорівнює 14 TeV. У кожному з двох зустрічних пучків – багато мільярдів протонів, тому повна енергія, зосереджена в пучку, дуже велика, вона приблизно рівна кінетичній енергії літака, що летить.

Детектори – це окремі експериментальні установки, що за своєю складністю не поступаються самому прискорювальному кільцю. На ЛНС

проводиться одразу кілька експериментів, кожен зі своїм детектором. Два найголовніших – це ATLAS і CMS.

LHC – найскладніша експериментальна установка, коли-небудь створена людиною. Прискорювач і детектори почали будуватися більше 10 років тому: окремі їхні компоненти створювалися і тестувалися у сотнях наукових лабораторіях світу, та й сама зборка прискорювача і детекторів на місці зайняла близько двох років. LHC буде працювати протягом кількох років і повинен буде вирішити ряд поставлених перед ним завдань. Очікується, що дані LHC призведуть до бурхливого розвитку фізики елементарних частинок, що позначиться на всій фізиці в цілому.

У наукових колах зазвичай стверджується, що метою досліджень на адронному колайдері LHC є відкриття та вивчення властивостей бозона Хіггса.

Бозон Хіггса (або Хіггсівський бозон) – елементарна частинка, квант поля Хіггса, яка виникає в Стандартній Моделі внаслідок хіггсівського механізму спонтанного порушення електрослабкої симетрії. За будовою хіггсівський бозон є скалярною частинкою, тобто частинкою з нульовим спіном. Постульований Пітером Хіггсом у 1960 р., в рамках Стандартної Моделі бозон Хіггса відповідає за масу елементарних частинок.

При мінімальній реалізації хіггсівського механізму повинен виникати один нейтральний хіггсівський бозон; у розширених моделях спонтанного порушення симетрії може виникнути декілька хіггсівських бозонів різної маси, у тому числі і заряджених.

Планувалося, що запуск колайдера дозволить виявити бозони Хіггса і зімітувати стан Всесвіту через мільярдну частку секунди після Великого вибуху. Спостереження бозона Хіггса може підтвердити прогнози та «недостатні зв'язки» в стандартній моделі фізики, пояснити, в який спосіб інші елементарні частинки отримують такі властивості, як маса. Незважаючи на всю важливість цього завдання, це всього лише один з пунктів досить великої наукової програми LHC.

1. Вивчення хіггсівського механізму

Фізиків цікавить, насправді, не стільки сам хіггсівський бозон, скільки хіггсівський механізм порушення симетрії. Саме вивчення цього механізму, можливо, наштовхне фізиків на нову теорію нашого світу, більш глибоку, ніж стандартна модель.

Хіггсівський бозон – це «частинка-відлуння» порушення механізму симетрії, його просто зручніше за все вивчати саме через відкриття і вивчення хіггсівського бозона. Наукова програма LHC, зрозуміло, не обмежується одним лише виявленням бозона Хіггса, але й включає в себе численні завдання досконалого вивчення його властивостей.

Завдання перевірки хіггсівського механізму можна розподілити на три етапи:

- 1) знаходження частинки, схожої на хіггсівський бозон;
- 2) перевірка факту, що ця частинка має властивості, які теоретично очікуються від бозона;
- 3) з'ясування, узгодження варіантів хіггсівського механізму з експериментальними даними.

Оскільки хіггсівський бозон нестабільний, шукати його потрібно буде за продуктами розпаду. На які частинки розпадається бозон Хіггса – залежить від його маси, а вона, на жаль, поки невідома. Теорія стверджує лише, що цей бозон повинен бути помітно легшим 1 TeV, і, крім того, експерименти на електрон-позитронному колайдері LEP показали, що він важчий 114 GeV. Тому експериментаторам на LHC доведеться шукати вказаний бозон відразу «на всіх фронтах», у діапазоні мас приблизно від 100 до 1000 GeV. Втім, можливо, що нові дані з колайдера Теватрон вкажуть на найбільш імовірне значення маси бозона, що помітно спростить завдання його пошуку на LHC.

У протон-протонних зіткненнях на LHC насправді зіштовхуються не протони цілком, а їх складові частки – партони. Існує кілька передбачуваних механізмів народження хіггсівського бозона, але домінуючим на LHC буде його виникнення в глюон-глюонних зіткненнях.

Хіггсівський бозон має виняткову властивість – чим важче частинка, тим сильніше він до неї «чіпляється». Через це розпадатися він буде переважно на найважчі частинки, передбачені законом збереження енергії. Саме тому картина розпаду хіггсівського бозона залежить від його маси.

Вироблено кілька стратегій пошуку хіггсівського бозона залежно від його маси. Якщо цей бозон легший 140 GeV, то розпадатися він буде в основному на b-кварк-антикваркові пари. Ці кварки породять два андронних потоки, які змішаються з усіма іншими андронами, і знайти сліди бозона Хіггса у цій мішанині буде практично неможливо. Для того, щоб обійти ці

труднощі, передбачаються пошуки рідкісних розпадів хігсівського бозона (наприклад, на два фотони) або вивчення більш складних подій, коли хігсівський бозон народжується разом з іншими важкими частинками.

Якщо маса хігсівського бозона більша 140 GeV, то він буде розпадатися в основному на два W-бозони або на два Z-бозона. У цьому випадку хігсівський бозон буде знайти легше, тому що W- і Z- бозони можуть при розпаді давати електрони і мюони, а їх детектувати і вивчати легко.

Зрозуміло, що факт відкриття якоїсь частинки у відповідному діапазоні ще не означає, що саме це бозон Хігса. Після відкриття частинки необхідно уважно вивчати її властивості. Треба буде перевірити, що у відкритій частинки нульовий електричний заряд, нульовий спін і, найголовніше, що вона дійсно взаємодіє з важкими частинками сильніше, ніж з легкими. Для цього потрібно буде вивчати розпад хігсівського бозона на найрізноманітніші набори частинок і потім порівнювати імовірності цих розпадів з теоретичними.

Для того, щоб оголосити про відкриття частинки, недостатньо побачити її сліди раз чи двічі. Фізики повинні надійно відокремити «хігсівський сигнал» від фону, тобто пересвідчитися, що та ж сама картина розпаду не може бути статистичною флуктуацією сторонніх процесів. А для цього треба набрати достатньо багато подій, схожих на народження і розпад шуканої частинки.

Час, необхідний для набору достатньої статистики, залежить від маси хігсівського бозона. Для легкого бозона фонові процеси сильні, тому потрібно буде близько 2-3 років, щоб знайти достатньо переконливі докази існування хігсівського бозона. Важкий хігсівський бозон шукати простіше, і його можна буде відкрити протягом першого року повноцінної роботи ЛНС. Однак не виключено, що при такому розвитку подій до цього часу хігсівський бозон буде знайдений і на Теватроні.

Все це стосується бозона Хігса стандартної моделі, тобто в найпростішому варіанті хігсівського механізму. Якщо ж у природі реалізується якийсь немінімальний хігсівський механізм, то його пошук може як прискоритися, так і затягнутися.

2. Пошук суперсиметрії

Суперсиметрія – це дуже сильна і глибока теоретична ідея про будову нашого світу. Вона поки що не підтверджена дослідно, але, можливо, ЛНС зможе знайти її прояви.

3. Вивчення топ-кварків

Топ-кварки – найважчі з відомих на сьогодні фундаментальних частинок, причому вони набагато важчі за всі інші кварки. Це наводить фізиків на думку, що топ-кварки можуть відігравати важливу роль у самому процесі порушення електрослабкої симетрії. Крім того, топ-кварки можуть виявитися зручним робочим інструментом для пошуку хігсівського бозона. Все це вимагає уважного вивчення властивостей топ-кварків на ЛНС.

Згідно з останніми результатами Теватрона, маса топ-кварка становить $171,4 \pm 2,1$ ГеВ. Через свою велику масу він досі спостерігався лише на одному прискорювачі – Теватроні (на інших прискорювачах просто не вистачало енергії для його народження). Велика маса топ-кварка цікавить фізиків ще й з таких причин. Масштаб порушення електрослабкої симетрії ~ 246 ГеВ. Мasi всіх інших ферміонів (як лептонів, так і кварків) набагато менші за це значення, а маса топ-кварка – ні. Це все наводить на думку, що топ-кварк може брати дуже активну участь у механізмі порушення електрослабкої симетрії, а не просто бути пасивним «спостерігачем», як інші ферміони. Наприклад, один з немінімальних варіантів хігсівського механізму спирається на конденсат топ-кварк-антикваркових пар. Петлі з віртуальними топ-кварками роблять найбільший внесок у поправки до властивостей хігсівських бозонів (до ефективного потенціалу і до маси бозона Хігса).

Незважаючи на те, що топ-кварк розпадається за рахунок слабкої взаємодії і що такі розпади, зазвичай, протікають повільно, в даному випадку через велику масу топ-кварка цей розпад відбувається на рідкість швидко, помітно швидше типового адронного масштабу часу. За час свого життя вони встигають пролетіти дистанцію порядку $0,1$ фм, і на них не встигають вплинути групи кварків. Отже, топ-кварки народжуються і розпадаються фактично вільними, не встигнувши утворити мезони.

Крім того, топ-кварки цікавлять фізиків не тільки самі по собі, але і як «робочий інструмент» для вивчення хігсівського бозона. Один із найважливіших каналів народження хігсівського бозона на ЛНС – асоціативне разом з топ-кварк-антикварковою парою. Для того, щоб надійно відокремлювати такі події від фону, треба спочатку добре вивчити властивості самих топ-кварків.

4. Вивчення кварк-глюонної плазми

На LHC будуть відбуватися не тільки протон-протонні зіткнення, а й зіткнення ядер свинцю (очікується, що приблизно один місяць на рік дослідження будуть проходити в режимі ядерних зіткнень). При лобовому зіткненні двох ультрарелятивістських ядер на короткий час утворюється і потім розпадається щільний і дуже гарячий клубок ядерної речовини. Розуміння явищ, які при цьому відбуваються (перехід в стан кварк-глюонної плазми і її охолодження) потрібне для побудови більш досконалої теорії сильних взаємодій, що буде корисним як для ядерної фізики, так і для астрофізики.

5. Вивчення фотон-адронних і фотон-фотонних зіткнень

Протони електрично заряджені, тому ультрарелятивістський протон породжує хмару майже реальних фотонів, що летять поруч з протоном. Цей потік фотонів стає ще сильнішим в режимі ядерних зіткнень, через велику щільність електричного заряду ядра. Ці фотони можуть зіткнутися із зустрічним протоном, породжуючи типові фотон-адронні зіткнення, або навіть один з одним.

Стаття написана на основі публікацій в журналах.

Горбачук І.Т., академік АН ВО України;

Андрій Степовий, студент 4-го курсу

Фізико-математичного інституту

НПУ імені М.П. Драгоманова

Література:

1. Дремін.И.М. Физика на Большом адронном коллайдере. // УФН : журнал. – 2009. – Т. 179. – № 6.
2. Иванов Игорь. Столкновение на встречных курсах // Вокруг света: журнал. – июль 2007. – № 7 (2802).
3. CERN. LHC the guide: brochure – 2003. – (60).

УКРАЇНІЗМИ «МАГАБГАРАТИ»

Публікація у пробному номері часопису «Індо-Європа» старої статті М. Красуського «Древность малороссийского языка» (рік написання – 1879) вводить нас у коло проблем, які й сьогодні привертають увагу шанувальників українського слова. Серед них – теза Красуського про те, що «малороссийский (украинский – Ю.Я.) язык не только старше всех славянских, не исключая так называемого старославянского, но и санскритского». Польський вчений заперечував думку, ніби «Славяне отделились от индийцев последние», і стверджував, що: «Напротив, индийцы отделились от нас прежде, чем от греков, литовцев и римлян».

Відомо, що племена аріїв 3,5-4 тисячі років тому кількома хвилями йшли до Індії. Спочатку вони зайняли Пенджаб, потім величезний басейн Гангу, а зрештою, підкорили країни і самі злилися з місцевими племенами. Можливо, одним з найвпливовіших за культурним значенням був приплив наших далеких предків, які з Карпат і Дніпра пішли шукати нового щастя до Гангу. Так само, як у VI ст. н. е. слов'янські племена, що жили в басейні Дністра і Бугу, вирушили на Балкани. Це вони назвали Адріатичне море Ядран (згадаймо болгарську р. Янтра, українську р. Ятрань).

Індоарії залишили після себе чудові літературні пам'ятки, які називаються відами (ведами). Можна легко порівняти це слово з українським «відати», санскритським «від», тобто «знати». І в цьому не буде помилки: найдавніший філософсько-поетичний твір Індії називається «Рігведа», тобто «Веда гімнів».

Творці почували себе сильними, молодими дітьми землі, які прагнули стати її щасливими господарями. Вони не відділяли себе від космосу, сонця, зірок. Це була частка їхнього світу – незамінна і невід'ємна основа життя.

В одному з гімнів вони зверталися до світової зорі (цитую за перекладом незабутнього Павла Ріттера):

*На сході перше світло знову сходить
Із темряви, усталює порядок.
Хай променями зорі, доньки неба,
Тепер шляхи висвітлюють для людства!..
Вони всі йдуть однаково зі сходу,
Поширюючись скрізь з одного місця,
Прокинувшись там, де закон панує,*

*Йдуть лавами богині, як корови...
Вони однакові разом виходять,
Забарвлені одноманітно зорі,
Потвору чорну тінями ясними
Вони – блискучі, чисті – покривають.
Дітей без ліку дайте нам, богині,
Небесні дочки, дайте нам багатство!
Прокинувшись у захисті безпечнім,
Батьками станемо синів хоробрих!
Пожертву даючи, до вас звертаюся,
Блискучі доньки неба, й закликаю:
Славетними зробіть нас серед людства!
Нам це дадуть Боги, Земля та Небо.*

Так, творці від, поети пастуших племен, і справді були дітьми землі. Вони навіть богинь порівнювали зі своїм найбільшим багатством – коровами, які давали їжу людям. Мені хотілося б якось продовжити «Українсько-санскритський лексикон», упорядкований часописом «Іє». Тим більше, що я кілька разів побував у Індії, написав книгу «Дорогами Індії» (1978), яка частково була перекладена мовами гінді та бенгалі, а також опублікована у журналі «Звезда Востока» (Ташкент).

Перебуваючи в Індії, у лісистій місцині, там, де 2500 років тому принц Гаутама (майбутній Будда Просвітлений) виступив перед своїми учнями з першими розділами майбутнього вчення, звернув увагу ось на що. Місцина ця називається Сарнатх, і я запитав:

- Чи не від породи дрібного оленя-сарни походить ця назва?
- Саме так! – відповіли мені індуси. – Сарнатх – це Оленячий парк.

Саме Сарнатх, не від «серна» (російське), а від «сарна»! Згадаймо українське місто Сарни, що розкинулося серед лісів. Звідти до Гангу тисячі й тисячі кілометрів, гірські хребти й пустелі, а слово єдине, спільне з мовою Стародавньої Індії – санскритом.

Мову «Рігведи» називають ведичним санскритом. Наприкінці свого розвитку вона перетворилася на санскрит класичний. Слова з його складу, що означають близьких родичів, а також найважливіші корені слів є спільними для різних відгалужень індоєвропейської мовної сім'ї.

Наприкінці ведичного періоду були створені основи філософської концепції індуїзму – упанішади, а також перші варіанти індійського епосу – епічні поеми «Магабгарата» і «Рамаєна».

У ведичній літературі віднаходимо чимало відомостей про індійське суспільство тих часів. На чолі племені стояв раджа, який спирався на авторитет народних зборів, на раду мудрих. Йому допомагав порадами жрець, який виконував священні обряди, замовляв оди злих сил, хвороб. Основою господарського життя була сільська община, яка теж потребувала уваги. Отже, *раджа* – це той, хто, дбаючи про своє плем'я, повинен був радитись і давати поради.

...У Калькутті я познайомився з відомим бенгальським поетом Таруном Саньялом (до речі, він переклав мовою бенгалі поему Т. Г. Шевченка «Катерина»). У вільну від зустрічей годину попросив його прочитати вголос мовою санскриту деякі сторінки славнозвісної поеми Індії «Магабгарата». Навіть на слух було чути знайомі слова – дуже схожі на слов'янські або й на чисто українські. Я записав їх собі на згадку. Приміром, бог вогню – Агні (сучасне бенгальське *вогонь* – це *огні*). Бог підземного царства, небіжчиків – Яма, бог вітру – Ваю. Шива – це бог, який руйнує старе, спалюючи його у космічному полум'ї і вітаючи бубоном нове життя. Ми знаємо, що слов'янська приголосна «с» часом у санскриті звучить як «ш». Отже, можна припустити: Шива – це Сива чи Сивий.

Для нас надзвичайно цікаво: коли велемудрий Шива виступає в іпостасі Великого Бога, його зображують із тризубом у руці.

У «Магабгараті» зустрічається назва гори в Індії – Шветагірі, тобто Світла, або Біла гора. Найбільш улюблений кінь бога Вішну – це Сугрива, тобто Прекрасногровий. Слово *грива* тут навіть не зазнало змін.

Схожі з українськими деякі санскритські назви пір року: весна – васанта, зима – хіма. Хмільні напої – це п'яна (українське – п'яний, п'яниця). Підкуп – дана (тобто данина).

А от назви частин людського тіла: нігті – накха; рука – пані (сучасне панувати – тобто тримати міцно владу в руці); нога – п'яда (згадаймо – п'ята, п'ядь). Символ влади тризуб – це чола-пані (так і чується: чоло + рука, тобто те, що високо тримається у руці).

Санскритський іменник *тваштрі* – це творець, будівельник. А третє небо, яке ототожнюється з раєм, санскритом – *трідіва*. Древнє індійське вчення про торгівлю зветься *варта*. Порівняймо це слово з українськими *вартість*, *вартісний*. Можемо звернутись і до дієслів. Приміром, санскритське упаврта – це *повертатись*. Українське дієслово *відняли* санскритом звучить як *ададіран* (одірали!). А сміючись – *смаян*.

Згадаймо українське слово *спрага*. Санскритське «спріга» – це прагнен-

ня до багатства, до задоволення потреб. Ще приклади: шкіра – це *твак*; згадаймо твар(обличчя). Темінь – *тамас*...

... Мені б не хотілося заздалегідь широко повідомляти про майбутні на укові обґрунтування й висновки групи археологів, істориків, знавців прадавньої культури України. Хочу лише підняти краєчок завіси над варіантом гіпотези (зрозуміло, нерозкриваючи масштабу і параметрів великої роботи ентузіастів). Можливо, знайде своєвагоме підтвердження те, що древня культура кінця IV тисячоліття у районі Уманщини мала свою цікаву особливість. Давні мешканці землі української будували селища, які мали сакральне значення. Ці селища існували визначену кількість років, а потім їх спалювали. І будували наступні культові селища.

До речі, якщо перше селище мало форму кола, то наступне – овалу. Отак і продовжувалося в просторі і часі: коло – овал, і знову коло-овал. Коли ж згадати, що у відах говориться про вогненні кроки по землі бога Шиви (Сивого), який ішов, спираючись, як володар, на палицю-тризуб, то припустимо таке: слід його вогненного кроку – овал, а священного тризуба – коло...

... Одного вечора із поетом Таруном Саньялом ми поверталися з берега Бенгальської затоки до Калькутти. Раптово підкралася темна ніч. Працівник консульства попрохав мене ввімкнути у машині радіоприймач... Але на всіх діапазонах панувала тиша.

– Тут зона повного радіомовчання, – пояснив він. – Одна із загадок природи.

А над нами сяяли великі зорі, які доброзичливо слали з високості яскраве світло...

Назустріч у темряві тихо йшли селяни з перевеслами на плечах – несли рисові снопи. І дорогу собі вони освітлювали саморобними гнотиками. Рясно горіли бенгальські «огні».

І я подумав: колись, багато тисяч літ тому, під цими зорями так само вночі йшли з поля наші далекі пращури, які принесли в ці краї своє бачення світу і назавжди злилися зі світом Древньої Індії. Матеріальні сліди їхнього перебування важко розшукати. Але звучить мова, несподівано чуєш знайомі слова – і серце знову ожива...

Калькутта-Київ.

Ю. Ф. Ярмиш

академік АН ВО України

ЖУРНАЛІСТИ ЗВІТУЮТЬСЯ

Відділення масової комунікації (академік-секретар – проф. В.І. Шпак, учений секретар – проф. Ф.Ю. Ярмиш) активно проводять політику реалізації Болонського процесу, інтеграції в європейську систему журналістських наукових шкіл і координації університетської підготовки журналістських кадрів.

6 червня 2011 року в День журналіста незалежної України золотими медалями «Незалежність» були нагороджені президент АН ВО України, проф. М.І. Дубина й академік відділення масової комунікації, професор М.С. Тимошик.

Продовжується творча співпраця академіків з журналами Інституту журналістики – «Українське журналісткознавство», «Інформаційне суспільство», «Образ», «Стиль і текст», з виданням кафедри радіомовлення і телебачення Львівського національного університету імені Івана Франка «Теле- та радіожурналістика».

14 червня 2011 року у Львівському університеті відзначено 60-річчя академіка І.В. Крупського – доктора історичних наук, професора кафедри радіомовлення і телебачення, видано збірник наукових праць «Теле- та радіожурналістика».

У квітні 2011 року в національному університеті імені Тараса Шевченка відзначено 40-річчя діяльності кафедри телебачення і радіомовлення. Завідувач кафедрою – доктор філологічних наук, професор, академік О.Я. Гоян на радіо і телеканалах України широко висвітлював наукові, творчі здобутки кафедри, діяльність Академії наук вищої освіти України.

Академіки відділення масової комунікації беруть участь у наукових конференціях, симпозіумах, у круглих столах в Україні і за кордоном.

У січні 2011 року в КНПУ ім. М.П. Драгоманова проведено Всеукраїнську науково-методологічну конференцію «Філософія серця Памфіла Юркевича» (відповідальний академік В.О. Жадько).

У березні 2011 року в КНУ ім. Тараса Шевченка проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Мова, суспільство, журналістика» (відповідальний – академік В.В. Різун).

У травні 2011 року в Інституті журналістики в час традиційного Тижня

«Журналістська весна» проведено круглий стіл «Молода журналістська зміна» (відповідальний – академік Ю.Ф. Ярмаш).

Відділення масової комунікації активно готує до видання:

- енциклопедію «Книгознавство» (академіки В.О. Жадько, В.І. Шпак);
- навчально-методичний посібник «Історія української журналістики ХХ ст.» (упорядник – академік О.В. Богуславський, м. Запоріжжя);
- підручник «Основи журналістики» (автор-академік В.В. Лизанчук, м. Львів).

Видано літературний портрет «Юрій Ярмаш» (автор – член НСПУ О.Д. Бакуменко, видавництво «Альтерпрес», 2011 рік, 82 стор.)

***В.І. Шпак, академік-секретар
Відділення масової комунікації;
Ю.Ф. Ярмаш, учений секретар
Відділення масової комунікації***

Із зустрічей з харківськими вченими

«ЛЕГЕНДАРНЫЙ СЕВАСТОПОЛЬ – НЕПРИСТУПНЫЙ ДЛЯ ВРАГОВ»

Якщо повністю погодитись з цим рядком відомої пісні, то можна зняти всі знаки запитання з історії міста. Легендарний? Так, легендарний. Отже, треба спиратись на легенди, а не на факти. І за тими офіційними легендами Севастополь і справді «неприступний для врагов» і ще він (це відомо всім) – «город русских моряков». От тільки невідомо, чому у центрі цього міста стоїть пам'ятник українському матросові Петру Кішці.

Енциклопедична довідка:

«Кішка (Кошка) Петро Маркович (1828, с. Ометинці, тепер Немирівського р-ну Вінницької обл. -13(25). 11.1882) – матрос, герой Севастопольської оборони 1854-1855. Народився в сім'ї кріпака. Поміщик, за підозривши К. у зв'язках з учасниками селянського повстання на Поділлі, віддав його в матроси. К. служив на Чорноморському флоті. Під час оборони Севастополя виявив виняткові мужність і героїзм, винахідливість у бою. К. споруджено пам'ятник у Севастополі та на батьківщині».

Звідки ж взявся «город русских моряков»? Звернемося до «Української радянської енциклопедії», т. 10., 1982 р.:

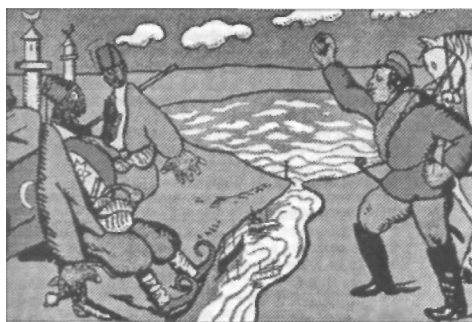
«Севастополь – місто респ. підпорядкування Кримської обл. УРСР. Розташоване на березі Чорного м., на пд.-зх. узбережжі Кримського п-ова, мор. порт, залізнична станція. 321 тис. ж. Засн. 1783 р. після включення Криму до складу Росії, як військ.-морськ. оборонний пункт Ахтіар. У 1784 р. порт і фортеця названі Севастополем.

Тут варто звернути увагу на два моменти, перший: Севастополь – місто республіканського підпорядкування, а не всесоюзного, як на тому наголошують московські політики і Державна дума Російської Федерації. Другий: Севастополь виник не на рівному місці. Крім Ахтіара, на той час існувала й Балаклава, яка нині є одним з районів Севастополя.

То як же це місто стало «городом русских моряков»? Як і Крим у цілому. Перетворення півострова в «исконно русскую землю» за свідченням істориків відбувалося так: Після захоплення росіянами Криму якийсь час ще зберігалася, хоч і номінальна, влада ханського уряду. «Для всього ж ханства, – відзначає історик Н. Рєпников (див. «Историко-ар-

хеологические памятники Южного берега Крыма», 1935), – почалася епоха активного провокаційного втручання уряду Катерини II в його внутрішні справи з метою дезорганізації, політичного й господарського послаблення, загострення класових протиріч, що його роздирали, і кризи для використання цих чвар у своїх російських великодержавних цілях, для підготовки повного захоплення Криму царсько-феодальною Росією. У ланцюзі цієї грандіозної провокації однією з суттєвих ланок було у 1778-79 рр. насильницьке виведення російськими окупаційними військами всіх кримських греків, підданих хана, з Криму у російське Приазов'я з метою послаблення ханства, позбавлення його значної частини трудового виробничого населення. Класова верхівка цих кримських греків на чолі з митрополитом Ігнатієм була підкуплена урядом Катерини II грішми й обіцянками пільг та привілеїв на експлуатацію, а трудові селянські маси були піддані насильницькому виселенню з віками насиджених місць, незважаючи на їх повне небажання бути «врятованими» єдиновірчим царизмом від «гніту і утисків» мусульманського ханства, тобто міняти слабого експлуататора на сильного. Це виселення було катастрофою і для самих виселених трудящих греків, і для всього ханства, було воно і тупоумною короткозорістю навіть з погляду власних великодержавних інтересів царизму. Із сіл Південного берега було виселено близько 2 000 греків. За наслідками цієї операції деякі села зовсім обезлюділи і потім зникли, наприклад, Ласпі, Массандра, Магарач, залишивши лише сліди руїн, помітні і досі. Багато греків рятувалось від «любвеобильного» царського «спасения» тим, що приймали мусульманство і залишались у Криму.

У 1783 р. Південний берег разом з усім Кримським ханством був захоплений царською Росією. Почалася нестримна колонізаторська політика царського уряду, роздача земель російським поміщикам, посилення експлуатації біднішого татарського селянства своїми помі-

щиками-мурзаками, обезземелення татарських селян, безмежна експлуатація їх новими російськими поміщиками. Цей класовий гніт, що посилювався разом з оскаженим свавіллям царського чиновництва над беззахисним і таким, що нічого не розуміло в російських «порядках», трудовим населенням призвели як у всьому Криму, так і на ПБК до масової стихійної втечі до Туреччини... Таких виселень було кілька».

Як бачимо, наприкінці XVIII століття Крим став своєрідним депортаційним полігоном. Депортація місцевого населення велася постійно протягом століть, аж поки не досягла свого огидного піку у 1944 році. Що ж стосується демографічного вакууму, то царський, а пізніше – радянський уряди заповнювали його шляхом масових переселень російськомовного населення на півострів аж доти, доки Крим взагалі, і Севастополь зокрема, не перетворилися у справжню «исконно русскую землю».

І таким гидотним історичним минулим сьогоднішня Росія не тільки вихваляється, але й намагається на цьому минулому вибудовувати свої територіальні претензії до України.

Тепер про те, наскільки «город русских моряков» був «непрístupним для врагов».

Немає сенсу розповідати про загальновідомі події часів Кримської війни (1855-1856 рр.) та Другої світової, коли Севастополь опинився в оточенні ворожих військ і тривалий час витримував їх удари. Героїзм захисників цього міста – явище незаперечне. Можна додати тільки невеличкий штрих: захисників-українців було у всіх випадках не менше, ніж росіян. Брали участь у цих подіях і представники інших національностей. Такий розклад пояснюється, перш за все, системою комплектації армії та Чорноморського флоту Росії.

То чим закінчувались врешті-решт оборонні дії військ, замкнених в «непрístupной твердине»?

1830 рік. Вибухнуло повстання солдатів і матросів, невдоволених введенням карантину у зв'язку з епідемією чуми. Повсталі захопили владу у місті і 5 днів утримували його в своїх руках. 7 червня урядові війська здобули Севастополь, 7 повстанців було страчено, кількох прогнано крізь стрій, а потім вислано на каторгу і в арештантські роти.

1855-56 рр. В часи Кримської війни Севастополь був оточений союз-

никами (Англія, Франція, Туреччина, Сардинія). Після тривалої облоги і поразки російських військ у битві на Чорній річці, місто було залишене оборонцями без жодного пострілу.

1905 р. У листопаді відбулося повстання солдатів, матросів севастопольського гарнізону, а також робітників місцевих заводів та майстерень. До повсталих приєдналися команди деяких кораблів Чорноморського флоту (13 одиниць).

За п'ять днів місто було здобуто, повстання придушено. 300 чоловік засуджено військовим судом, 1000 покарано без суду. Ватажків повстання на чолі з лейтенантом Шмідтом розстріляно.

1942 р. Тут теж можна було б обмежитись коротенькою довідкою, бо про оборону Севастополя в роки Другої світової війни написані гори історичної, мемуарної, художньої літератури. Та от що впадає в око: про саму оборону – море фактів, про здачу міста – одна коротенька фраза, яка буквально кочує з монографії у монографію, зі статті у статтю. Звучить вона в узагальненому вигляді так: «За наказом ставки (Верховного головнокомандувача) 4 липня 1942 року радянські війська залишили Севастополь». Оце і все. Як правило, автори ухиляються від живописання подробиць цього «залишення». Інколи, правда, зустрічаються плутані повідомлення про те, що одна частина севастопольського гарнізону була евакуйована, інша – пробилася у гори до партизанів. На жаль, у джерелах підтвердження цьому ви не знайдете.

То що ж сталося з оборонцями міста, «неприступного для врагов»? Скористаймося майже єдиним об'єктивним джерелом – документальною повістю письменника і військового історика Володимира Нерпова «Полководець». Ось як він описує останні години оборони Севастополя (подається зі скороченнями):

«30 червня на об'єднаному засіданні Військових рад Чорноморського флоту і Приморської армії віце-адмірал Октябрський прочитав телеграму з Москви, в якій дозволялось залишити Севастополь, зважаючи на те, що вичерпані всі можливості для його оборони. Було прийняте рішення вивести із Севастополя хоч би кількасот чоловік командного складу. Для керівництва військами, які ще ведуть бої, залишався генерал П. Г. Новиков. (Доля цього генерала не відома – Л. С.).

Далі я передаю слово полковнику запасу Безгінову.

Ми зупинились на висоті. Петров (командувач Приморською армією – Л. С.) послухав бій, голова його смикалась. Сідайте, будемо писати наказ.

Я сів, розгорнув планшетку, приготував папір.

Пишіть. «Наказ. Противник оволодів Севастополем. Наказую: командиру Сто дев'ятої стрілецької дивізії, генерал-майору Новикову очолити залишки частин і битися до останньої можливості. Після чого бійцям і командирам пробиватись у гори до партизанів». – Петров довго мовчав. Більше нічого до наказу не додав. – Ідіть віддрукуйте, о вісімнадцятій нуль-нуль буде скликано нараду, вручимо командирам дивізій.

Так я записав останній в обороні Севастополя наказ Петрова. Я віддрукував наказ, підписали його командарм Петров, член Військової ради Чухнов, начальник штабу Крилов. Наказ роздали командирам. Одразу були видані перепустки: кому на літак, кому на підводного човна. Вилетіти міг мало хто, було всього кілька літаків. Кораблів не було. Командування флоту не вважало за потрібне посилати кораблі, оскільки панування противника у повітрі було повне...

О 2-ій годині ночі 1 липня Петров з членами Військової ради Чухновим і Кузнецовим, начальником штабу Криловим, своїм заступником Моргуновим, сином Юрієм та іншими працівниками управління армії пішли на підводний човен.

Коли вийшли з підземного ходу, їх зустріло ясне нічне небо з яскравим місяцем, золотою доріжкою на морі. Неподалік чулась рушнично-кулеметна стрілянина, – це дивізія Новикова билась на останньому рубежі.

На березі моря мовчки стояли командири і червоноармійці. Вони повільно сторонились, даючи дорогу старшим по званню. У Петрова частіше, ніж звичайно, смикалась голова. Він дивився собі під ноги, очевидячки, боявся пізнати серед тих, що розступались, добре знайомих йому людей. Він ні з ким не заговорив. Пройшов, як по вуглинах. Погляди людей були зараз страшніші від вогню кулеметів і автоматів...

Буксир знаходився метрів за чотири від підводного човна, хвилі гойдали і човен, і буксир. Крилов був ще слабким після поранення і не міг перескочити на підводного човна. Моряки швидко дали раду – розстелили шинель, поклали Крилова, розгойдали і перекинули на човен...

Юра стрибнув і ледве не зірвався у воду, та встиг ухопитись за поруч-

ні. Йому допомогли вибратись нагору. Човен одразу ж почав готуватись до занурення. У ньому виявилось 63 чоловіки!»

Правда, адмірал Октябрський телеграфував Сталіну у Москву, називаючи іншу цифру:

«Разом зі мною у ніч на 1 липня на всіх засобах, які були, із Севастополя вивезено близько 600 чоловік керівного складу армії, флоту і цивільних організацій».

Так закінчилась евакуація. Частина начальства вислизнула з вогненного кільця, а десятки тисяч рядових бійців і матросів залишились вмирати... Почалася агонія. Мені розповідав учасник оборони Михайло Нетреба, оспіваний Леонідом Соболевим у відомому оповіданні «Батальйон чотирьох» (збірка «Морська душа»), про ті кілька днів після втечі начальства, та в мене не вистачає слів, щоб передати його розповідь. Позбавлені керівництва, управління, боєприпасів, продовольства війська перетворились на гарматне м'ясо. Так, вони відстрілювались. А потім німці відстрілювали їх. Тяжкопоранених – добивали. Легкопоранених брали в полон. Сам Нетреба пройшов крізь всі жахи німецьких, а пізніше радянських концтаборів і чудом вижив. Десять у шістдесятих роках дітлахи викопали з піску на херсонському пляжі почорнілий від крові орден Леніна. То був орден, яким нагородили Михайла ще за бої під Одесою... Гадаю, що коментувати вищенаведені факти немає ніякого сенсу. Як казали римляни: Sapiienti Sat (розумному – досить).

Леонід Сотник

КРИЗА ОСВІТИ УКРАЇНИ

Сучасна школа: на роздоріжжі чи в глухому куті?

Реформи, які періодично обіцяють високопоставлені чиновники від освіти, майже завжди лише декларовані, підпадають під критерій кількості (балів за знання учнів, терміну навчання в школі тощо) і не спрямовані на підвищення ефективності та якості навчання.

Ось і нині Міністерство освіти і науки України на чолі з Д. Табачником без ґрунтового обговорення з представниками громадськості поспіхом приймає ухвали, накази про чергові кількісні підходи до змін у системі освіти: скорочення шкіл у сільській місцевості (що

сприятиме подальшому занепаду села), звуження сфери застосування української державної мови в навчальних закладах та ін. У таких ненормальних умовах хіба можна виховувати в дітей і молоді любов, пошану до державної мови, глибоку моральність, культуру і духовність, які найкраще засвоюються рідною мовою?

Нині у галузі освіти склалася парадоксальна ситуація. З одного боку, – вітчизняна і зарубіжна педагогічна наука мають високі теоретичні, методичні, технологічні здобутки, а освітянська практика – широку мережу закладів. З іншого – знецінення в масовій свідомості молоді і дорослих освіти, духовності. Школа дедалі більше втрачає імідж центру української культури, духовності.

*Перший заступник
міністра освіти і науки,
молоді та спорту України
Б. Жебровський*

У сучасній пресі, на жаль, не наводять важливий факт, яким повністю нехтує МОН України. Ще 1919 року в УНР державна комісія, до складу якої входили такі відомі освітні діячі, як І. Огієнко, С. Сірополк, П. Холодний та ін., виробила «Проект єдиної школи в Україні». За ним українська загальноосвітня школа складалася з двох циклів – основної школи і колегії. Основна школа мала два ступені – молодшу і старшу школу (кожна по 4 роки навчання). Курс колегії мав також 4 роки навчання. Важливо, що сама назва – колегія, свідчила про продовження самобутніх традицій вітчизняної середньої школи, адже у XVII – на початку XX ст. в Україні функціонували, наприклад, Переяславський, Харківський, Чернігівський та ін. колегіуми (колегії). Гордістю самобутньої вітчизняної школи була Колегія Павла Галагана (1871 – 1920). Отже, повна середня загальноосвітня школа передбачалася як 12-річна. Досі в розвинених країнах також здебільшого дванадцятирічне навчання. Однак новий міністр від освіти, керуючись якимись іншими мотивами і нехтуючи українськими традиціями, зупинився на 11-річці. Це призведе, безумовно, до відчутних втрат у розвитку підростаючих поколінь.

Чого найбільше потребує сучасна школа?

Із здобуттям незалежності у нас почалося становлення української національної школи. Але з відомих політичних причин, науково невиваженої законодавчої бази, низької компетентності очільників владних структур проголошені реформи гальмувалися.

Велика відповідальність за кризовий стан сучасної школи лежить на НАПН України, яка досі не виробила стратегії розвитку української системи освіти і виховання, не узагальнила вищих здобутків вітчизняної педагогічної науки (наприклад, фундаментальних ідей українських філософів, освітніх діячів, педагогів і психологів П. Юркевича, Д. Чижевського, І. Сікорського, Г. Ващенко, С. Русової, І. Огієнка, С. Сірополька, Я. Чепіги, В. Янева та ін.). Переважній більшості вчителів, вихователів, керівників шкіл невідомі праці вище згаданих вітчизняних науковців.

МОН України і НАПН України роблять дуже мало для підвищення кваліфікації педагогів. Студенти-майбутні педагоги отримують фрагментарні, нерідко поверхові знання з українознавства. А вивчення вітчизнознавства ще з часів К. Ушинського вже вважалося «педагогічною аксіомою».

Сьогодні занедбано суспільно важливий теоретичний і практичний досвід педагогів часів Української революції 1917-1921 рр. про те, якою має бути українська школа. Ще тоді відомий педагог В. Островський писав: «Український народ повинен мати національну школу. З цим усі згодні. Але поняття «національна школа» не всі мислять з однаковим змістом. Для одних національна українська школа така, в якій навчання проводиться українською мовою, для других цього мало, – вони згоджуються визнавати за національну українську школу таку школу, в якій увесь стрій, уклад життя, логіка мислення, світогляд, об'єкти виховання – все це буде відповідати природі українця, цебто в якій буде виховання». (Островський В. Національне виховання // Вільна українська школа, 1918-1919, №3, С. 139). Як бачимо, В. Островський наголошує, що найефективніше здійснює виховання школа, яка враховує і розвиває природу українців, їхній емоціональний дух.

Багатьом учителям, вихователям, керівникам шкіл невідомо, яку саме систему необхідно формувати в учнів. У сучасній науково-педагогічній термінології, переважній частині шкіл, майже не вживають такі фундаментальні поняття, як «ідеологія патріотизму і державотворення», «по-

літична освіта», «політичне виховання», «формування політичних переконань, світогляду». В кілька років тому виданій «Енциклопедії освіти» (К., 2008) відомий науковець М. Михальченко в ґрунтовній статті «Політична освіта» доводить, що система політичного навчання і виховання (крім партійного, яке справедливо забороняється в школах нашим законодавством) має бути в кожній школі.

У розвинених країнах давно існує в середній школі профільне навчання, предмети за вибором дітей. Це рятує учнів від перевантаження, формує чи не головне – інтерес до навчання, потребу в знаннях, майбутній професії. Невідкладне завдання – найближчими роками вирішити цю проблему школи.

У нашій науці і шкільній практиці майже не звертається увага на те, щоб не допускати в навчально-виховному процесі порушення гармонії між вивченням основ наук і мистецтва, не допускати «сухого інтелектуалізму». Забезпечення вивчення в нашій школі на паритетних засадах основ наук і мистецтва (українського, а також національних меншин України і зарубіжного) створює умови для радості пізнання, справді всебічного розвитку особистості.

Національне виховання у школі – порятунок від бездуховності

Аналіз науково-методичної літератури, досвіду роботи багатьох шкіл свідчить, що вчителі майже не вживають (а отже, і не реалізують їхній зміст) такі науково обґрунтовані терміни, як «українська педагогіка», «національне виховання», «український характер», «українські виховні ідеали» та ін.

Видатний педагог, несправедливо понині замовчуваний, українець за походженням В.М. Сорока-Росинський писав, що школа – «це не розсадник майбутніх космополітичних людей». Він підкреслював, що національна школа «центром свого виховного впливу робить не інтелект, а волю виховуваного, силу його устремління, здатність боротися за своє «я» і творчо виявити свою особистість. Національний інстинкт, правильно культивований і розроблений школою, зможе спрямувати всі особисті, егоїстичні й індивідуальні прагнення туди, куди спрямовується і власна його енергія, яка виходить із глибокого несвідомого джерела – із волі народу – до блага нації. А цим національне виховання перетворюється в моральне, бо тут

нація стає не абстрактним поняттям і не сліпою, стихійною інстинктивністю, а живою конкретною метою, свідомим тяжінням, яке здатне підкорити собі всі егоїстичні почуття і прагнення та спрямувати інтерес, увагу, активність – всю силу душі до блага народу, як вищої етичної цінності» (Сорока-Росинский В.Н. Педагогические сочинения / Сост. А.Т. Губко. – М.: Педагогика, 1991. – С.120).

Національне виховання – найпотужніший засіб, а то й порятунок від егоїзму, користолюбства, гордині та марнославства. На жаль, сучасне національне виховання здійснюється на низькому рівні.

Не можна розраховувати на успіхи в реформуванні школи, якщо не поставити на твердий науковий ґрунт вивчення учнями рідної, української державної та іноземних мов. Нині триває науково необґрунтована практика вивчення дітьми з ранніх років, першого і другого класів, іноземних мов. Це суперечить положенням Я. Коменського, Й. Гумбольдта, А. Дістервега, К. Ушинського, О. Потебні, Г. Ващенко, С. Русової, І. Огієнка та ін. видатних науковців про недоцільність, шкідливість для розвитку дітей вивчення у початковій школі іноземних мов. Чим більше людина знає мов, тим краще. Це – аксіома. Але дошкільні роки і час навчання у початковій школі – це сензитивний період для виховання в дітей любові до материнської мови, рідного народу, своєї Батьківщини, її історії, культури та духовності. А будь-яка інша мова є носієм способу мислення, патріотизму, культури та історії іншого народу. Щоб українські діти успішно розвивалися, виростили синами і доньками свого народу, треба вивчати інші мови, як радили видатні педагоги, лише з 7-8-ми років чи з 10-12-ти років (залежно від природних здібностей). Добре, що в тижневику «Українське слово» (за 26 серпня – 1 вересня 2009 р., С. 10, 11 і 13) надруковано статтю «Практично реалізувати наукові засади мовної освіти» М. Дубини, О. Вишневецького, П. Панченка, Ю. Руденка та ін. (всього 8 авторів – докторів філософських, філологічних, педагогічних і психологічних наук, академіків). У ній розкрито положення видатних вітчизняних і зарубіжних науковців про недоцільність, шкідливість для нормального розвитку дітей вивчення кількох мов у зазначений віковий період. Тому іноземні мови треба вивчати, але лише в середніх і старших класах. Вивчення кількох мов у ранньому віці і в початковій школі призводить до притлумлення національної ідентичності, появи егоїстів, людей-космополітів «людей-хижаків» (Й. Песталоцці).

Особливої шкоди розвитку мільйонам українських дітей завдає змішування ними з раннього віку рідної та російської мов. Ця проблема, яку чомусь не помічають ні МОН України, ні НАПН України, заслуговує глибокого дослідження, і його результати треба обов'язково врахувати під час реформування сучасної школи.

Та чи не найголовнішим у національному вихованні є виховання дітей та молоді на ідеалах українського народу. Кожному учневі, з першого року навчання, мають світити, як незгасні зорі, ідеали людини-українця (а не ідеали радянської людини, більшовика, комуніста, навіть чекіста, як це у «Педагогічній поемі» стверджує А. Макаренко). Адже ще М.П. Драгоманов наголошував: «Ознаки націй, як і індивідуумів, можуть бути більш чи менше симпатичні, але знову-таки сам ідеал людини ми складаємо тільки абстрагуючи найбільш симпатичні ознаки індивідуумів і націй, а отже, прагнучи до того, щоб розвивати індивідууми і націю до ідеалу людини, ми повинні відштовхуватися від існуючих індивідуальних і національних ознак, інакше виховання перетворюється саме у втискування живих «людей в форму пустого ідола», яке не може принести їм нічого, крім страждання». (Драгоманов М. П. Що таке українофільство? // Вибране. – К.: «Либідь», 1991. – С. 448). Подібні глибокодумні настанови М.П. Драгоманова, як і інших видатних науковців про українську духовність, національну психологію, національний характер і національний світогляд сучасному вчителю здебільшого невідомі (часто – не з його вини).

Тому нині у багатьох школах широко реалізується козацька педагогіка, завдяки якій учні оволодівають кращими рисами улюблених народних героїв – козаків, лицарів шляхетного духу, національно-державотворчої енергії. Нам потрібні козацькі ліцеї, школи з творчо оновленими козацько-лицарськими навчально-виховними традиціями, а не кадетські класи і кадетські школи-інтернати, які штучно переносять із сусідньої держави і які не відповідають українській ментальності, нашій національній системі освіти та виховання.

Доля сучасної школи залежить не тільки від розпоряджень і наказів згори, а, насамперед, від совісті, українського патріотизму, рівня наукової підготовки кожного вчителя, педагогічного колективу школи.

Ю.Д. Руденко,
академік АН ВО України

ОБГОВОРЮЄМО ПІДРУЧНИКИ

Серед науковців-істориків шириться думка, що Національна революція 1917–1920-хх рр. не знайшла свого відображення у нових підручниках з історії України. Цей матеріал вилучений з підручника, ніби такої події – як створення Української держави в 1917–1920 рр., – взагалі не було і червона Росія ніколи не виступала проти Центральної Ради як правлячого органу УНР.

Відділення історії АН ВО України, куди входять кращі кадри країни з історичних наук обговорило це питання і дійшло висновку, що цей матеріал слід підготувати Відділенню – це буде найоб'єктивніше.

На засіданні Президії АН ВО України від 22 квітня 2011 р. детально обговорено питання історії України на сторінках шкільних та вишівських підручників. З доповідями виступили академіки А.А. Булда та І.І.Дейнега.

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВІДБОРУ І СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ ПІДРУЧНИКА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

За цей час підручники з історії відійшли від зайвої полемічності і публіцистичності підручників першої половини 90-х років, помітно підвищився і дидактичний рівень навчальної літератури. При цьому, як й раніше, у деяких підручниках можна зустріти монолог автора і однозначний погляд на історичні події. Проте такий варіант побудови підручника з історії не є сьогодні єдиною можливістю. Більшість європейських підручників з історії, особливо англійські та французькі, пропонують багатоаспектні підходи до історії. Авторський текст в них може займати лише третину обсягу підручника, решта місця відводиться текстам джерел, ілюстраціям, різноманітному методичному апарату. Такий підручник вже не є книгою для читання, це книга для роботи. Він має забезпечувати розвиток, активність і творчість учнів, бути академічно і педагогічно сучасним, багатоперспективним. Тому окрім основного набору фактів, понять і дат він повинен містити й різноманітні додаткові матеріали, а також пропонувати різноманітні шляхи їх використання.

Думка про те, що підручник має відповідати потребам часу, є цілком очевидною. І не дарма у вступі деякі автори часто стверджують, що їхня книга є підручником нового покоління і представляє «нове бачення» історичного процесу. Насправді інколи такого бачення в підручнику немає, а наявний авторський суб'єктивізм у тлумаченні окремих фактів, подій та явищ. Різноманітні

видом так званого «нового бачення», на жаль, є й намагання окремих авторів догодити чинній владі або певним провладним політичним силам. Тому ті чи інші події кваліфікуються ними як доленосні, революційні й т. п.

Особливе місце в процесі оновлення змісту історичної освіти посідає проблематика ХХ ст. Сучасні підручники оцінюють у більшості випадків зважено події та осіб цього історичного періоду. Однак традиційно у підручниках з історії ХХ століття переважає висвітлення політичної історії, мова в них іде, насамперед, про історію держави, владу. Це цілком зрозуміло, зважаючи на різноманітність і складність політичного життя останнього століття.

Останнім часом підручники з історії України зарясніли революціями. Розпад СРСР деякими істориками висвітлюється не як криза радянської тоталітарної системи, а як чергова українська революція, а згодом в оновленому українському суспільстві йдеться вже про нову революцію (правда, тільки у свідомості суспільства), але свідомість – це сфера психології, а не політичної історії. Складається враження, що відбувається змагання зі збільшення кількості революцій в історії України. Сумнівно, що такий шлях в оновленій історії є продуктивним. Мова йде не тільки про нестачу виваженості у висвітленні історичних подій, а й про головну функцію підручника – соціалізацію учнів. У цьому контексті постає питання: чи бажаємо ми налаштувати школяра на майбутні революції?

Цілком очевидним є те, що сьогодні в Україні розбудовується суспільство з ринковою економікою (у недалекому минулому історики характеризували його як капіталістичне). Саме тому важливо визначитися з науково-змістовою концепцією підручників з історії, відповідно до якої треба висвітлювати історичні події. Виходячи з реалій сьогодення, доцільно вводити у сучасні підручники сюжети про приватну власність, фінансову й торговельну діяльність, успішні історії підприємців і олігархів, тобто історичні сюжети, на які не було попиту в суспільстві попередніх поколінь.

Іншим важливим моментом у відборі й структуруванні змісту є ідея державності. Сучасний підручник має формувати у школярів позитивне ставлення до держави (навіть якщо там були складні моменти). Українська державність існувала завжди, з моменту її виникнення, але в різних формах, зокрема у латентній. І носієм цієї ідеї був народ (населення України). Цей аспект необхідно враховувати авторам навчальних програм з історії України, а отже – й авторам підручників та посібників.

Нині відбуваються гострі дискусії про доцільність вивчення у шкільному курсі історії ООН, УПА, дисидентів та інших опозиційних рухів. Вклю-

чення до підручника матеріалів з історії національного руху Опору ми вважали доцільним не з міркувань симпатії чи антипатії до нього, а з позицій пошуку шляхів розбудови української державності.

Слід зазначити також, що сьогодні бажано взагалі відходити від посиленої уваги до політичної історії, а прагнути до збалансованого викладу минулого з усіх сфер життя суспільства: економічної, соціальної, духовно-культурної. Насамперед, в українських підручниках, на відміну від зарубіжних, недостатньо представлена соціальна сфера. Тут прикладом можуть слугувати французькі підручники з історії, де внаслідок плідної діяльності соціологічної школи «Анналів» помітне місце посідають саме матеріали сучасної соціальної історії та історії повсякденного життя людей. Такий матеріал можна сьогодні зустріти і в останніх українських підручниках.

У підручнику для 11-го класу (Н. Гупан, О. Пометун, Г. Фрейман. Історія України. -К., 2007) стрижневою основою є ідея українського державотворення, відповідно до якої структуровано історичні події та факти. Проте автори спробували відійти від традиції висвітлення переважно політичної історії. У книзі вміщено значну кількість матеріалу, пов'язаного з розвитком господарчої діяльності населення, побутом людей, зрушеннями у культурній та духовній сферах суспільного життя. Підібрані також відповідні джерела та фотодокументи, які ілюструють саме ці аспекти. Відповідно до програми поруч із висвітленням складних соціально-економічних та політичних процесів у підручнику представлені біографічні матеріали про видатних українських громадських діячів: М. Грушевського, П. Скоропадського, С. Петлюри та інших.

Незаперечним є твердження, що шкільний підручник має об'єктивно висвітлювати історичні події. Але як це зробити, коли ставлення до них у суспільстві (а значить і серед істориків) різне? Вихід тут є такий: треба подавати різні точки зору на події, що висвітлюються, можна мати діаметрально протилежні погляди. Саме у такий спосіб ми розв'язували цю проблему у підручнику для 11 класу. Отже, підручник має поєднувати цілісне, наукове, об'єктивне висвітлення історичного минулого, і в той же час – яскравість авторського тексту, суперечливість історичної реальності, її багатоперспективність і багатовекторність, які здатні пробудити в учнів жвавий інтерес до історичної епохи і стимулювати їх власні міркування. Це дає змогу вчителю стимулювати критичне мислення у дітей, сприяє особистісному розвитку школярів – майбутніх громадян нашої держави. Крім того, власний досвід роботи над підручником показав, що автори повинні прагнути здійснювати підбір фактів та історичних подій без зайвих емоційних акцентів та оцінок,

але з урахуванням максимально наближених до учнів багатовекторних аналітичних роздумів, що мають на меті сформувати у школярів громадянські почуття та якості.

Важливим моментом створення підручника, відбору його змісту є прагнення до збереження традицій народу, наслідування кращих зразків української культури і мислення, врахування «національної ідентичності» підручника та його цільової групи, якою є українські учні. Підручник певною мірою має бути і відображенням ментальності народу, його характерних рис (наприклад, почуття гумору). Привнесення цього елемента у підручник зробить його не тільки привабливим для читання, а й оптимістичним на тлі нескінченної скорботи і нарікань на гірку долю, якими інколи так просякнуті наші підручники (особливо перших років незалежності України).

Цілком зрозуміло, що навчальні теми, пов'язані із втратою українцями державності або з тоталітаризмом, не надихають на оптимізм. Методично не продуманий і психологічно депресивний варіант викладу цього матеріалу справді формує у дитини почуття меншовартості, тяжкий душевний стан, стимул у майбутньому покинути країну, якій так фатально не таланить. Одним з можливих варіантів полегшити негативне навантаження подібних тем є використання у тексті гумористичних віршів, анекдотів, карикатур з відповідним аналізом цього матеріалу учнями на основі спеціальних запитань, пізнавальних завдань, адже ці автентичні джерела історичної інформації, як і будь-які інші, можуть виконувати й важливі дидактичні завдання. Водночас, відмовлятися від трагічних подій на сторінках підручників не можна. З них треба робити відповідні висновки.

Підручники переписуються завжди, і не тому навіть, що певною мірою оновлюється історична інформація у науці, а тому, що ланцюг історичного часу від минулого до сьогодення постійно зростає, що потребує розгляду історичного процесу під новими й новими кутами, з іншими акцентами. Як писав з цього приводу В. Вернадський: «Нові покоління людей завжди будуть переписувати історію, оскільки вони хочуть побачити у ній розв'язання своїх сьогоднішніх проблем». Крім того, створити ідеальний підручник один раз і назавжди ще не вдавалося нікому. У найкращому випадку ми можемо говорити про сучасний або адекватний сучасним вимогам підручник з історії. І чим більше буде написано таких підручників, тим більшим буде вибір, а конкуренція між авторами сприятиме якісним зрушенням у вітчизняному підручникотворенні.

А.А. Булда,
академік АН ВО України.

* * *

Проблема якісного підручника з історії України була і залишається на сьогоднішній день важливим предметом обговорення і критики педагогічної громадськості, тому що підручник усе ще зберігає статус домінуючого засобу навчання не лише в Україні, але й у інших країнах Європи. Як зазначалось у матеріалах багатьох міжнародних та всеукраїнських нарад: «Навчальні посібники з історії є офіційною, перевіреною багатьма інстанціями, авторизованою у процесі досить складних процедур автобіографією нації». Але ж підручники з історії часто критикують і дуже рідко хвалять на противагу іншим підручникам.

За даними Книжкової палати, в українському шкільному обігу нині циркулює понад 3,5 тис. назв навчальної літератури з історії. Разом із тим, досі не формалізовано політичної позиції, методології концепції, що нас сьогодні цікавить, погляду на центральні проблеми української історії. Нині стоїть завдання: висунути питання про вироблення загальних критеріїв підручника з історії України, що дозволяють співвідносити суспільно схвалені і прийняті педагогічні вимоги до курсу історії та способи їх практичної реалізації.

Яка вимога до шкільного підручника історії мені видається першочерговою? **Він передусім мусить представляти традицію і наступність національного історичного процесу.** Адже за підручником стоїть молоде покоління, і від того, що ми сьогодні покладемо на парту учня, залежить, якого громадянина отримаємо через десять років.

Той варіант «історичної пам'яті», який пропонують сьогоднішні підручники, розбігається з потребами суспільства не лише тому, що він культивує стереотипи, сформульовані істориками для інакшої мети та цілком в інший час, але й з перспективи його потенційної ужитковості в середовищі сучасної молоді. Основним викликом для підручників історії стає «переформатування» «історичної пам'яті» у такий спосіб, аби її модернізувати й пристосувати до викликів і потреб сьогодення.

На сторінках багатьох підручників, українське суспільство («українська нація») описується як «спільнота крові» – етнічна, мовна та конфесійна цілість, сформована в прадавні часи й поєднана спільністю походження мови та звичаїв. Цей варіант «історичної пам'яті», сформульований істориками наприкінці XIX – на початку XX ст. у теперішній ситуації втратив свою консолідуючу функцію. Вихід із цієї пастки бачиться у переході підручників від концепції «нації з крові» до концепції «нації з вибору» (що, до речі, відповідало би й поглядів сучасної академічної науки на націю як «уявлену спільноту»). Коли йдеться про фактографічне наповнення такої концепції,

то за ним далеко ходити не треба – українська історія містить не тільки приклади масової стихійної українізації іншоетнічного населення (скажімо, при заселенні півдня України), але й безліч випадків, коли люди свідомо ставали «українцями з вибору»: як росіяни Микола Костомаров і Дмитро Донцов, поляки Володимир Антонович, Тадей Рильський чи Вацлав/В'ячеслав Липинський, полонізований русин Андрей Шептицький і т.д.

Наступне. У переважній більшості підручників, суголосно з давньою народницькою історіографією та її радянським варіантом, соціальний портрет українського суспільства представлено як «громаду в сіряках», себто історія України, по суті, перетворюється на історію українських низів. Витоки такої моделі – в народницькій ідеології XIX ст., а її масове тиражування здійснила радянська історіографія. Більше того, радянські історики провели «соціальну чистку» згаданої «української нації»: під їхнім пером вона стала ототожнюватися виключно з низами: в історії виступають «широкі народні маси», «експлуатовані класи», «пригноблені селяни й міщани» тощо. Вони влаштовують «селянські» та «селянсько-козацькі повстання», формують «селянсько-козацьку армію», провадять «антифеодальну» чи «національно-визвольну» боротьбу, гуртом опираються «полонізації й окатоличенню», «колоніальному гніту» і т.д. Суто радянський акцент на «знедолені класи» призводить до надто специфічного тлумачення соціальних катаклізмів.

Зі сприйняттям соціального простору України як певної монолітної цілості, пов'язане й тлумачення історії виключно з перспективи борців за «правильну» ідею (такий тип історіописання подеколи називають «історією переможців»). Не вдаючись в академічну, фахівцям достатньо відому, критику такої історії, зупинимося лише на її потенційній шкідливості у плані суто виховному. Сучасний світ будується на засадах демократії (чи принаймні прагне цього), а дієва демократія, своєю чергою, потребує громадян із відкритим світоглядом, себто готовністю свідомо обирати власну позицію й не менш свідомо визнавати за опонентом право на те саме. Це означає, що людину слід змалку призвичаювати до думки, що бувають різні переконання і опоненти «нашого» погляду теж керуються гідними поваги спонукami – як і ми самі. Підручникова історія може надати для цього безмежну кількість матеріалу, де оповідь про героїчні вчинки певних персонажів варто просто урівноважувати оповіддю чи бодай згадкою про альтернативні поведінкові стратегії. Для прикладу, підручники тлумачать козацьку революцію 1648 р. як сукупний порив до незалежності, що йому опонували тільки зрадники й перекинчики. Але так насправді не було, бо ж у всі часи й у всякій спільноті завжди суміщаються різні типи лояльностей: поруч із

незламними борцями жили (й перемогли!) адепти московської протекції, жили (й програли!) люди протурецької орієнтації та люди щиро віддані ідеї перетворення Речі Посполитої на федерацію «трьох народів», де би знайшла своє місце й Україна. Паралельно зі змаганнями Мазепа функціонувала так звана малоросійська ідентичність, яка вбачала добро своєму народові у злуці з Москвою. А скільки людей не підтримало Української революції 1917-1921 рр. – що вибрали вони? А скільки прикладів, і то екстремальних, може надати Друга світова війна? А чи, описуючи героїзм дисидентів, годиться оминати «тихий опір» незгодних, як це роблять підручники? А куди поділася з підручників «мовчазна більшість» – лояльні до СРСР громадяни, які по-своєму теж любили Україну? Звертаючись до таких сюжетів у навчальній літературі (а їх можна множити до безконечності), ми, по-перше, оповідаємо правду замість ідеологічної вигадки, а по-друге, **привчаємо школяра до життєво важливої думки, що у боротьбі за певну цінність можуть зіткнутися кілька мотивів, і кожен із них заслуговує на повагу чи, принаймні, на розуміння.** Декілька слів про ще один аспект соціо-культурного образу українського суспільства, а саме – про специфічне тлумачення його в підручниках як спільноти, вічно кривдженої «злими сусідами». Така постава не є українським винаходом: цим перехворіла більшість бездержавних («скривджених історією») народів, ба, навіть існує спеціальний термін для позначення такого феномену – історія-мартирологія. Ліками на це може стати перефокусування «страдницької» історії на історію «оптимістичну». Добрим технічним засобом тут є історичні паралелі – нагадування, що сильні поглинали слабших не тільки в Україні, а й у цілому світі. Класичний приклад – Франція, де в ході централізації зникло чимало субетносів (а кожен мав шанс стати «нацією»); те саме – Британія (доля Шотландії чи Велсу); Чехія, балканські країни, країни Балтії і т.д. **Річ у концептуальному акценті: чи ми зосереджуємо оповідь лише довкола оплакування наших історичних кривд і невдач, чи, не замовчуючи цих-таки невдач, підкреслюємо, що, всупереч усьому, ми вижили?**

Історія, яку пропонує сьогодинішній підручник, – це, переважно, так звана історія воєн, перемог, поразок, героїчних чинів тощо й вона потребує суттєвого урівноваження такими сюжетами, як: а) **історія паростків, ранніх проявів та, врешті – більш-менш з другої половини XIX ст., – доволі зрілого громадянського суспільства;** б) **історія ідей та домінуючих у ті чи ті епохи світоглядів** (що є ключем до пояснення поведінки людей у подіях, які описуються); в) **історія повсякдення** (її аж ніяк не замінюють теперішні етнографічні вставки); г) **життєві колізії «маленької людини» у соціальних катаклізмах.**

Стратегічна мета України – стати членом ЄС, а отже – **школа МУСИТЬ готувати молодь до того світу, в якому вона рано чи пізно житиме. Адже «історія миру», про яку йдеться, є свідомою альтернативою «історії барабану й сурми».** Українська школа поки що продовжує зосереджувати увагу на героїчному вимірі минулого, а опоненти «історії миру» не без резону стверджують, що «мирна» шкільна історія є просто нудною, позбавленою емоційно-виховного заряду, бо, як дотепно зауважив Бенедикт Андерсон, у кожній країні стоять пам'ятники Невідомому Солдатові, однак ніде немає монумента на честь Невідомого Ліберала. Але так чи інакше, а над впровадженням елементів «історії миру» час задуматися. Формально їх найзручніше розмістити в розділах про культуру, тому що саме ці розділи у нинішньому шкільному підручникові є найслабшими з фахового боку. По-перше, **культура** й надалі, всупереч давно усталеним підходам академічної історіографії, тут **тлумачиться не як «клімат епохи», а як уривково вихоплені артефакти;** по-друге, **описуються вони в традиціях вульгаризованого радянського «літературознавства» чи «мистецтвознавства»;** по-третє, **автори, не володіючи належними знаннями, допускають тут найбільше фактичних і термінологічних ляпсусів.**

На жаль, більшість із підручників у належній формі не пропонує елементів критичного мислення. Справа методики – дозувати інформації такого типу для різних вікових рівнів, але той факт, що в навчальній літературі для старшокласників не наводяться різні точки зору на певні події та явища, видається неприпустимим порушенням вимог до сучасного підручника. Підручник історії, що претендує на науковість, не може спиратися на одну теорію. Мова йде про використання різних інструментів для пізнання і показу різнобічних аспектів історії. Слід уникати закритого висвітлення історії. У цьому зв'язку слід згадати слова Девіда Ловентгала: «Історія і те, як ми її інтерпретуємо, не висічена з граніту, так що минуле не може бути повністю відновленим і вивчення історії завжди залишається незавершеним». Мета підручника з історії – запропонувати учням і вчителям засоби для роботи з різними інтерпретаціями минулого. Якщо в підручниках буде запропоновано більше різних наукових інтерпретацій та первинних історичних джерел, учневі надається можливість розвивати зріле критичне ставлення до всіх матеріалів, не просто пасивно засвоювати факти, імена, дати, а вміти аналізувати та оцінювати. Вчителі не повинні забувати, що їхній головний обов'язок – привчити учнів до розумової праці і важливіший, ніж просто передача самого предмету, адже поганий вчитель пропонує істину, а хороший – вчить її знаходити.

Не можу оминати такої вади сьогоdnішнього підручника, як агресивна, «пропагандистсько-наступальна» лексика, залишена в спадок від радянської історіографії, де кожен історик, як більшість із нас ще пам'ятає, мусив бути «бійцем ідеологічного фронту». З іншого боку, проблемою є й **спекуляція на історичній тематиці, що характерно майже для всіх політичних сил, які шукають в історії засоби мобілізації електорату, і цим доволі помітно впливають на характер історичної пам'яті, особливо серед людей менш освічених, а отже – позбавлених інтелектуального порогу знань.**

Надзавданням школи, напевно, є **виховання патріота за допомогою підручника.** Але хто такий «патріот»? Патріотичному почуттю сьогодні важко дати визначення, це ж не просто «любов до батьківщини». Цінності змінилися настільки, що **закликами нічого не досягнеш**, необхідний і якийсь примус, якась обов'язкова санітарія історичного знання – у тому сенсі, як ми говоримо про санітарію медичну. Серйозність цього питання сягає рівня національної безпеки, адже манкурт ніколи не буде воювати за свою країну, працювати на свою країну.

Не менш актуальна проблема професійного рівня вчителів історії. Практика показує, що постійно читає підручник 27% учнів, періодично 48%, а решта або взагалі не читає, або читає вряди-годи. Виходячи з того, що сучасний школяр взагалі читає мало, підручник мусить бути максимально стислим, це, по-перше, й по-друге, формувати відповідний світогляд молодого покоління має вчитель. Професіоналізм вчителя полягає в тому, щоб піднятися над власним суб'єктивним ставленням, переконаннями та інтересами, показати не перекручені факти історії, а перевірені та зіставлені, оскільки викладач повинен сприймати та викладати історію без ідеалізованого набору героїко-патріотичних прикладів, співчуття до ультрапатріотичних гіпотез і ніколи не забувати, що він – не політик.

І останнє. Проблема шкільного підручника з історії у відносинах між Росією та Україною справді існує. Є люди, яким хочеться, щоб вона розв'язалася шляхом створення українсько-російської робочої групи, яка б працювала над текстом підручника. Це – один із шляхів вирішення даної проблеми. Проте хотілося б її розв'язати іншим способом – розмежуванням змісту нашої спільної в минулому історії в підручниках обох країн. Для цього слід створювати не робочу групу, визначену МОН України, а комісію компетентних вчених України.

***І.І. Дейнега,
академік АН ВО України***

В обговоренні питання шкільних і вузівських підручників з історії України взяли участь: академіки В.П. Ляхоцький, В.Ф. Баранівський, С.К. Рудик, М.В. Попов, В.П. Литвин, Р.Г. Процюк, М.І. Дубина.

Всі виступаючі підтримали ґрунтовну доповідь Дейнеги І.І. Говорили про те, що повинна бути згода серед істориків, які пишуть підручники на певні події, що історія Росії наслідуює від шовіністичних радянських часів ідеологічні завдання. Іде скорочення годин історії України у вишах, деякі історики і політики декларують, що історію потрібно вивчати тільки в школах, а вже в вишах вона непотрібна. Якщо писати спільні підручники з Росією, то потрібно їх писати водночас і з Європою. Істину про трагедії і успіхи нашого народу повинна знати і Росія і європейські держави. Історія – це суспільна наука, де інтереси окремих груп преважують і розходяться з істиною, звідси і різні методологічні проблеми. Історія потребує фахівців мужніх і сміливих. І такі фахівці в Академії вищої освіти є. Вони повинні сказати своє слово про історію України і в написанні підручників з історії України.

УХВАЛИЛИ:

1. Провести 05.05.2011 р. засідання Відділення істориків, на якому розглянути доповіді А.А. Булди і І.І. Дейнеги для прийняття професійного рішення щодо стану історії України на сторінках шкільних та вузівських підручників.
2. Міністр не повинен формувати бригади авторів для написання історії.
3. Виділити більше годин на вивчення історії України в школах і вишах України.
4. Підручники з історії України мають писати вчені громадської наукової установи. Рецензувати такі підручники мають об'єктивні рецензенти.
5. Просити академіків І.І. Дейнегу, А.А. Булду, В.П. Литвина, С.К. Рудика скласти листа до Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та відправити його разом з прийнятим на засіданні рішенням.

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

Перебування на Львівському митрополитичому престолі (17 січня 1901 року – 1 листопада 1944 року) без перебільшення можна назвати епохою митрополита Андрея Шептицького в історії Галицького краю. Так, у зазначений період у Галичині працювало чимало епохальних постатей – у літературі, історичній, філологічно-етнографічній науці, образотворчому мистецтві, музиці, шкільництві, видавничій справі, політичному житті (кожен із нас може відтворити в пам'яті славетні імена наших співвітчизників того часу), однак

всі ці ділянки були позначені активною присутністю великого Митрополита.

Вплив його на розвиток української науки й освіти (діяльність Наукового товариства імені Т.Г. Шевченка, що заміняло бездержавним українцям цілу Академію наук з усіма напрямками й галузями дослідницької праці, сотнями томів наукових записок, просвітницька діяльність «Прогресу» в найвіддаленіших закутках української землі, освітні програми «Рідної школи»), його покровительство й добродійство в царині української культури та мистецтва мали й справді характер «княжих дарів». Він умів схопити найактуальнішу проблему, знайти професіоналів у цій галузі, виробити разом з ними програму дій, а відтак підтримати роботу організаційно й матеріально. Ми не мали б сьогодні в українській мистецькій спадщині плеяди знаменитих художників, що вийшли з мистецької школи Олекси Новаківського (заснована 1923 року), без найактивнішої матеріальної, духовної, організаційної участі митрополита Андрея Шептицького, який і сам тут читав лекції з історії світового мистецтва. (Чимало найталановитіших на його стипендії продовжували здобувати освіту в найпрестижніших академіях Заходу. Досить згадати такі славет-

ні імена, як: Святослав Гординський, Стефанія Гебус-Баранецька, Лев Гец, Михайло Драган, Іван Іванець, Андрій Коверко, Едвард Козак (Еко), Михайло Мороз, Роман Сельський, Григорій Смольський і ще багато (близько сотні) інших, вихідців зі школи, організованої А. Шептицьким і яких просто могло і не бути у нашій культурі без нього.)

13 грудня 1913 року митрополит Андрей Шептицький виступав у Львові на урочистому відкритті Національного музею, що створений був його ж стараннями і коштом. Основний мотив цього виступу закладено у гаслі: «Не хочемо чужої культури, хочемо жити своєю!» (Під цією ж назвою мені випала щаслива повинність упорядкувати і видати зі своєю передмовою та коментарями в 2005 році мистецтвознавчі праці Андрея Шептицького). Говорячи про історичне значення у житті українського народу мистецької культури іконопису, Слуга Божий проводить аналогії між традиціями християнського Сходу і християнського Заходу, знаходячи поміж ними неповторне місце для духовних цінностей українського народу.

Літературну візію почувань митрополита в цей день відтворено в документальній повісті Григора Лужницького «Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері». Зазначу лишень, що матері уже не було серед живих (померла 17 квітня 1904 року), але за її життя мати і син постійно вели активне листування, до того ж вишуканою, аристократичною французькою мовою, тому звичка звертатися до неї в сина залишилася і після її відходу у вічність. Отже, це варто прочитати й сьогодні: «Ти пам'ятаєш, Мамо, мої слова, що коли Господь покличе мене до Свого Престолу, то українці не будуть мені вірити, бо я із спольщеного роду, а поляки скажуть, що я зрадник... Та дарма, Господь Бог кличе, треба йти... Мій виступ, Мамо, був викликом для тих, котрі вважають, що наш нарід завжди постійно має комусь служити, а незалежність України належить заховати «на вічну пам'ять» до гробу. Але так не є і так не буде... Йдуть важкі, страшні часи, не знаю, яку долю судив Господь цьому народові, що його пастирем назначив мене, але я свідомий цієї відповідальності перед Богом за душі відкуплені кров'ю Ісуса Христа. Мамо, я ніколи не відречуся обов'язку, даного мені Богом, і «до кінця днів моїх», кажучи словами псалмопівця, буду здійснювати заповіт св. Павла – бути всім для всіх. Я знаю, Мамо, мене відречуться одні, мене проклинатимуть інші, мене, може, аж по відході моїм до Бога зрозуміють мої найближчі. І я свідомий того, що мене

називатимуть «політиком на митрополичому престолі» чи «націоналістом у рясі», мені закидатимуть, що я мішаю «sacrasumprofanis», бо світ чомусь уявив собі, що св. Євангелія є і повинна бути тільки духовним кормом, а матеріальний світ до св. Євангелії не належить, у той час, коли сам Спаситель навчив нас молитися про «хліб наш насущний». І тому для мене, місіонера, нема і не буде чужої ні одної ділянки з життя дорученого мені Богом народу, незалежно, чи це буде промислом чи шкільництвом, мистецтвом чи гігієною, купецтвом чи філософією, наукою чи спортом» (Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері. Упорядкував і примітками доповнив Григор Меріам-Лужницький. – Львів: Світ, 1994. – С.51).

Уперше книжка побачила світ 1984 року у Філадельфії. Львівське видання вийшло з передмовою нашого закордонного професора Леоніда Рудницького «Між поезією і правдою: епістолярна повість про Слугу Божого Андрея» і післямовою професора Тараса Салиги «Григор Лужницький і літературна група «Логос», у якій уперше дано ґрунтовний огляд цього об'єднання та їхнього журналу «Поступ» (1920-1930), що також працювали під опікою Шептицького.

Так воно і сталося, Шептицький справді був «усім для всіх», йому не була чужою жодна сфера із життя «дорученого йому Богом народу», а тому українці вважають його святим (беатифікаційний процес до канонізації Митрополита триває зараз у Римі), натомість усіляка антиукраїнська наволоч, яка вважає, що «незалежність України належить заховати «на вічну пам'ять до гробу», досі продовжує свої прокляття. І це не образний вислів. Буквально 7 липня фракція «Регіонів» у Верховній Раді України вчетверте провалила голосування за Постанову про відзначення ювілейних дат нинішнього року, бо там значилося і 145-річчя від дня народження Андрея Шептицького, а він, мовляв, благословив утворення Української Повстанської Армії. Не буду повторювати брехливих, наклепницьких бздурів україноненависників, я їм на тому ж засіданні сесії сказав, чого варті їхні вигадки.

До сьогорічного ювілею видано два томи (майже 3 тисячі сторінок), готуються ще два томи «Пастирських послань» митрополита Андрея Шептицького (послання – літературний жанр, форма вислову думки, як, наприклад, «І мертвим, і живим...» Т. Шевченка, він бере свій початок від послань апостолів), отож, кожен може знайти тут величезне поле

для роздумів і студій. Мене ж завжди цікавило: звідки, власне, взявся у нас цей Велетень Духу? Пропоную звернутися уявою у село Прильби-чі Яворівського району на Львівщині, де 29 липня 1865 року у родині українського графа Івана Шептицького і його дружини, графині Софії, дочки знаменитого польського драматурга і поета Олександра Фредро, народився третій син Роман (загалом у сім'ї було семеро синів, двоє у дитячому віці померли). Так от, два епізоди з родинного гнізда майбутнього українського не лише церковного, а й світського провідника. Про свої душевні настрої, які переживав під час богослужіння у старенькій Прильбицькій церкві Собору Пресвятої Богородиці (збудована у другій половині XVII ст.), сам Митрополит згадував потім у статті «Мої спомини про предмет музейних збірок» такими словами: «Ще таки я навчився читати і писати, ще дитиною, коли я не здавав собі справи спочувань, я серцем відчував красу нашої старовинної ікони...»

Так от: із цієї Прильбицької сільської церковці, з її іконостасу, зі звернених на малого хлопчика з ікон очей Христа спасителя і його Пресвятої Матері спливала благодать «з-поза світу, неначе з небес», тут починається майбутній Велетень Духу, митрополит Української Церкви, Слуга божий Андрей – таке чернече ім'я він прибрав, прагнучи наслідувати діяння Андрія Первозванного. «Серцем відчув красу нашої старовинної ікони... відчув якусь незрозумілу емоцію. Що її нині назвав би артистичною». Себто відчув незглибиму мистецьку красу українського старовинного образу. Ці злитовані воедино відчуття (сплав відчуттів) у сприйнятті ікони утвердилися, потім зміцніли і пройшли крізь усе його земне життя: ікона як неперевершений витвір артистизму, себто мистецька цінність (якій може бути місце і в музеї), та ікона як утілення такого стану душі, що викликається тільки молитвою, позаяк «поза зовнішніми проявами», сиріч мистецькими, естетичними довершеними канонами «відчувало серце якусь таємну глибину, що, наче промінчик, спливав на душу з-поза світу, неначе з небес».

Це варто запам'ятати! Бо це й привело потім двадцятидворічного графа Романа Шептицького, красеня-гусара, з перспективою блискучої світської кар'єри, після закінчення юридичного факультету престижного на той час Краківського університету й захисту письмових робіт з античної римської юриспруденції та складання усних іспитів на звання доктора

права у Краківському університеті (19 травня 1888 року) до чернечої келії Добромилського монастиря отців василіян.

Не можу з певністю казати, як то було у світовій історії іконопису, але в нас, либонь, уперше від духовного Пастиря такої величини маємо свідчення про ікону як предмет естетичного захоплення (поклоніння) і предмет молитви. Це і стало вирішальним чинником того, що Митрополит почав збирати старовинні ікони для Церковного музею, який протягом 1905–1913 років перетворився на Національний музей українського мистецтва у Львові.

...Ідеї, закладені в духовній спадщині митрополита Андрея Шептицького, видаються нам сьогодні надзвичайно актуальними й потрібними нашим сучасникам.

Насамперед, в основі суспільного розвитку народу лежить його духовність, вихована на традиціях тисячолітнього розвою питома (національна) культура. Вона – основа основ усього життя. За її ознаками пізнають у світі, що це окремий нарід, а не безлика біомаса. У нас є така культура. Ми її тільки мало вивчаємо, знаємо, пропагуємо для себе і для інших. Митрополитове гасло: «Не хочемо чужої культури, хочемо жити своєю», виголошене, як уже було сказано, 13 грудня 1913 року на відкритті Українського національного музею у Львові, мало характер, за свідченнями очевидців, розірваної бомби. Адже на імпрезі були присутні найвищі чиновники австрійського намісництва в Галичині, представники сейму, польська (переважно – шовіністична) публіка.

А тут фактично проголошувалася (нехай і в культурницькому плані) національна самостійність України. Наприкінці промови Андрей Шептицький сказав: «Ми много-премного втратили з нашого колишнього, в тому числі й культурного доробку, але фундаменти є ще здорові і сильні, маємо в дальшій культурній розвою на чім опертися, і в нашій праці можемо напевно числити на великі успіхи. Ми. Може, ближші, ніж нам самим видається до розв'язання життєвих питань нашої культури.

Чи будемо мати своє питоме будівництво? – чи дійдемо коли до наших національних шкіл артистичних, до нашої питомої штуки? – чи наш промисел може опертися на тім, що зісталось з домашнього промислу у нашого народа? – чи будемо мати питому музику, свою школу музики і співу, оперту на наших питомих відвічних принципах? – чи спроможемося колись на свою філософію? – чи в літературі і науці доложимо до

скарбниці всесвітнього знання більшу кількість творів, які – зберігаючи наш національний характер – здобудуть собі місце серед тих творів літератури і науки, які – лишаючися власністю тих народів, які їх видали – стали вже і власністю цілого ученого і культурного світа» (Промову надруковано в газеті «Діло», 14 грудня 1913, С.279-281).

Чи не здається Вам, шановний читачу, що ми потім, через якихось тридцять літ, чули аналогічне гасло «Не хочемо чужої культури, хочемо жити своєю» з уст іншого нашого співвітчизника, чистокровного росіянина Миколи Хвильового (Микола Фітільов), висловлене ще коротше й категоричніше: «Геть від Москви»?

Відповідь на поставлені запитання одна: цього ми доможемося тільки наполегливою працею на власній ниві, спираючись на досвід, традиції, тисячолітню історичну спадщину власного народу.

Та повернімося до часів Шептицького й згадаймо, що перед ним також були сподвижники, які пригнули втілити це гасло у конкретику життя, згадаймо трагічну долю літературної «Руської трійці» – Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький і виданий ними аж у малярському Пешті альманах «Русалка Дністрова». Їх знищила – насамперед церковна, а відтак – австрійсько-польська державно-адміністративна машина за одне лише бажання: щоби проповіді в українських церквах виголошувалися рідною українською (за тодішньою термінологією – руською) мовою:

*Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила:
Чому ж мова їй немила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбаєм?*

Шашкевича за ці болісні питання буквально зацькували. Так, у нас потім, з появою на кону духовності титанічної постаті Івана Франка та плеяди його послідовників, українська мова стала потужним фактором культури, але в церкві, найбільш масовій інстанції, яка охоплювала буквально кожного жителя краю, до приходу на владичий престол Шептицького,

панувала або польська мова, або потворна суміш церковнослов'янщини з просторіччям (так зване «язичіє»), а в умах церковнослужителів – ще потворніше москвофільство. Саме митрополит Андрей Шептицький зробив Українську греко-католицьку церкву твердинею української мови, українського національного духу, української національної ідеї. Так, не можемо нехтувати суто політичними чинниками, але факт, що підпільна боротьба УПА (саме потужної кількісно і добре зорганізованої армії) не могла б тривати цілих 15 років і протистояти таким світовим гігантам, як гітлерівська Німеччина й сталінська Росія, якби не підтримка народу, а народ (віруючі ж люди) не мав підтримки в цьому своєї української церкви – греко-католицької в Галичині й автокефальної православної, відновленої під час німецької окупації – на Волині. «Політик на митрополичому престолі» і «націоналіст у рясі» благословляв для цієї національно-визвольної боротьби за відновлення самостійної Української держави своїх численних представників. До неї долучилися світлі наукові уми, професори, духовні отці Василь Лаба, Іван Гринюх та десятки інших. Отець Андрій Бандера у молоді літа брав участь у цій боротьбі в Легіоні Українських Січових Стрільців, а його син – Степан Бандера – став символом УПА.

1933 року опублікований богословський трактат владики «Божя мудрість», у якому серед різноманітних роздумів на теологічні теми подано його вчення про внутрішню сутність Господньої молитви «Отче наш». Про четверте прохання до Всевишнього «Хліб наш насущний дай нам днесь» тут мовиться так: «четверте прохання «Отчєнашу» можна сприймати двояко. Насамперед у значенні, сказати б, матеріальному: через слово «хліб» висказуємо все те, що для дочасного життя щоденно треба...» А раз так, то «хліб» матеріальний – усе те, чого потребуємо для життя кожного дня, твориться у праці, праця пов'язує людей поміж собою у суспільство й державу, а вони можуть бути вільними, на власній ниві, рідному історично-культурному ґрунті, і підневільними, в умовах чужої держави. А тому «для мене, місіонера, нема й не буде чужої жодної ділянки з життя дорученого мені Богом народу».

До усвідомлення унікальності цього Велетня Духу ми ще будемо і будемо повертатися.

Михайло Косів,
народний депутат Верховної Ради України

У КИЄВІ ВІДКРИТО ПАМ'ЯТНИК СТАРШИНАМ АРМІЇ УНР

28 травня поточного року у мікрорайоні Оболонь було відкрито пам'ятник «Старшинам Армії УНР – уродженцям Києва». Це перший монумент у столиці, присвячений воїнам Армії Української Народної Республіки.

Пам'ятник являє собою збільшену копію ордена «Хрест Симона Петлюри». Нагороду було затверджено 1932 року урядом УНР у вигнанні. Право на відзнаку мав «кожен вояк Армії УНР та повстанських відділів, який брав участь у збройній боротьбі за визволення України».

Більш ніж двометровий «Хрест Симона Петлюри» встановлений на постаменті, на якому з чотирьох сторін світу закріплені меморіальні дошки з іменами 34-х старшин Армії УНР та Української Держави, які були уродженцями Києва (імена яких вдалося встановити історикам).

Монумент розміщений на подвір'ї Храму Ікони Божої Матері «Неопалима купина» УПЦ КП (вул. Маршала Малиновського, 6-а) та був зведений на кошти громади храму та за сприяння Благодійної ініціативи «Героїка» і КМО «Спілка Української Молоді в Україні».

Захід розпочався з панахиди за полеглими воїнами Армії УНР, яку відправив настоятель храму, о. Віктор Мілейко. По обидві сторони від пам'ятника-хреста стояли реконструктори у формі вояків УНР.

Далі відбувся невеличкий мітинг, який відкрив молодий громадський активіст Павло Подобєд. Він розповів біографії багатьох старшин Армії УНР, імена яких викарбувані на пам'ятнику. Більшість із них були колишніми офіцерами Російської імператорської армії. Частина загинула, частина емігрувала, деякі повернулися з еміграції і були репресовані радянськими органами ГПУ-НКВС.

Виступили також історик Андрій Руккас, сам нащадок одного зі старшин війська УНР, та Олекса Гриб від Організації ветеранів України.

Далі почалася музична частина. На честь воїнів Армії УНР співав церковний хор парафії «Неопалима купина», хор «Гомін», виступили бандурист Ярослав Джусь (півфіналіст шоу «Україна має талант») та кобзар Тарас Компаніченко зі стрілецькими піснями.

Від себе додам, що громада храму і отець Віктор, якого особисто знаю десь із 2004 року, зайвий раз зарекомендували себе як небайдужі громадяни і патріоти України, за що їм велика пошана.

Степан Лазуренко в колі родини

Серед 34-х імен старшин Армії УНР, що значаться на меморіальних дошках, немає прізвища відомого організатора армії УНР Лазуренка Степана Савича. Нижче подаємо нарис про цього героя.

СИН ПОЛТАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Давно спростовано думку наших недругів про те, що борців за незалежність України давала винятково Західна Україна. А чи не однаково прагнули розірвати московські кайдани і полтавчани, і степовики, і галичани? І що їх мало розділяти між собою?

Згадати б тут полтавчан С. Петлюру та М. Міхновського. Це вони стояли біля витоків Збройних сил України. І їм належить шана за те, що Україна 1917 – 1923 рр. підтримувала своє існування, не маючи жодної допомоги ні звідки. Про це 28 вересня 1919 року писав С. Петлюра до відомого журналіста з Франції Жана Пелісьє: «Ми не отримали досі жодної помічі, ні технічних апаратів, ні санітарного матеріалу. Нічого! Три чвертини наших вояків не мають чобіт і одежі, однак їх дух не погас! Ми не маємо ліків, тиф десятирує ряди нашої армії, багато з ранених вмирає, бо немає медикаментів, ні білизни. А антантські держави, які проголошують високі принципи, забороняють Червоному Хрестові прибути до нас. Ми вмираємо, а Антанта, мов Пілат, вмиває руки!»

У цитованих гірких словах – весь зміст існування армії УНР, як і всієї України, бо вона (армія) жила тільки відбитим у ворога, тим, що залишилося від царських військ Росії, допомоги від країн Антанти так і не дочекалася. А між тим петлюрівська армія постійно показувала зразки героїзму – і в сутичках з поляками, денікінцями, французами, ордою з Москви, з тим «жалюгіддям, яке не могло без України існувати». Одним з таких героїв та військових організаторів і був Степан Лазуренко. Досі ніхто з істориків не згадував його прізвища. Раніше це було категорично заборонено. Та й нині, в умовах незалежної України, його не згадують. Причина – і далі політична кон'юнктура. Його роль в історії визвольних змагань українського народу належно не поцінована, не кажу вже про можливість пам'ятника Герою. А між тим, поблизу київського «Арсеналу», перетвореного у більшовицьку фортецю (1918 р.), і досі муляють очі пам'ятники червоним зайдам, що боролися проти незалежності Украї-

ни, а нині продовжують дивувати гостей. «Чи й справді ця держава так шанує своїх катів?» – дивуються вони, перепитуючи екскурсоводів. А й справді, доки дивуватимемо людей?

Народився Степан Лазуренко 28 грудня 1892 року в м. Гадячі у родині колишнього запорожця. Тут, в багатому історичними пам'ятками, а ще більше героїчною славою гетьманському місті, минуло дитинство Степана.

Гадяч – типове українське місто. Дерев'яні хати, криті соломною, чисті, загороджені обійстя. Проживало в ньому близько двох тисяч мешканців – людей статечних і працюючих. «Працьовитість давала їм певний достаток, а впертість тримала при своєму обряді і козацьких традиціях, і була основою незгасного національного патріотизму». На вигоні села стояла церква, а за нею виділявся мурований будинок. То була двокласна, а згодом чотирикласна народна школа. У ній і навчався С. Лазуренко. А закінчивши її, продовжив навчання в семінарії. Відвідує учительські курси у Полтаві і закінчує їх досить успішно, плануючи працювати на освітянській ниві. Та мріям не судилося здійснитися. Їх перекреслила війна. У 1914 році С. Лазуренка мобілізують до лав царської армії, де на здібного юнака звертає увагу військове керівництво та рекомендує його до офіцерської школи. Далі – на фронт. Серед офіцерів С. Лазуренко виділявся начитаністю, кмітливістю, відвагою і розумінням душі солдата. Тому невдовзі «обмоточники» сприймали його за свого. У бою з мадярським «залізним полком» рота, якою він командував, продемонструвала неабияку хоробрість і відвагу, частину полку було взято в полон, одночасно прорвано австрійський фронт. Тоді генерал Брусилов особисто вручив йому золоту зброю і найвищу нагороду – «Георгіївський хрест». Про героя пишуть у військовій пресі. Його ім'я передається з полку в полк і стає символом відваги російського воїна.

Після дворічного перебування на передовій лінії австро-російського фронту, перенесення мук і екзекуцій у Карпатах, Західній Україні, яку російське цивільне начальство хотіло перетворити на додаток до Росії, частині, в якій служив С. Лазуренко, надають можливість відпочити. Її переводять до Саратова на переформування. Тут частину застав жовтневий переворот, час думання, з ким ти ...

Скрізь по Росії, а особливо в Україні, відбуваються демократичні

процеси, міста і села проголошують «свою» владу, клич «Будемо керувати собою – матимемо власну державу» захоплює суспільство. У Саратові виникає Товариство вояків-українців, яке постійно зростає. І Степан також серед нього веде широку політичну роботу. «Виявити і об'єднати вояків-українців, пробудити в них національну свідомість, інформувати й обмінюватись думками про революційні події в Україні» – цим займається він щоденно. А Україна в 1917 р. домогалась негайного проголошення самостійності. Горіли поміщицькі маєтки, стихійно організовувалися загони людей, які прагнули дружно постояти за вільну Україну.

Звідусіль поспішали люди до Києва, щоб підтримати діяльність Центральної Ради. Сюди привіз сформовану групу вояків-українців і С. Лазуренко. Незабаром, після першого військового з'їзду, що відбувався 5 травня 1917 р., вони стали частиною Першого українського полку ім. Богдана Хмельницького. Разом з М. Міхновським, С. Лазуренко був засновником цього полку і відав у ньому першим куренем.

Командиром полку, за пропозицією М. Міхновського, було призначено Юрія Капкана. Налічував полк 4 тис. старшин і козаків та складався з чотирьох куренів. Особливою увагою серед козаків користувався Григорій Чупринка – молодий поет, сміливець і хороший воїн.

Вже тоді, восени 1917 року, на північних кордонах України дійшло до зіткнень з більшовиками: не могла тодішня голодна Москва обійтись без України. Московські полчища посунули на наші землі зі своїм гаслом «Вільна Україна – «это буржуазная выдумка». Тут слід зазначити, що коли в самій Московщині спротив більшовизмові мав характер соціальний, то в Україні ця боротьба набувала виразного характеру національно-визвольної боротьби.

Український народ правильно відчув за кличами Бланка-Леніна про «месіанство» російського пролетаріату в світовій революції старі імперіалістичні кличі про «третій Рим» і «злиття слов'янських рік у російському морі». Це ставлення українських мас до більшовиків виявилось хоч би в тому, що вже восени 1917 року, коли більшовицький грабіжницький характер не встиг себе ще виявити повною мірою, – в Україні, на Слобожанщині, виникли вже перші повстанські загони для боротьби з московськими бандитами, які ще перед оголошенням більшовицьким урядом війни Україні захоплювали її прикордонні міста. Ці перші проти-

більшовицькі загони перебували в тісному контакті з Проводом Українського військового клубу імені Гетьмана Полуботка в Києві. Його очолював тоді М. Міхновський, близьким другом якого був Степан Лазуренко. Важливим моментом, що обумовив успіх більшовизму в Московщині і спротив йому в Україні, були чинники чисто психологічні, духовні властивості обох народів. Українська духовність, що виросла на історичній народоправній структурі свого самостійного життя (порівняти хоч би добу козацько-гетьманську), оголосила одразу бій більшовизмові як силі, що прагнула до національного і духовного поневолення і закріпачення українського народу.

То був перший з двох великих січнів, коли Україна у пожежах війни встала з ярма неволі. Її державна снага перемогла всі внутрішні суперечки і гін історичного буття. 22 січня 1918 року Україна проголосила акт суверенності, а національно-державницька ідея зустрічала 1918 рік на полі бою – в битвах з хижими бандами, що через Бахмач і Полтаву посунули на Київ. Перший більшовицький наступ стримали на деякий час в Олександрійську вільні козаки і Гайдамацький курінь. Потім довелося кинути на зустріч ворогові й ті формації, що були в розпорядженні Центральної Ради: в напрямку Полтави виїхав під керівництвом С. Петлюри Гайдамацький кіш Слобідської України, до складу якої входили юнаки Другої військової школи та друга сотня Січових стрільців сотника Р. Сушка; з Бахмача проти ворога вирушила Перша військова школа, а вже для оборони загороженого Києва вислано Студентський курінь під проводом сотника Омельченка, кривава боротьба яких дала можливість втримати Київ до укладання в Бресті мирної угоди.

С. Лазуренко – учасник одного селянського і двох військових великолюдних з'їздів. 1976 делегатів, наприклад, зібралося на Другому військовому з'їзді, що відбувся на початку червня 1918 року. Вони представляли 1 782 444 вояків-українців, що, власне, вирішили долю України. Одразу ж після цього з'їзду Центральна Рада проголосила автономію України. Це не задовольнило вояцтво і під його натиском на початку липня Центральна Рада проголосила II Універсал, що значно розширював перший.

Того ж місяця теж щойно організований революційний полк ім. гетьмана Павла Полуботка виступив проти московської залоги в Києві. Його підготували члени «Братства Українських самостійників»: Валентин

Атаманівський, Артем Хомик, Іван Липа, Віктор Андрієвський, Микола Міхновський і С. Лазуренко.

Цей акт підтримали вільні козаки, представники від селян. 3 жовтня 1917 року у Чигирині відбувся з'їзд «Вільного козацтва», на якому вирішено вимагати від Центральної Ради проголошення самостійності України, повного перебрання Центральною Радою влади в Україні і звільнення Києва від московських військових частин, з'їзд зіграв значну роль в історії України: з'явилися Українські Збройні Сили і Центральна Рада проголосила свій IV універсал.

16 листопада 1918 року С. Лазуренко призначений командиром Першого Українського козацького полку ім. гетьмана Богдана Хмельницького і протягом трьох років відбиває у складі Запорозької дивізії натиск більшовицьких частин Муравйова, добровольчої армії Денікіна. Жодного разу богданівці під його керівництвом не схилили жовто-блакитного прапора, не кинули зброї перед ворогом. А були і провокації з боку більшовиків, і шалена агітація проти армії УНР, і терористичні випадки проти українського війська (в Полтаві вбито підсавула Ю. Ластовецького) – все це не допомогло «червоним комісарам», проінструктованим і навченим Троцьким науки «розправи за рогу», «перелицювання» та звинувачення воїнів УНР в кривавих акціях, єврейських погромах тощо.

Це тоді Л. Троцький (Л. Бронштейн) провадив більшовицьку «політику» у військах. Його напутні слова тим, хто відправлявся в Україну, були такі: «То, о чем мы здесь – в России – говорим совершенно открыто, в Украине можно шептать лишь на ушко, а то лучше и совсем не говорить. Умение молчать – есть тоже одна из фигур красноречия. Вы, товарищи, отправляетесь на Украину. Помните же, что нет труднее работы агитаторской, как на Украине. В третий раз мы посылаем сильные кадры туда и каждый раз все с новой тактикой и с новыми приемами. Первым кадрам в 1917 году было очень легко. От них требовалось подорвать доверие украинских крестьян к Центральной Раде и Генеральному Секретариату. В то время украинский народ не мог себе представить политической жизни своей отдельно от России. А потому одно указание агитатора на то, что украинцы отрывают Украину от русских, с которыми рядом в окопах лежали, из одного котла ели, решало вопрос в нашу сторону, а намек на то, что Центральная Рада – буржу-

азная, а Генеральный Секретариат состоит только лишь из генералов. Окончательно отшибал у украинского крестьянства всякую охоту поддержать свое правительство[...].

Совет комиссаров по примеру прошлых лет в авангарде посылает Вас, товарищи-агитаторы. Совет Народных комиссаров крепко надеется, что и вы «не посрамите» земли русской, для облегчения же Вам Вашей работы, считаю своим долгом дать Вам указания.

Не для кого не секрет, что Деникин принудил нас оставить пределы Украины, грандиозное восстание, которое подняло против нас украинское сытое крестьянство. Коммуну, Черезвычайку, продовольственные отряды, комиссаров-евреев возненавидел украинский крестьянин до глубины души. В нем проснулся спавший сотни лет дух запорожского казачества и гайдамаков. Это страшный дух, который кипит, бурлит, как сам грозный Днепр на своих порогах, и заставляет украинцев творить чудеса храбрости. Этот самый дух вольности, который давал украинцам нечеловеческую силу в течении сотен лет воевать против своих угнетателей: поляков, русских, татар, и турок – и одерживать над ними блестящие победы. Только безграничная доверчивость и уступчивость, а также отсутствие осознания необходимости постоянной крепкой спайки всех членов государства не только на время войны – каждый раз губили все завоевания украинцев. Поэтому они рано утратили свою «самостійність» и живут то под Литвой, то под Польшей, то под Австрией и Россией, составляя собой очень ценную часть этих держав. Эти бытовые особенности характера украинцев необходимо помнить каждому агитатору – и его успех будет обеспечен. Помните также, что так или иначе, а нам необходимо возвратить Украину России. Без Украины нет и России. Без украинского угля, железной руды, хлеба, соли Черного моря Россия существовать не может: она задохнется, а с ней и советская власть, и мы с вами».

«Золотими літерами, – пише Тарас Пустовіт у статті «Полковник армії УНР Степан Лазуренко», надрукованій на сторінках газети «Зоря Полтавщини» (2006 р., 26 серпня), – до героїчного літопису українського війська записано шлях богданівців від Києва до Дону, бої за Крути, Гребінку, Полтаву... Потребували одного пориву і сильної волі походи початку 1918 – 1919 рр.»

Тоді за наказом командира Запорозької дивізії генерала Натієва два полки (другим командував Павло Болбочан) богданівці взяли участь у звільненні Криму від антантівських військ, а згодом стали в охороні східних і північних кордонів України. А тоді наступили сильні морози, бушували заметілі, українські війська, не маючи теплого одягу, боєприпасів просувались на Харківщину, а згодом – Дніпропетровщину. Завдяки військовому таланту С. Лазуренка вдалося вивести з оточення більшовицьких військ Богданівський та Полтавський полки (біля станції Лозової) і блискавично провести їх через територію, на якій бушував тиф.

Збереглися матеріали про наслідки сутички біля села Ємилівці, що на Дніпропетровщині. В наказі керівника військового підрозділу отамана Гулого-Гуленка від 28.03.1919 року читаємо: «Бій 25 березня цього року вписав нову сторінку в славетну історію Запорозького війська. Рішуча атака пішого полку; мінімальна кількість набоїв; козацька смерть 2-х курінних і поранення одного; батарея запорожців працювала під рушничним і кулеметним вогнем в 800 кроках від ворожої лави; козак пішого полку, котрий верхи підвозив набої до самої лави під ворожим вогнем; атака Запорізького полку в слушний момент, якраз тоді, коли ворожа кіннота переслідувала піший полк і дивізії загрожував катастрофічний відступ у паніці; кулеметник пішого полку, котрий, бачачи, що коні кулемета загрузли в болоті, не покинув кулемета, а відкрив вогонь на 200-300 кроків, підтримавши цим атаку кінного полку.

Ця кількість героїв у бою показує, що може зробити український козак, котрий знав, за що він бореться, знав що діло його праве і перемога буде на боці того народу, котрий бореться за свою волю і має таких славетних синів.

У ваших очах, запорожці, в порядку, в котрому ви спокійно відходили під вогнем, я бачив віру в перемогу.

Нехай же ця віра, смерть та кров ваших старшин та козаків не пропадуть марно, а піднесуть ваш дух для продовження боротьби за волю нещасної батьківщини».

Згадки про С. Лазуренка останній раз знаходимо в матеріалах 1919 року, коли після переходу УНР за Збруч, він був залишений в селян-

ській хаті, в селі Ярмолинці на Поділлі з обмороженими ногами. Вояки його полку під керівництвом генерала Омеляновича-Павленка пішли в перший зимовий похід і повернулися після успішного рейду тилами захищеної червоним військом України у травні наступного року.

З книжки Ю.Тютюнника («Револьюційна стихія; Зимовий похід», (с.102) дізнаємося про те, що «для росіян наша армія тоді зробилася страшною. Ті самі одеські газети, що місяць тому говорили запамороченому «истинно русскому человеку», що з Українською Армією покінчено, що вона вже не існує, тепер писали про неї надзвичайні речі. В українській армії та її керівниках вони знаходили такі властивості, про які і не довідувалися... праворуч від цієї армії оперює Українська Повстанча Армія під командуванням «лихого кавалериста» і знаменитого організатора «всёческих восстаний» полковника Тютюнника».

У зв'язку з цим «Черезвичайки» були поставлені на ноги – їм наказано було віднайти сліди «українських банд». Але не так-то легко було натрапити на слід Українського війська, а у першому зимовому поході брали участь 6 тисяч військовиків. При ворожому ставленні селян до більшовиків і навпаки, доброму ставленні до Українського війська, при повній руйнації телеграфу, більшовики не в змозі були простежити рух військ УНР і безсило кидали свої частини то в один, то в другий бік Звенигородщини. Врешті більшовики оточили військо Тютюнника й кинули на нього 60-у радянську дивізію з великою кількістю кінноти. А у той час селяни вивели дивізію манівцями, якраз у протилежний бік – на Вільшану.

У Вільшані (20 верств на північний схід від Звенигородки) 28 січня 1920 р. дивізію догнала уповноважена делегація Добровольчої армії, яка документально визнавала, що симпатія населення на боці Української армії, і що коли не буде досягнуто згоди з Українським військом, то їм самим із комуністами не впоратися, і просила Тютюнника об'єднатися з добровольцями для спільних дій проти більшовиків.

Про останні роки життя Степана Лазуренка маємо надто скупі відомості. У 20-ті роки ХХ ст. він переховується, працюючи бухгалтером у скромній полтавській конторі. У 40-ві роки виїжджає до Чехословаччини, перебуває у трудових таборах Німеччини, а в 1950 р. переїжджає до США. У Детройті він брав посильну участь в громад-

ському житті української діаспори, видавав спогади і публіцистичні замітки про героїчні події і мужніх героїв Запорізької дивізії на сторінках україномовних часописів «Тризуб», «Український Прометей» та ін., виступає на національних святах і річницях у Детройті та інших містах США.

Не стало Степана Лазуренка тихого вечора 27 лютого 1969 року. Вже перед самою смертю мріяв він померти травневого вечора, коли викочується на небо діжа, а під вікнами квітує запашний бузок, немовби прагне повідати ще про нові нев'янучі роки стрункого життя, складного, неординарного, всеціло відданого Україні. Друзі, близькі та син Сергій, який проживає з сім'єю в США, поховали його на цвинтарі Бавнд-Бруку, що біля Нью-Йорка, в затишному і тихому куточку, під могутніми кронами вічнозелених дерев, що нагадували б йому, справжньому сину полтавської землі, про вишні під вікном невеличкого будинку в Гадячі.

*М.І Дубина,
академік АН ВО України*

Сергій Лазуренко, син Степана Лазуренка, з дружиною

ХРОНІКА

* * *

Відбулася Міжнародна наукова конференція «Основи біологічного рослинництва в сучасному землеробстві».

На конференцію з'їхалося понад 120 науковців з усієї України. Оргкомітет представили кращі науковці Уманського національного університету садівництва та ряду інших наукових установ і університетів України. Співголовою був президент АН ВО України – академік М.І. Дубина. Він, до речі, виголосив на пленарному засіданні наукову доповідь «Академія наук вищої освіти України і здобутки її аграрного відділення». А загалом на пленарному засіданні і 7-ми секціях виступило з оригінальними доповідями понад 100 вчених-аграріїв України.

Конференція добре організована, була досить широка виставка наукових праць вчених Уманського університету садівництва, прийом ректором учасників конференції, турботливо організовані побутові умови проживання тощо. Заочну роботу провела академік З.М. Грицаєнко, а про організацію зустрічі й прийому учасників конференції, їхнє поселення, обслуговування, організацію їдалень тощо поклопотався ректор.

Готується виїзне засідання Президії АН ВО України до Ужгорода на базі Національного університету. Члени делегації: С.К. Рудик, М.І. Дубина, П.П. Говоров, П.О. Масляк – виступлять з доповідями про сучасний стан науки в Україні, ознайомляться з роботою регіонального відділення (академік-секретар В.І. Ніколайчук).

Про полковника УНР Степана Лазуренка у газеті «Літературна Україна» вийшла стаття «Син полтавської землі».

Президія Академії наук вищої освіти України розпочала новий післяканікулярний сезон. Апарат Президії працює щоденно з 10-00 до 17-00 години.

Вийшли в світ книги В.С. Пикалюка та А.Ю. Османова «Філоонтогенез органів і систем людини»; добре оздоблена книга про «Життєві імперативи та наукову школу Петра Сауха»; «Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи». Збірник наукових праць учасників наукової конференції «Основи біологічного рослинництва в сучасному землеробстві», обсягом 54,4 арк., вийшов до початку конференції – 21 червня

2011 року. Книгу «Тереховський Мартин Мартинович – фундатор вищої медичної та ветеринарної освіти у Східній Європі» видав академік С.К. Рудик накладом в 400 примірників.

Побачив світ журнал «Архів психіатрії», т. 15-й, куди ввійшли праці В.Я. Пішеля і М.Ю. Полив'яної, Б.В. Михайлова і І.В. Здесенко, А.Ю. Васильєва, С.І. Табачникова та ін. Редактро цього журналу – С.І.Табачников.

А медики України одержали книгу І.Г. Ільницького, О.П. Костик, Л.І. Білозір «Основи фтизіопатології позалегенової локалізації» та працю І.С. Зозулі, В. Шевчук та Т. Безсмертної «Гіпергомонистейнемія та інші метаболічні предиктори розвитку і перебігу ішемічного інсульту».

Ряд праць видала «Рада молодих вчених», голова – академік Л.Ю. Мосенкіс.

М.І. Дубина видав свою книгу «Вічно в пам'яті і в серці» про значення та роль Т.Г. Шевченка у житті і творчості українського народу. Книга написана на архівному і мемуарному матеріалах.

Вийшов третій випуск Інформаційно-наукового вісника АН ВО України. До нього ввійшли матеріали з сучасного суспільного життя, роздуми видатних діячів України про національну мову, статті про історичне минуле та літературні портрети про П. Сагайдачного, А. Волошина, Т. Масарика, І. Пільгука, Д. Братковського.

Прорецензовано праці «Чорні запорожці» П. Дяченка та монографію М.І. Дубини і Ю. Руденко «Виховання патріотизму в учнів і студентської молоді».

Академік В.І. Поліщук видав книгу про свого земляка – відомого дослідника творчості Т.Г. Шевченка – В. Доманицького, яку прорецензувала Ірина Дейнега. Вона, до речі, виступила з новою оригінальною статтею «Культурно-освітній рух та національне відродження Наддніпрянської України».

Готується до друку нова праця академіків АН ВО України, друга книга «Гуманітарні та ресурсні проблеми національної безпеки України». Її упорядковує – академік В.Т. Хомич. Видання – у 2012 році.

У червні 2011 р. – президента АН ВО України М.І. Дубина нагороджено Золотою медаллю Національної спілки журналістів України за значний внесок у діяльність спілки.

31 серпня президент приймав делегацію з Польщі. Професор Павло

Сиса розповів про сучасний стан у своїй країні, зокрема в галузі освіти. Польський вчений запевнив, що зарубіжні академіки АН ВО України візьмуть участь у роботі щорічних Загальних зборів. Будуть вони і на наступних звітно-виборчих зборах АН ВО України.

* * *

Ректор Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна особисто привітав команду студентів фізтеху Харківського університету – Ігоря Вакульчика, Анастасію Васильченкову, Олександра Літвінова, Іллю Пожидаєва, Олександра Крюкова, Анастасію Гаєву – з перемогою у престижному Міжнародному студентському турнірі фізиків та побажав подальших перемог. Команда стала переможцем 3-го Міжнародного студентського турніру фізиків, що відбувся у м. Долгопрудний Московської області на базі МФТІ (Державного університету «Московський фізико-технічний інститут»), який зібрав вісім команд: зі Швейцарії, Словаччини, Румунії, Росії, Казахстану та дві зі Швейцарії та України. Так, в турнірі брала участь команда ЕРРІ (Швейцарія) – одного з провідних університетів світу. Україну на МСТФ представляли дві команди: Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та Національного технічного університету «Львівська політехніка», які посіли, відповідно, перше та друге місця на 9-му Всеукраїнському студентському турнірі фізиків, що відбувся у лютому в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. У складі Каразінської команди боролися: Ігор Вакульчик – капітан команди, Анастасія Васильченкова, Анастасія Гаєва, Олександр Літвінов, Ілля Пожидаєв, Олександр Крюков. Крім того, харків'яни здобули кілька нагород в особистій першості. А саме: Олександр Крюков – диплом 1-го ступеня за краще опанування, Ілля Пожидаєв – диплом 3-го ступеня за краще опанування, Анастасія Гаєва – диплом 3-го ступеня за кращу доповідь, а також диплом 3-го ступеня за кращу рецензію, керівник команди – доцент Андрій Геннадійович Гах. Команда «Львівської політехніки» посіла п'яте місце і виборола диплом третього ступеня.

* * *

Наприкінці цьогоорічного квітня у рамках проведення «Французької весни» з нагоди 50-річчя поріднених міст Умань – Ромійї-сюр-Сен до

Уманського національного університету садівництва завітала делегація у складі мера міста-побратима, відповідальної за соціальну сферу Марі-Аннік Каменіль, муніципального радника та новообраної голови Комітету поріднених міст Жослін Дем'єм, членів Комітету Фреда та Колет Ремонт.

Університет задалегідь готувався до гідної зустрічі бажаних гостей: 14 лютого на кафедрі української та іноземних мов проведено олімпіаду з французької мови серед студентів I-го курсу, а 16 березня відбулося засідання секції французької мови студентської наукової конференції, приуроченої 50-річчю поріднення міст Ромійї-сюр-Сен та Умані; наукова бібліотека підготувала тематичну виставку, присвячену ратному подвигу ескадрильї «Нормандія-Німан» тощо.

Метою візиту делегації було ознайомлення з особливостями навчально-виховного процесу в університеті. Гості з цікавістю дізнались про історію університету, про його досягнення і проблеми, високо оцінили красу території студентського містечка, охайність та поведінку студентів. Відтак обопільно цікавим і корисним став обмін думками щодо виховання молодого покоління.

Неабиякий внесок у справу перебування французької делегації у нашому навчальному закладі зробили працівники наукової бібліотеки, зокрема, директор С.В. Нижник та провідний спеціаліст Н.В. Михайлова. Справжньою несподіванкою для гостей стала презентація книжкового скарбу французьких раритетних видань XIX – початку XX століть.

Не розуміючи слів і жалкуючи з того, але слухаючи чарівні звуки української мови, члени делегації невимушено пообіцяли опанувати її до наступного візиту в наше місто. Чому б ні? А поки що цікавий, відвертий і щирий діалог делегації міста-побратима з представниками університету на високому професійному рівні забезпечував викладач кафедри української та іноземної мов О.В. Лазарєв.

Приємно вражені українською гостинністю, побаченням та почутим від проректора з виховної роботи та міжнародної діяльності І.С. Пахольчука, начальника відділу міжнародних зв'язків О.А. Кислиці, зумовили щире зізнання голови делегації: «Візит до вашого університету був для нас чимось новим та неперевершеним».

Закінчився візит французької делегації до Умані. Але не гасне по-

чуття побратимства між жителями Умані та Ромійї-сюр-Сен, як не гасне пам'ять про спільну Велику Перемогу, задля якої у Французькому русі опору поклав голову українець Василь Порик і заради якої у нашому небі гинули хлопці з ескадрильї «Нормандія-Неман».

* * *

Чому людина, пройшовши чималий шлях у мистецтві, так тепло згадує дні, коли все кипіло в отому «Везувії» народної творчості й пізнання? Бо то був порив до краси, радості і щастя. Видатний Ейнштейн говорить: «Мені особисто відчуття найвищого щастя дають твори мистецтва. У них я черпаю таке духовне блаженство, як ні в жодній іншій галузі. Бо без мистецтва не можна уявити собі щастя». Задля того, щоб кожний співробітник КПП відчув хоч маленьку крихітку того щастя, і працює культурно-масова комісія профспілкового комітету співробітників нашого університету.

Уже традиційними стали відвідини Національного академічного драматичного театру ім. І.Я. Франка та Національного академічного театру опери і балету України ім. Т.Г. Шевченка. Понад 200 осіб побували на виставах: «Едіт Піаф», «Кін IV», «Грек Зорба», «Наталка Полтавка», «Буря» та ін. Величезне піднесення і захоплення у глядачів викликала програма вечора, присвяченого українсько-кубинській дружбі, що відбувся в ЦКМ НТУУ «КПІ». Продовженням заходу став концерт гурту «Гренада» в ЦКМ СБУ, який відвідали 80 співробітників. Усі заходи було проведено за кошти профспілкового комітету.

На професійному рівні відбулися два концерти Національної філармонії України, де глядачі мали змогу поринути у вир вишуканих класичних та українських народних пісень у виконанні вокально-інструментального ансамблю «Дивограй» і фольклорного ансамблю «Веселі музики». Також політехніки мали змогу переглянути спектакль самодіяльних митців – драматичної студії ЦКМ «Капельюх», якою керує М. Вороненко, відвідати концерт студії вокального співу, учасниками якої є співробітники та студенти нашого університету. Керівник студії, лауреат міжнародних конкурсів Надія Фесенко зачаровує своїм співом та майстерністю виконання.

Передріздвяні свята співробітники університету зустріли разом із грузинським хореографічним колективом «Шавлего», що познайомив із

культурою та мистецтвом Грузії. Проводжали артистів теплими оплесками та словами вдячності.

Хотілося б висловити подяку факультетам, які активно проводять екскурсійну роботу серед своїх членів профспілки ФЕА (голова профбюро В.І. Чибеліс). Вони побували в Батурині, Чернігові, Львові, на страусиній фермі в с. Ясногородка. У Батурині побували співробітники ФІОТ (голова профбюро Н.С. Куш), члени профбюро студмістечка (голова профбюро О.Ю. Шаміна). Співробітники ФММ відвідали о. Хортицю в Запорізькій обл., здійснили екскурсійний тур по Білорусі. Члени профбюро господарчої служби університету (голова профбюро Р.Д. Галицька) насолодилися красою та кришталевою чистотою Шацьких озер, побували у місті Лева. Співробітники ЦКМ (голова профбюро М.А. Стасюк) та ІФФ і (голова профбюро О.І. Шейко) відвідали колоритний конкурс дерунів у Коростені та ознайомилися з історичними пам'ятками цього міста. Приємно згадувати про хороші справи профспілкового комітету співробітників, який усіляко намагається допомагати матеріально й організаційно у проведенні заходів та закликати до ще більш активної роботи профбюро та профгрупи факультетів і підрозділів університету.

* * *

Відзначення Дня рідної мови в ЧНУ ознаменувалося зустріччю з професоркою кафедри української мови Києво-Могилянської академії, провідним науковим співробітником відділу соціолінгвістики Інституту української мови НАН України Ларисою Масенко. Наша Almamater так зачарувала своєю неповторною красою київську гостю, що та одразу ж захоплено зізналася:

– Я дуже рада вітати вас у вашому чудовому університеті, де все дихає історією, дихає красою. Ця будівля надихає. Вам можна позаздрити, бо вчитеся у такому прекрасному місці. Мені здається, що це найкрасивіший університет в Україні.

Упродовж двох днів, 21 та 22 лютого, Лариса Терентіївна спілкувалася із викладачами, студентами, читала лекції на хімфаці, філфаці й факультеті біології, екології та біотехнології.

Проблеми соціолінгвістики, які досліджує Л. Масенко, нині є актуальними як ніколи. Йдеться про такі питання, як двомовність, багатомовність, соціальні діалекти, дослідження мовних ситуацій. Також соціолінгвістика на науковій основі дає практичні рекомендації державним структурам для впровадження мовної політики. На жаль, наша влада сьогодні не прислухається до порад науковців. Тому ми маємо такі випадки, коли на Донбасі закривають останні українські школи під виглядом «оптимізації освітнього процесу», на полицях магазинів Східної України та Криму відсутні україномовні видання і преса тощо. Про зневагу до державної мови, уже не ховаючись, заявляють високопосадовці... Загострення мовного конфлікту відбувається унаслідок ініціативи деяких українофобних політиків упровадити російську мову як державну. Про ці та інші проблеми нинішнього стану української мови йшлося під час зустрічей на факультетах. Проте Лариса Терентієвна переконана, що рано чи пізно ми прийдемо до української України, але це буде не сьогодні. А нині ми можемо й мусимо влаштовувати акції протесту проти знищення української культури.

Аудиторія пожвавилася, коли гостя відповідала на запитання чернівецьких студентів. А найактивнішим із них авторка подарувала книги з автографом.

Цікавим доповненням до зустрічі була лекція про минуле та сучасне українського кіно, прочитана філологом відомим кінокритиком, головним редактором журналу «Кіно-Театр», авторкою монографії про легендарного українського актора й режисера Леоніда Бикова «Своє рідне кіно» Лариси Брюховецької.

А розгорнута виставка видавничого дому «Києво-Могилянська академія» запропонувала студентській молоді новинки книговидавання.

Декілька цікавих примірників директор видавництва В.Й. Воробйова люб'язно подарувала деканові філфаку Б.І. Бунчукові.

* * *

У Всеукраїнському рейтингу «Компас» за 2010 рік взяли участь 234 виші. Головним мірилом був рівень підготовки і професіоналізму випускників – їх оцінювали керівники 990 підприємств та представники-експерти 363 провідних компаній. Результати відрадні: Уманський національний університет садівництва – в десятці найкращих вишів України.

Крім того, журнал «Фокус» та компанія «СКМ» провели рейтинг програм співпраці між вишами, роботодавцями та студентами, щоб визначити перспективні напрямки роботи. Дві програми факультету плодівництва і лісництва з Асоціацією розвитку інтенсивного садівництва Польщі стала кращою в номінації «Міжнародна співпраця».

У цьому конкурсі визначали також кращих викладачів вишів України. У своїй галузі лауреатом став уманчанин Олександр Мельник, завідувач кафедри плодівництва і виноградарства.

* * *

Стало доброю традицією навесні підбивати підсумки наукової роботи студентів, визначати її перспективні напрями з урахуванням актуальних проблем та потреб сучасного аграрного виробництва. 22-23 березня в університеті було проведено студентську наукову конференцію, присвячену 115-й річниці від дня народження професора Петра Михайловича Білецького.

Як і щороку, найбільш активну участь у роботі наукової конференції брали студенти факультету менеджменту. На секційних засіданнях усіх кафедр була присутня 421 особа і заслухано 409 доповідей. Працювали секції менеджменту організацій, менеджменту ЗЕД, соціально-гуманітарних і правових дисциплін, української та іноземної мов.

На факультеті економіки і підприємства студентська наукова конференція проходила у п'яти секціях. Наукові доповіді студентів охопили широке коло проблем ринкової економіки, таких як: ефективність роботи сільськогосподарських підприємств, проблеми розвитку фінансування та кредитування аграрного сектору економіки, теоретичні та практичні засади бухгалтерського обліку, розвиток маркетингу тощо.

На факультеті агрономії працювало п'ять секцій, в яких взяли участь і виступили з доповідями понад 200 студентів.

У роботі наукової студентської конференції на факультеті плодівництва і лісництва працювало сім секцій, в роботі яких брали участь 276 студентів.

Студенти інженерно-технічного факультету також брали активну участь у роботі студентської конференції. 22-23 березня 2011 року працювало шість секцій.

Заслухані на секціях і пленарних засіданнях доповіді були змістовними й актуальними. Учасникам конференції рекомендовано продовжувати

наукові дослідження за обраними темами, студентам V курсу – оформити результати досліджень у вигляді статей до наукових збірників, дипломних та магістерських робіт. А студентам III і IV – активно продовжувати науково-дослідну роботу з метою напрацювання матеріалів для власних досліджень, написання статей і конкурсних робіт, які в подальшому ляжуть в основу їхніх дипломних робіт, брати активну участь у конференціях та олімпіадах, що проводяться в Уманському НУМ та інших вишах.

* * *

У лютому поточного року ректор Уманського національного університету садівництва, доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України А.Ф. Головчук був учасником Міжнародного науково-практичного семінару «Вивчення інноваційних процесів в освіті та науці Франції та Чехії».

Ми попросили Андрія Федоровича поділитися своїми враженнями. Нижче – інтерв'ю з А.Ф. ГОЛОВЧУКОМ.

М.Ю. Шановний Андрію Федоровичу, якою була мета Міжнародного семінару і хто входив до складу делегації?

А.Ф. Почну з другого питання. Делегація була досить представницькою. До її складу увійшли представники всіх регіонів України: 6 представників Науково-методичного центру аграрної освіти Мінагрополітики та продовольства України, 4 ректори аграрних вишів, 4 проректори, 22 директори аграрних технікумів і коледжів, 5 директорів закладів професійної освіти.

Завданням семінару було ознайомлення з інформаційно-освітніми технологіями, інноваційними методами оцінювання результатів навчання і їх впливом на управління освітніми процесами, впровадження тестових технологій, особливостями підготовки робітничих кадрів.

М.Ю. Як відомо, все пізнається у порівнянні. У рамках семінару Ви мали можливість ознайомитись із досвідом закордонних колег з питань аграрної освіти. Що вона являє собою?

А.Ф. Вивчення міжнародного досвіду відбулося за чотирма основними напрямками: відвідування закладів освіти і науки аграрного спрямування у Франції та Чехії, ознайомлення з типовими виробничими базами Бургундії для проходження практики студентами, відвідуван-

ня Міжнародної сільськогосподарської виставки у Парижі та участь у круглому столі з питань ефективної організації системи професійної освіти в Міністерстві продовольства, сільського господарства, рибальства. Розвитку сільських угідь та облаштування територій Франції.

Що стосується аграрної освіти Франції, то у них 23 вищі аграрні навчальні заклади і 843 технічних та професійних НЗ, державних і приватних. Освіта здійснюється за п'ятьма галузями:

- тваринництво;
- рослинництво, агрооснащення;
- природа, сад, ландшафт, ліс;
- консультація з продажу;
- продовольство, біоіндустрія, лабораторія.

Тут легко проглядаються напрями освіти, за якими наш університет готує майбутніх фахівців, але, на відміну від нас, у них дуже високий відсоток працевлаштування: в середньому більш ніж 90 %.

Щодо форми навчання, то там існують: очна, заочна, дистанційна, безперервне навчання (підвищення кваліфікації), а також виробниче навчання, робота + навчання, акредитація попереднього досвіду.

Увага учасників семінару була зосереджена на ключових моментах французької аграрної освіти, механізмах формування нових спеціальностей, роботі служб спостереження та відстеження ринку праці. Крім того, нам була презентована система освіти в рамках співвідношення «практика-теорія», роз'яснена методика створення робочих програм.

М.Ю. Тривалий час в Україні полемізується питання про підпорядкування аграрних ВНЗ профільному міністерству. Як питання управління аграрною освітою та наукою вирішується у Франції?

А.Ф. Аграрні заклади освіти у Франції підпорядковуються Міністерству продовольства, сільського господарства, рибальства, розвитку сільських угідь та облаштування територій, що дає можливість швидко реагувати на зміни в змісті освіти, нововведення й інші питання, які потребують практичного вирішення.

М.Ю. Яке враження справило на Вас відвідування Міжнародної сільськогосподарської виставки SIA в Парижі?

А.Ф. У рамках семінару 24-25 лютого ц.р. наша делегація відвідала одну з наймасштабніших сільськогосподарських виставок у Па-

рижі 2011 року. Французькі аграрні навчальні заклади є активними учасниками цих заходів, де вони представляють результати практичної роботи студентів, проводять різні конкурси, демонструють сільськогосподарську продукцію.

М.Ю. Які ще об'єкти відвідування входили до плану перебування делегації освітян і науковців України?

А.Ф. Надзвичайно цікавим і корисним виявилось відвідування Діжонського національного інституту агрономії, навколишнього середовища і харчових технологій. Керівництво Відділу міжнародних зв'язків і адміністрації цього навчального закладу презентували учасникам семінару навчально-практичну базу інституту, розповіли про нові Форми освіти, зокрема про навчання за формою «альтернанс», коли два тижні на місяць студент проводить в аудиторії, а два – на виробництві; про різні форми післядипломного навчання. На завершення перебування в Діжоні в рамках Міжнародного науково-практичного семінару був урочисто підписаний Меморандум про співпрацю вищих навчальних закладів Міністерства аграрної політики та продовольства України з Діжонським національним інститутом агрономії навколишнього середовища і харчових технологій.

Крім Франції, до програми семінару входило також знайомство з одним із найпотужніших аграрних університетів Європи – Чеським університетом наук про життя, а разом із тим – і з красунею-Прагою. Тут ми дізналися багато цікавого і корисного про еволюцію навчального закладу, про створення нових спеціальностей, про навчально-матеріальну базу університету. Була проведена екскурсія у теплиці тропічних і субтропічних рослин, де проходять практичну підготовку студенти. Сподіваюсь, що цінний досвід, здобутий під час участі у Міжнародному науково-технічному семінарі, стане в нагоді у ході подальшого удосконалення навчального процесу, організації наукових досліджень і, в цілому, підготовки висококваліфікованих фахівців у виші.

РЕЗОЛЮЦІЯ

*засідання учасників круглого столу завідувачів кафедр філософії вищих навчальних закладів м. Києва та медичних університетів України
«Про стан та перспективи поліпшення викладання філософії у вищих навчальних закладах України» від 27 травня 2011 р.
(Присутні представники кафедр філософії 43-х ВНЗ України)*

Заслухавши та обговоривши інформацію академіка-секретаря Київського регіонального наукового центру АН ВО України М.В. Попова, учасники круглого столу констатували наявність істотних недоліків у забезпеченні належного рівня викладання філософії у вищих навчальних закладах України, використання методологічного потенціалу філософії для розбудови демократичної України на засадах Добра, Праці, Істини та Краси – вищих взірців світової культури. Державно-суспільна недооцінка гуманітарної складової суспільного розвитку України, гуманістично-культурного формування нових загонів творчої інтелігенції для суспільства не відповідають потребам формування сучасного громадянського суспільства в Україні, доланню недоліків на шляху до європейського Співтовариства держав.

Серйозною причиною такої соціальної ситуації є недооцінка згубності певних негативних проявів суспільної свідомості, ідеології «споживацького суспільства», боротьби із антицінностями, які поширились у нашому суспільстві. Відповідальність за це має взяти на себе також філософська спільнота держави, яка не виявляє належного супротиву вказаним недолікам. Мають місце також системні прорахунки в організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, у реалізації фундаментальної гуманітарної складової підготовки майбутніх фахівців для всіх галузей суспільства.

Учасники круглого столу філософів прийняли наступні **рекомендації** щодо докорінного поліпшення філософської підготовки майбутніх фахівців, піднесення соціальної ролі філософської спільноти в житті громадянського суспільства.

1. Філософська спільнота вищих навчальних закладів м. Києва та медичних університетів серйозно занепокоєна станом соціального використання наукового та соціально-виховного потенціалу сучасної філософії в Україні, використання гуманітарної складової єдиного навчально-виховного процесу у підготовці майбутніх фахівців всіх галузей народного господарства.

2. З метою конче необхідного змістовного та методичного реформування викладання філософії у ВНЗ України провести протягом 2011-2012 навч.року широку публічну дискусію фахівців навколо основних проблем та тем навчальної програми з філософії задля підготовки підручників та методичних посібників.

Організатори: Відділення філософії АН ВО України (акад.-секр. В.Ф. Баранівський, КРНЦ АН ВО (акад.-секр. М.В. Попов), редакції журналів «Практична філософія» та «Філософія у вищій освіті» АП України – протягом 2011/12 навч. років.

3. На основі консультацій з МОН, молоді та спорту та Інституту філософії НАН України ім. Г.С. Сковороди розробити пропозиції щодо збільшення обсягу навчального часу на викладання філософії у ВНЗ, його розподілу за основними формами навчальної роботи. Відповідальні: КРНЦ АН ВО України, філософський ф-т Національного університету ім. Т.Г. Шевченка до 1 січня 2012 р.

4. Спільно з ІФ НАН України та МОН, молоді та спорту розробити практичні заходи щодо поліпшення використання методологічного потенціалу філософії для подолання негативних явищ у соціально-економічному та духовному житті українського суспільства.

– КРНЦ АН ВО України (ак. М.В. Попов), протягом 2011 року.

5. Увійти з пропозицією до директивних органів про оголошення курсу на кращий підручник (посібник) з філософії для ВНЗ України.

– АН ВО України, до кінця 2011 року.

6.1. Запропонувати МОН, молоді та спорту розглянути питання про проведення Всеукраїнської наради зав. кафедрами філософії ВНЗ

– КРНЦ АН ВО України, 2011 р.

6.2. МОН, молоді та спорту розглянути питання про доцільність реалізації наказів щодо широкого впровадження у навчальний процес питань християнської моралі.

6.3. Запропонувати МОН, молоді та спорту, ректорам ВНЗ України упорядкувати статус кафедр філософії як основних гуманітарних підрозділів – методологічних центрів по піднесенню ефективності навчального процесу у вищій школі України.

– КРНЦ АН ВО України (М.В. Попов), протягом 2011 року.

Резолюція прийнята одностайно.

ПРИЙМАЛЬНА КОМІСІЯ – 2011: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ВИМІР

2011 року кількість випускників шкіл зменшилася на 42% у порівнянні з минулим роком. Тому була загроза того, що у 2011 році більшість навчальних закладів не виконає держзамовлення, а значну кількість абітурієнтів складатимуть випускники минулих років, які не вступили до ВНЗ раніше. Перші підсумки роботи приймальних комісій (далі – ПК) вищих навчальних закладів показали, що два десятки ВНЗ нашої держави не отримали жодної заяви від вступників. Понад три десятки ВНЗ мали в своєму активі від однієї до десяти заяв, і майже 130 ВНЗ – від 10 до 100 заяв. Таким чином, серед 856 ВНЗ України, 200 мають низькі рейтинги довіри серед абітурієнтів.

Про проведення вступної кампанії у ПК Харківського університету розповідає відповідальний секретар ПК Ольга Олексіївна Анощенко.

- Скільки студентів цього року зараховано на денне та заочне відділення за державним замовленням на перший курс?

- Кількість зарахованих студентів на денне відділення за державним замовленням на перший курс – 1086 осіб. Крім того, згідно із міжнародною квотою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, до кінця вересня вакантними залишаються 6 місць державного замовлення. Що ж стосується заочного відділення, то за державним замовленням зараховано 111 студентів.

Процес підписання контрактів щодо навчання в університеті із студентами наразі продовжується.

- Які були нововведення в роботі приймальної комісії цього року?

- Найбільш суттєвою новиною в організації процесу роботи приймальної комісії був експеримент «Електронний вступ». Суть його полягає у можливості абітурієнта подавати заяву на вступ до ВНЗ через Інтернет. Приймальна комісія університету отримала понад півтори тисячі заяв на вступ від абітурієнтів саме таким чином. Експеримент «Електронний вступ» був у цьому році найбільш новим і найбільш складним, оскільки система була пробною, в процесі її експлуатації проявлялися певні недоліки. Наприклад, в перші дні приймальна комісія отримувала різні дивні відомості: дата народження деяких абітурієнтів була фантастичною – 1900р.!

- **Який конкурс заяв був цього року в середньому по університету та на різні напрямки підготовки?**

- Заяв на вступ було дуже багато, адже абітурієнти подавали їх на різні спеціальності та факультети. Заяв отримали всього на триста менше, ніж минулого року – 10600. Найбільша кількість заяв цього року, як і зазвичай, була подана на ті ж популярні факультети: юридичний, МЕВ і ТБ, економічний, факультет іноземних мов, медичний. Наприклад, на юридичний на 24 місця державного замовлення подали понад 900 заяв на вступ.

Середній конкурс заяв по університету склав майже десять осіб на одне місце державного замовлення.

- **Чи були цього року «особливі» вступники? Які?**

- Так, як завжди, були. Цього року до нас прийшло багато вступників-переможців Міжнародних олімпіад 2011 року. На хімічному факультеті – Олег Бородин, бронзовий призер Міжнародної олімпіади з хімії. На ФТФ – Дмитро Рубанов, бронзовий призер Міжнародної олімпіади з фізики. На ММФ – Олексій Кіслінський, срібний призер Міжнародної олімпіади з математики та Григорій Радіонов, бронзовий призер Міжнародної олімпіади з математики. Крім того, зараховані на навчання на ММФ п'ятеро переможців IV етапу Всеукраїнської олімпіади з математики, на біологічний – один переможець етапу Всеукраїнської олімпіади з біології. На фізичний факультет (кафедра астрономії) – один переможець IV етапу Всеукраїнської олімпіади з астрономії, на факультет іноземних мов – двоє переможців IV Всеукраїнської олімпіади з німецької мови.

- **Чи справдилися побоювання з приводу того, що цього року буде замало абітурієнтів?**

- Цього року в цілому по Україні абітурієнтів було на 42% відсотки менше, ніж у минулому році. Харківські ж школи цього року випустили дуже мало абітурієнтів: близько 2600 осіб. Зменшення кількості абітурієнтів було відчутним, але не катастрофічним для університету, оскільки ми маємо високий рівень довіри. На початку роботи ПК ми думали, що цього року до нас прийде багато випускників минулих років, але цього не сталося, охочих скористатися ситуацією виявилося не так багато, серед усіх заяв на вступ: 9236 – випускники цього року, 1364 – випускники минулих років.

- **Як би Ви в цілому оцінили рівень роботи ПК цього року?**
- *В цілому прийом документів, у порівнянні з минулим роком, проходив досить спокійно. Не було черг.*

Державне замовлення ми виконали в повному обсязі. Але цього року його було складніше виконати на факультетах фізико-математичного профілю. Це, в першу чергу, пов'язано зі зменшенням кількості абітурієнтів. А також із тим, що Міністерство освіти і науки, молоді та спорту визначило профільним предметом для фізичних факультетів саме фізику, а не математику, як це було в попередні роки.

* * *

Марина ЗАЙДЕЛЬ, аспірантка філософського факультету, за результатами конкурсу «Україна: 20 років державотворення. Погляд молоді», на кращу наукову роботу, який був ініційований президентським фондом Леоніда Кучми «Україна», посіла друге місце і отримала першу премію. Усього в конкурсі змагались 1099 учасників із 119 університетів 26 регіонів країни. Робота Марини Зайдель була оцінена в 160 балів зі 195 можливих.

Президент АН ВО України М.І. Дубина вручає диплом
“Кращий науковець України” акад. З.М. Грицаєнко.

*Вітаємо колективи
Донецького національного
університету і Національного
технічного університету
України (КПІ)
зі входженням до числа
найкращих
елітних
закладів світу.*

РЕЦЕНЗУЄМО

ПЕДАГОГ ВІД НАРОДЖЕННЯ

Автор цієї книги належить до людей, які живуть своїм часом, складним і сповненим турбот, працюючи чесно і виснажливо, віддаючи своєму фахові себе до останку. Вони не претендують на приголомшливі відкриття, але останні завжди стають логічним підсумком їх копіткої праці. Саме таким є відомий дослідник і педагог Микола Іванович Зубок.

Плідне, цікаве і, водночас, надзвичайно напружене життя випало на його долю. Народився він на Чернігівщині в січні 1949 року. Половину життя провів на військовій службі, і в чині полковника демобілізувався з армії. Справжнє призначення Миколи Івановича розкрилося на військовій, а згодом – на цивільній педагогічній роботі.

За час роботи у Київському національному торгово-економічному університеті та інших вишах України він виявив себе як досвідчений лектор, педагог, який завжди готовий прийти на допомогу знайомим і незнайомим людям. Саме на цих кафедрах Микола Іванович пройшов довгий шлях від асистента до завідувача кафедрою, знаного вченого-економіста, професора, академіка АН ВО України. Спеціальні курси, які на найвищому рівні читає Зубок М.І., відзначаються своєю оригінальністю, багатогранністю, знаходять схвальні відгуки у студентському середовищі та науково-громадських колах. Він є автором понад ста наукових праць, ряду навчальних підручників, посібників для студентів вищих і середніх навчальних закладів. Про рівень цих праць говорить той факт, що навчально-методичний комплекс з нормативного курсу «Банківська безпека» був відзначений високою нагородою Академії наук вищої освіти України в 2005 році.

З ініціативи Миколи Зубка, з викладачів ряду вишів та співробітників АН ВО України був створений авторський колектив для написання монографії «Гуманітарні та ресурсні проблеми національної безпеки України» та ряду книг з проблем банківської справи. Микола Зубок як заступник директора Інституту банкірів банку «Україна» з навчальної і наукової роботи та начальник управління безпеки банку «Україна», до нюансів розібрався зі специфікою роботи в колишньому центральному банку у методах і формах забезпеченості вкладів людей, їх державного використання тощо. Під його керівництвом одним із перших було впроваджено широко визнану сьогодні прогресивну модульно-рейтингову систему підготовки офіцерських кадрів

вищих військових навчальних закладів України, згодом і навчання студентів вишів України.

М.І. Зубок – автор багатьох спеціальних праць, пов’язаних із військовою розвідкою, в якій служив він не один рік. У 1984 році він захистив кандидатську дисертацію. Протягом багатьох років М.І. Зубок вивчав форми і методи підготовки курсантів розвідки, їх тактичної озброєності, досліджував самі основи розвідки, проблеми сучасного бою і його матеріальні основи, організацію, озброєння і тактику підрозділів, частин і з’єднань сухопутних військ США і ФРН «Тактика Рота. Батальон», диверсійну підготовку, проблеми інформації в системі військової розвідки та ін. На ці, суто військові теми Микола Іванович написав десяткі навчальних посібників і підручників, які одержали схвальні відгуки у військових частинах, широко висвітлювалися у пресі. Серед них особливо виділялись праці: «Побудова моделей фахівців для обґрунтування змісту підготовки у вищих навчальних закладах України в 1995-2000 роках», «Оперативна розвідка», «Традиційні і нетрадиційні методи розвідки в умовах розвитку військового мистецтва Збройних сил України», «Тактичні навчання» та ін.

Останніми роками Микола Іванович як академік АН ВО України, бере участь у дослідженні педагогічних проблем, пов’язаних із громадянським вихованням молоді, формуванням у неї моралі, світогляду. Його перу належать такі цікаві праці, як «Міждисциплінарні зв’язки в навчальному процесі», «Контроль оцінки знань студентів», «Інноваційні проблеми навчання», «Болонський процес – економічна чи культурна цінність». Це глибокі роздуми вченого над сучасним рівнем навчання у середній і вищій школі. Автор наполягає на глибині і якості викладання предметів, на високій результативності і надійності отриманих студентами і учнями знань.

Ніщо так яскраво не характеризує вчителя, як його учні. Під керівництвом академіка АН ВО України М.І. Зубка підготовлено і захищено ряд кандидатських дисертацій. Він має свою наукову школу. Його наукові праці були широко представлені на вітчизняних і міжнародних форумах, які проходили в Німеччині, Словаччині, Польщі, Австрії, Ізраїлі та ряді інших країн. Вони приваблюють читача аналізом, по-новаторськи глибоким і масштабно осмисленим розумінням виховання підростаючого покоління, чіткістю поставленої автором мети і скрупульозними відповідями на неї. У науковому ключі вченим висвітлено такі педагогічні проблеми, як соціальне замовлення і вибір стратегії виховання та світоглядні виміри, людина і системи цінностей; відродження моральності, любов до Батьківщини, демократизація

виховного процесу, родинне виховання, українознавчі підходи до виховання тощо.

Автор, порушуючи ці проблеми, не поспішає, докопується до їх основи, аналізує напрямки, і лише тоді робить висновки – переконливі, логічні. Та й взагалі, всі роздуми М.І. Зубка достатньо вмотивовані і науково переконливі. Цим вони і заворожують читача, а ще батьківськими порадами і повчанням.

Микола Іванович Зубок відомий і як видатний адміністратор. Він обіймав посади начальника кафедри, заступника директора Інституту банкірів, керівника служби безпеки банку «Україна».

Військова і науково-педагогічна діяльність Миколи Зубка високо оцінена урядом України та громадськими організаціями. Він нагороджений орде- ном «За трудові досягнення» III ступеню, шістьма медалями. За плідну роботу в АН ВО України, удостоєний Нагородою Ярослава Мудрого, медаллю «За багаторічну педагогічну діяльність і наукові досягнення». Та найвищою нагородою для себе Микола Іванович Зубок вважає людську любов, якою щедро нагородила його доля, повагу і шану студентів та колег по роботі, в Академії наук вищої освіти України, дійсним членом якої він є з 2003 року.

М.І. Дубина,
академік АН ВО України

УВАГА!

ЧИ НЕ ЧАС ПОДУМАТИ ПРО ПАРТІЮ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ

Академія наук вищої освіти України не є політичною організацією. Вона не висуває своїх політичних лозунгів. Але ми не можемо не сказати свого слова, не можемо не висловити свого ставлення до нинішньої політичної ситуації і до майбутніх виборів. Я думаю, що це мусить бути дуже вагоме слово, оскільки викладачі та студенти вишів, а це наше середовище, становлять близько одного мільйона виборців. Крім того, думка інтелектуальної частини виборців, якими є викладачі та студенти, може суттєво вплинути на діяльність обраних верховних і місцевих рад. То може слід подумати і про партію... вчених України?

ВПРОВАДЖУЄМО

ПРОВЕДЕНО АПРОБАЦІЮ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

№ З\П	Назва дослідження	Термін вико- нання	Фірма-замовник
1	Локрен (бетаксолон). Бета-адреноблокатор	01.03.2009 р. – 01.09.2010 р.	«Sanofi Aventis»
2	Магнерот (оротат магнія)	01.03.2009 р. – 01.09.2010 р.	«Worwag Pharma»
3	Атаканд (кандесартан – блокатор рецепторів ангіотензину II).	01.03.2009 р. – 01.09.2010 р.	
4	Лопріл (лізиноприл), інгібітор АПФ 3-ї генерації, лікування артеріальної гіпертензії	01.01.2009 р. – 01.01.2010 р.	«BOSNALEK»
5	Ноліпрел, комбінований гіпотензивний препарат: періндоприл – інгібітор АПФ, та індапамід – сульфонамідний діуретик	01.03.2008 р. – 01.03.2010 р.	«SILVIER»
6	Адаптол, препарат для корекції психосоматичних порушень	01.01.2008 р. – 01.02.2010 р.	«Астро-фарм» (Латвія)
7	Корасан (івабрадін)	01.04.2008 р. – 01.04.2010 р.	«SERVIE»
8	Равел SR (індапамід) сечогінний препарат, производне сульфонаміда	01.04.2008 р. – 01.09.2010 р.	«KRKA»
9	Квестор (стати́ни) препарат, що нормалізує ліпідний спектр крові	01.03.2008 р. – 01.09.2010 р.	«Astra Zeneca»
10	Тромбонет (клопідогрель) дезагрегант	01.01.2008 р. – 01.02.2010 р.	«Фармак»
11	Корвітін, інгібітор оксигеназних ферментів	01.05.2008 р. – 01.09.2010 р.	Борщівський хімічно-фармацевтичний завод

12	Ефокс петард (ізосорбіда моно нітрат)	01.05.2008 р. – 01.09.2010 р.	«SchwarzPharma»
13	Аерофіллін (доксофіллін) протиастматичний засіб	01.04.2008 р. – 01.09.2010 р.	«ABC Farmaceutisi»
14	Офлогексал (офлоксацин) антибіотик з групи респіраторних фторхінолонів	01.05.2009 р. – 01.09.2010 р.	«SANDOS»
15	Симбікорт (формотерол), бета – 2 – адреностимултор.	01.05.2009 р. – 01.09.2010 р.	«Astra Zeneca»
16	Беклазон (глюкокортикоїди) для лікування бронхіальної астми	01.07.2008 р. – 01.09.2010 р.	«NORTON»
17	Медрол (глюкокортикоїди) для лікування бронхіальної астми	01.05.2008 р. – 01.09.2010 р.	«Pharmatsia»
18	Алерон, антигістамінний засіб III покоління	01.07.2009 р. – 01.09.2010 р.	«ACTAVIS»
19	Три фас (торемід) комбінований антигіпертензивний засіб	01.07.2009 р. – 01.09.2010 р.	«Berlin Chem»
20	Дона (хондропротеткор)	01.05.2009 р. – 01.09.2010 р.	«ROTTAPHARM», США
21	Креон 25000 (панкреатин)	01.05.2009 р. – 01.09.2010 р.	«Solvay Pharma»

Впровадження досягнень науково-дослідних робіт в практику охорони здоров'я

Протягом звітнього періоду впроваджено 28 наукових розробок, зокрема:

- Застосування бета-адреноблокатору карведілолу та його вплив на регрес патологічного ремоделювання міокарду у хворих, що перенесли інфаркт (2010 рік).
- Застосування інгібітору діроторону та його вплив на регрес патологічного ремоделювання міокарду (2010 рік).

НАШІ ЮВІЛЯРИ

ВОЙЦЕХОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ГРИГОРОВИЧ – 60
ВОЛОВИК ВІТАЛІЙ ІВАНОВИЧ -75
ВОРОБІЙОВ ЮРІЙ СЕРГІЙОВИЧ – 75
ГРИНЬ ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ- 60
ГОРПЕНКО ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ – 70
ДАНИЛЮК ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ- 55
ЗАЛОГА ВІЛЬЯМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ – 75
КОВАЛЬЧУК ІВАН ПЛАТОНОВИЧ – 60
ЛІСОВИЙ ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ – 55
ЛЯВИНЕЦЬ ОЛЕКСАНДР СЕМЕНОВИЧ – 55
МАЗУРЕНКО АНТОН СТАНІСЛАВОВИЧ – 65
МАЛАХОВ ВАЛЕРІЙ ПАВЛОВИЧ – 70
МІХІЛЬОВ ОЛЕКСАНДР ДМИТРОВИЧ – 75
МУКОВСЬКИЙ ІВАН ТИМОФІЙОВИЧ – 75
НЕЙКОВСЬКИЙ СТЕПАН ІВАНОВИЧ – 70
НІКОЛАЙЧУК ВІТАЛІЙ ІВАНОВИЧ – 60
НОВАК ВІТАЛІЙ ПЕТРОВИЧ -65
ПИЛИПЧУК РОСТИСЛАВ ЯРОСЛАВОВИЧ – 75
ПОДРИГАЛО МИХАЙЛО АБОВИЧ – 60
РОЯНОВ В'ЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ – 70
САНІН АНАТОЛІЙ ФЕДОРОВИЧ – 55
СЛЮСАРЧУК ВАСИЛЬ ЮХИМОВИЧ – 65
ТЄРЬОШИН ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ -70
ЧЕРНЯГА ПЕТРО ГЕРВАЗІЙОВИЧ – 65
ШПАК ВІКТОР ІВАНОВИЧ – 55
ЯКОВЛЄВ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ – 80

Президія Академії наук вищої освіти України вітає Вас, дорогі ювіляри, і зичить плідної творчої праці на ниві науки та в ім'я процвітання нашої держави! Міцного Вам здоров'я та громадського оптимізму!

НЕКРОЛОГ

ЄВГЕН КОРШАК

27 липня 2011 року ми втратили академіка Коршака Євгена Васильовича, який, скільки міг, боровся з хворобою. Схиляючись у скорботі та розділяючи біль втрати, висловлюємо слова глибокого співчуття і підтримки родині та близьким академіка у зв'язку з його смертю.

Народився Євген Васильович 25 вересня 1935 року в с. Дацьки Корсунь-Шевченківського району Черкаської області. Закінчив Київський державний педагогічний інститут ім. О.М.Горького (нині НПУ імені М.П. Драго-

манова) у 1957 році, за спеціальністю «Фізика та астрономія». У 1957-1962 рр. працював учителем у Київській середній школі Ржищівського району Київської області, у 1959-1962 рр. був заступником директора школи. 1962-1965 рр. навчався в аспірантурі на кафедрі методики фізики КДПІ ім. О.М.Горького. У 1965 році захистив кандидатську дисертацію і був залишений для роботи на кафедрі, де й пропрацював усе подальше життя. Обіймав посади старшого викладача, доцента, професора, заступника декана, проректора з навчальної роботи. А з 1980 р. – завідувача кафедри.

За своє життя Євген Васильович опублікував понад 305 науково-методичних праць. Брав участь у створенні стандартів із фізики для вищої та середньої школи, підручників з фізики для середньої школи (7-11 класів), навчальних посібників для студентів, учителів і учнів, засобів навчання для середньої і вищої школи, навчальних телевізійних передач з фізики на українському телебаченні.

Євген Васильович керував роботою аспірантів, підготував 40 кандидатських праць, у тому числі для Білорусії, Узбекистану, Таджикистану, Куби, Болгарії.

З 1995 року обіймав посаду головного редактора журналу «Фізика та астрономія в школі», редагував науково-методичні збірки «викладання фізики», які виходили у світ у видавництві освіта понад 20 років. Був членом науково-методичних комісій Міністерства освіти і науки України, редколегій видавництв.

Євген Васильович був не лише видатним педагогом, який зробив неоціненний внесок у розвиток сучасної освіти, в нашій пам'яті він залишиться улюбленим вчителем багатьох поколінь студентів, добрим колегою та просто щирою, відкритою людиною.

Знаємо, що його світлий образ, щирість та доброта назавжди залишаться в пам'яті всіх, хто був знайомий з Євгеном Васильовичем.
Світла пам'ять про нього назавжди збережеться у наших серцях.

ОЛЕКСАНДР ГОРБУЛ

22 липня 2011 року внаслідок тривалої хвороби пішов із життя, академік Академії вищої освіти України, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри українознавства Національного університету харчових технологій Горбул Олександр Дмитрович.

Олександр Горбул народився 9 червня 1934 року в с. Витязівка Бобринецького району Кіровоградської області. У 1959 році закінчив Одеський державний університет у 1959 році. У 1970 році захистив кандидатську, а у 1990 р. – докторську роботу в Університеті ім. Тараса Шевченка в Києві.

1953-1954 рр. працював першим секретарем РК ЛСМУ в с. Витязівка Кіровоградського району. 1954-1955 рр. – обіймав посаду завідувача парт. бібліотеки. 1956-1957 рр. – завідувача відділу пропаганди та агітації РК КПУ. 1957-1959 рр. – лектором РК КПУ у с. Витязівка та в м. Бобринець. 1959-1960 рр. – вчителем історії в середній школі. 1960-1962 рр. – помічником секретаря, інструктором МК КПУ. 1962-1963 рр. – асистентом, зав. кабінетом історії КПРС Українського інституту інспекторів водного господарства. 1963-1965 рр – слухачем ВПШ при ЦК КПУ. 1965-1968 рр. – першим помічником капітана судна далекого плавання Чорноморського морського пароплавства. 1968-1969 рр. – аспірантом кафедри історії КПРС КДУ. 1969-1970 рр. – асистентом кафедри історії КПРС КДУ. 1970-1973 рр. – інструктором, заст. завідувача відділом науки МК КПУ. 1974-1978 рр. керівником групи по узагальненню досвіду партійної і радянської роботи ВПШ при ЦК КПУ. 1978-1980 рр. – доцентом кафедри історії КПРС ВПШ при ЦК КПУ. 1980-1982 рр. – доцентом кафедри історії Торгово-економічного інституту. 1982-1986 рр. – доцентом кафедри історії КПРС ІПК при КДУ. 1988-1992 рр. – професором, заступником завідувача кафедри історії ІПК при КДУ.

З 1992 р. працював завідувачем кафедри українознавства Українського державного університету харчових технологій.

Водночас із великою виховною та педагогічною діяльністю Олександр

Дмитрович вів плідну науково-дослідну роботу. Він – автор понад двохсот наукових робіт, в яких яскраво проявився його науковий потенціал.

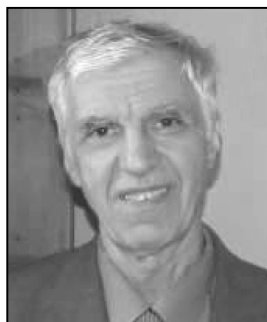
За сумлінну працю Олександра Горбула було нагороджений медалями СРСР, медаллю до «1500-річчя Києва» та званням «Ветеран праці». У 1996 р. був прийнятий дійсним членом АН ВШ України (нині АН ВО), був членом Міжнародної науково-кординаційної ради з проблем українознавства. У 2000 р. нагороджений відзнакою «Відмінник освіти України».

Олександр Дмитрович органічно поєднував у собі високий професіоналізм з теплотою душі.

У нашій пам'яті він назавжди залишиться людиною великодушною, чуйним й уважним товаришем, життєлюбом і оптимістом, який завжди буде прикладом стійкості і величчю духу для всіх, хто його оточував.

Академія наук вищої освіти України сумує з приводу цієї тяжкої втрати і висловлює співчуття рідним і близьким Олександра Дмитровича.

ВІТАЛІЙ ЯЦИМИРСЬКИЙ

На 70-му році пішов із життя відомий педагог і провідний вчений України у галузі гетерогенного каталізу та фізичної хімії міжфазних явищ, доктор хімічних наук, професор Яцимирський Віталій Костянтинович.

Його життєвий та творчий шлях був пов'язаний з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, де він пройшов шлях від студента до професора, завідувача кафедрою.

Яцимирський Віталій Костянтинович народився 30 вересня 1941 року в м. Ташкент (Узбекистан). Після закінчення середньої школи у 1958 році вступив до Іванівського хіміко-технологічного інституту. У 1961 році перевівся до Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. У 1963 році Яцимирський Віталій Костянтинович закінчив із відзнакою хімічний факультет і розпочав свій науковий та педагогічний шлях. З 1963 року працював молодшим науковим співробітником та був аспірантом кафедри фізичної хімії. У 1967 році закінчив аспірантуру та захистив кандидатську дисертацію «Поверхностная энергия и активность катализаторов синтеза аммиака». З 1967 – асистент кафедри фізичної хімії, з 1971 – доцент, у 1987 захистив докторську дисертацію «Физико-химия взаимодействия газов (N₂, CO и продуктов их превращения) с поверхностью переходных мета-

ллов», з 1987 – професор. З 1988 р. до 2005 р. – завідувач кафедри фізичної хімії. Читав нормативні курси з фізичної і квантової хімії, кінетики хімічних реакцій, каталізу та поверхневих явищ. Підготував сотні фахівців у галузі фізичної хімії, зокрема 14 кандидатів, 2 докторів хімічних наук.

З 1988 р. очолював наукову школу «Фізико-хімічні властивості каталізаторів, сорбентів і сплавів», розвивав новий науковий напрям – кластерний каталіз.

Дослідив взаємодію газових молекул із поверхнею твердих тіл, зокрема сплавів; показав роль поліморфізму в абсорбційно-каталітичних сплавах. Під його керівництвом на кафедрі проводились наукові дослідження із виявлення каталітичних та абсорбційних властивостей систем з різною природою активних центрів у реакціях окиснення малих молекул H_2 , CO та CH_4 , абсорбційно-напівпровідникових сенсорних систем для визначення газів, розроблялися нові каталітичні системи для екологічно важливих реакцій окиснення. Також за його підтримки успішно розвивалися напрямки гомогенного каталізу, моделювання активних центрів каталізаторів карбонільними кластерними сполуками та фізико-хімії вуглецевих матеріалів, розвивався напрямок маспектрометричних досліджень у галузі гетерогенного каталізу.

Під його керівництвом на кафедрі фізичної хімії було створено науково-дослідну лабораторію «Фізико-хімія конденсованих систем та міжфазних границь».

Автор понад 300 науково-методичних праць, у т. ч. 2-х монографій («Каталитические свойства сплавов и реакции синтеза аммиака» (1973); підручників, зокрема «Химическая связь» (1975), «Фізична хімія» (2007), «Квантова хімія» (2009), «Статистичні методи» (2009), «Хімія для університетів: повний курс в одному томі» (2010), ряду наукових статей, має 7 авторських свідоцтв.

Член редколегії «Українського хімічного журналу» (1997-2007), «Вісника КНУ. Хімія» (1988). Академік-секретар Відділення хімії та хімічної технології АН ВО України з 1992 року. Голова секції з фізичної хімії Українського хімічного товариства ім. М.І. Менделєєва. Експерт МОН України з питань організації хімічних олімпіад, голова журі хімічної секції Малої академії наук України.

Успіхи у науково-педагогічній роботі відзначені почесними званнями «Академік АН ВШ України» (1992) та «Соросівський професор» (1995). В.К. Яцимирський – лауреат державної премії України в галузі науки і техніки (2003), нагороджений медалями, зокрема «Ветеран праці», медаллю Національної академії педагогічних наук України Ушинського К. Д. (2009), Почесними грамотами Київського університету. Має Почесне звання «Ветеран праці Київського університету», належав до ветеранської категорії «Діти

війни». Голова Ради ветеранів хімічного факультету, член президії Ради ветеранів України.

Президія АН ВО України висловлює щирі співчуття рідним та близьким Віталія Костянтиновича Яцимирського з приводу великої втрати.

Пам'ять про цю видатну людину залишиться назавжди з тими, кого щаслива доля звела на шляху з Віталієм Костянтиновичем.

ОЛЕКСАНДР ЗАГОРУЛЬКО

Раптово помер доктор медичних наук Кримського медичного університету ім. С.І. Георгіївського Олександр Климович Загорулько.

Народився він 16 травня 1955 р. в селищі Нахабно Цетринського району Московської області в родині службовців. У 1972 році вступив до Кримського проектно-конструкторського технологічного інституту Міністерства машинобудування для легкої і харчової промисловості. Із вересня 1973 року по червень 1979 року – студент лікувального факультету Кримського медичного факультету ім. С.І. Георгіївського, а з вересня 1979 року – старший лаборант, асистент, професор, завідувач кафедрою патологічної анатомії, нині – Кримського державного медичного університету ім. С.І. Георгіївського. Впродовж тривалого часу О.К. Загорулько досліджував легеневі захворювання у дітей та дорослих, у тому числі сурфактантною системою легень, у результаті чого він створив перший в Україні вітчизняний препарат сурфактанта «Сукрим» для лікування та профілактики респіраторного дістрес-синдрому недоношених новонароджених, застосування якого дозволяє значно понизити показники перинатальної смертності. Він автор понад 100 наукових праць, надрукованих як у нашій країні, так і за її межами. У 1995 році опублікував монографію «Сурфактантна система легень і заміщувальна сурфактантна терапія».

О.К. Загорулько брав участь у міжнародних наукових конференціях, був членом Міжнародної Академії Патології та Європейського суспільства патологів, віце-президентом Асоціації патологів України, членом ред. колегії журналу «Клінічна патологія».

Президія АН ВО України сумує з приводу цієї трагічної події та висловлює співчуття рідним і близьким академіка.

Президія АН ВО України

ХІБА НЕ ГАНЬБА ?

ВІДДІЛЕННЯ АКАДЕМІЇ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

БОРЖНИКИ ВІДДІЛЕНЬ (станом на 24 червня 2011 р.)

ВІДДІЛЕННЯ	Заборгованість всього:			В т. ч. заборгованість			
				2008	2009	2010	2011
1. Аграрне			3 чол. = 1000	-	200	200	600
2. Біології			1 чол. = 200	-	-	-	200
3. Військових наук			-	-	-	-	-
4. Економіки			7 чол. = 1600	-	-	200	1400
5. Енергетики та ресурсозбереження			13 чол. = 3500	100	400	400	2600
6. Загальнотехнічне			10 чол. = 2400	-	-	400	2000
7. Історії освіти, науки і техніки			7 чол. = 2400	-	-	1000	1400
8. Історії			6 чол. = 2000	-	-	800	1200
9. Масової комунікації			7 чол. = 2300	100	400	400	1400
10. Математики та інформатики			13 чол. = 3900	100	400	800	2600
11. Матеріалознавства			9 чол. = 3000	-	200	1000	1800
12. Медицини			2 чол. = 400	-	-	-	400
13. Механіки та машинобудування			12 чол. = 4700	300	1000	1000	2400
14. Наук про землю			10 чол. = 2900	100	400	400	2000
15. Педагогіки			11 чол. = 3950	-	600	1150	2200
16. Права			8 чол. = 2650	100	350	600	1600
17. Проблем будівництва та архітектури			4 чол. = 800	-	-	-	800
18. Проблем психічного здоров'я			3 чол. = 800	-	-	200	600
19. Фізики та астрономії			12 чол. = 3200	-	400	400	2400
20. Філології та мистецтвознавства			9 чол. = 3200	-	600	800	1800
21. Філософії			5 чол. = 1000	-	-	-	1000
22. Хімії			5 чол. = 1400	-	-	400	1000
23. Електрофізики та електроніки			3 чол. = 1200	-	-	600	600
ВСЬОГО членські внески:			160 чол. = 48500	800	4950	10750	32000

НЕ ХОТИЛОСЯ Б НАВІТЬ ЗГАДУВАТИ

МОЛОЧНІ БРАТИ БУЗИНА І ЗАДОРНОВ

На телеканалі «УТ-1», у програмі «В гостях у Д. Гордона», нещодавно виступив російський естрадний артист Михайл Задорнов. На прощання ведучий заявив, що гість виявився не лише талановитим гумористом, а й глибоким мислителем.

Компліменти, звісно, річ тонка, а от «лапша», яку нам продовжують «чіпляти на вуха», давно вже набридла і остогидла.

Про яку глибину мислення можна говорити, коли «мислитель» намагається реанімувати основні постулати московського механізму, щоправда, подаючи продукт в такій собі рожевій псевдодемократичній упаковці?

На словах Задорнов відверто не ганьбить ні Україну, ні її світоців, як це робить, наприклад, сумнозвісний Бузина. Навпаки, він нібито заявляє про свою повагу до нашої держави, до її незалежності, мотивуючи таку свою позицію тим, що ми, мовляв, слов'яни, що ми дуже схожі, що у нас багато спільного, зокрема, історія, культура, друзі та вороги...

Але ж це і є та «лапша», якою вже не одне століття шинкують нас кремлівські шовіністи. Перейменувавши Московію в Росію, цар Петро започаткував довготривалу антиукраїнську акцію, невід'ємною складовою якої є безпідставне присвоєння Росією всієї історії Київської Русі, яка насправді є лише нашою, українською історією. Території, на яких аж після падіння татаро-монгольської навали почало формуватися Московське царство, були колись колоніальними володіннями Київської держави. Так само, як свого часу територія теперішніх Сполучених Штатів Америки була колонією Англії. Але ж нинішні американці і не думають претендувати на історичну спадщину англійців. А румуни, наприклад, не збираються привласнювати історію древнього Риму на тій тільки підставі, що їхні землі в давнину належали до колоніальних завоювань римських імператорів.

Не витримують серйозної критики і неучькі балачки про спільність наших культур. Ми, українці, – спадкоємці древнього Трипілля, нашим цінностям до десяти тисяч літ, а Москві ще дев'ятсот років немає. Але

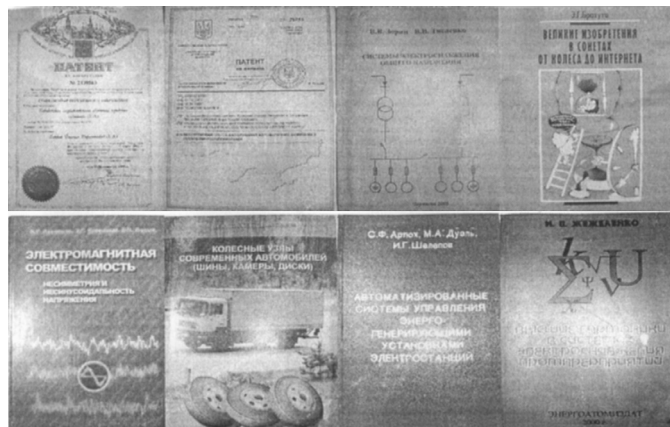
це не заважає Задорнову говорити про трипільську культуру з таким пафосом, що неважко зрозуміти: він і це надбання людства намагається за-
пхати у свою московську кишеню.

Розраховуючи на історичну неграмотність населення ще недавньої колоніальної України, московський артист-«мислитель», лукаво посмі-
хаючись, популяризує сталінську версію Другої світової війни, в якій
нібито сталінська Росія виконала світорятівну силу, а кровожерний ста-
лінський маршал Жуков був мало не посланцем Божим.

Нічого, крім глузливої посмішки, не викликають і лінгвістичні впра-
ви Задорнова, який, наприклад, назву регіону Англії «Уельс» виводить
від древньоукраїнського «Велес», при цьому навіть не згадуючи про його
українськість.

Постать «інтелектуала» Задорнова недаремно асоціюється з постат-
тю неука Бузини. Впливаючи на різні верстви населення, ці трубадури
російського шовінізму виконують одну й ту ж антиукраїнську місію.

Василь Заєць

Нові видання енергетиків

Весна перемагає

Науково-інформаційне видання

Науково-інформаційний вісник АН ВО України
№ 4(75)
вересень-жовтень

Голова редколегії – акад. Зозуля І.С.

Редактор – Шевчук С.В.

Набір: Тищенко Л.В., Коноваленко І.

Верстка Швець Р.М.

Коректура: Волошин М.В., Калабіна О.В.,

Кійко О.Ю., Семеняченко Я.О.

Технічний редактор Ковтун М.

Матеріали надсилати в електронному вигляді
на адресу Президії АН ВО України:
01054, м. Київ-54, вул. Тургенєвська, 11
тел./факс: (044) 486-89-16

Підписано до друку 19.09.2011 р.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 9.53
Наклад 450 прим. Зам. № 247

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова. 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідокство про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.

